

Irodalmi Jelen

XIX. évfolyam, 212. szám
2019. JÚNIUS

Irodalmi Jelen

Szerkesztőség és kiadó:
310085 Arad, Eminescu utca 55–57.,
1081 Budapest, Rákóczi út 59. 3/5.
tel.: +40-257-280-751, +40-257-280-596 (fax),
<http://www.irodalmijelen.hu>, ij@irodalmijelen.hu.

ISSN: 1584-6288

Kiadja az **Occident Média Kft.**

Főszerkesztő: **Böszörményi Zoltán**
Főszerkesztő-helyettes: **Bege Magdolna**
Főmunkatársak: **Szőcs Géza, Makkai Ádám** (Budapest)
Munkatársak: **Varga Melinda** (vers, interjú), **Király Farkas** (próza,
műfordítás), **Laik Eszter** (helyszíni tudósítások), **dr. Hegyi Pál**
(tudomány, esszé), **Simon Adri** (kritika), **Szőcs Tekla** (fotó)
Olvasószerkesztő: **Hudy Árpád**
Lektor: **Jámbor Gyula**

Örökös munkatársak: **Faludy György, Méhes György**

Rendszergazda: **Csipkár Nándor**

A borítón **Franz Marc (1880–1916)** festménye

Böszörményi Zoltán

A képzelet lüktető szíve

*Észérveket kerestem, de nem az igazságot,
mert az igazságot nem ismerem.
Szókratész arra tanított, mindent vitassunk meg,
de ne döntsük el, mi alkotja a lényeket,
azt sem, milyen szellemi teherrel megyünk haza,
mit kell kikövetkeztetnünk a kikövetkezhetségtelenből,
a megoldások melyikét fogadjuk el észérveink szerint.
A peripatetikusok is azzal biztattak,
kutakodjak, de sohase keressem a bizonyosságot.
Senki sem képes a változást a változás pillanatában
tetten érni, akkor minek aggódni azért,
ami megfoghatatlan, és minduntalan
kisiklik figyelmem fókuszából.
Azzal bátorítottak, a legendák sem a tettenérés
frivol időtöredék-milliszekundumából táplálkoznak,
hanem a magányból, a szellem alkotásaiból,
abból, ami meg sem, vagy nem éppen úgy történt,
az életérzésből, a kinyomozhatatlanból,
a képzelet lüktető szívében megfogant játékból.
Azzal érveltek, a lélek tájait egyediül járja be mindenki,
miért lennék én a kivétel, a bizonyosság,
a keresettben a megtalált.*

Aradi Gizella

Ernesto

Nem úgy kell érteni, hogy egyáltalán, hanem hogy igaziból. Láttam például Che Guevara fényképét, amelyen a bolíviai falu iskolájának asztalán fekszik. Bozontos fejét megtámasztották, olyan volt, mintha csak pihenni dőlt volna le néhány percre. A szeme nyitva volt, és előre, talán kicsit jobbra nézett. Fiatal korában gyakran és sokáig nézte a jóképű forradalmár fotóját. Az anyja szerint a pasas kegyetlen terrorista volt. Pedig azon a képen békeesen szemlélődött, épp csak a szivar hiányzott a szájából.

Amúgy nem nézegetett efféle fényképeket. A történelemkönyvekben átlapozta, filmnézés közben becsukta a szemét, ha valami borzalmat mutattak. Nem bírta az erőszakot. A temetéseken, amelyekre kényszerűségből időnként elment, sosem tülekedett a nyitott koporsó mellé, hogy még egyszer, utoljára búcsút vegyen a drága halottól. Igyekezett távol tartani magát az elhunytól, mármint attól a testtől, ami végül a ravatalozóban az orruk előtt feküdt. *Ma, amikor a feltámadás reményében adjuk vissza testét az anyaföldnek, először is köszönettel tartozunk érte Istennek.* Itt általában elveszítette a fonalat, állt egyik lábáról a másikra. A felhangzó énekektől gombóc gyúródott a torkában.

Az apja sosem verte meg. De minden karácsonykor kapott egy hatalmas nyaklevest. Az első alkalommal megszidták, pedig semmi mást nem akart, csupán a csillagszórók fehér szikrázását látni. Az égő gyertyákról gyújtotta meg. Égtek, egyre csak égtek, pattogtak a csillagok szemet gyönyörködtetően, aztán égett már a fa is. Szólni senkinek sem mert: egy kis idő múlva úgyis abba marad, hiszen mindig abba szokott maradni. Bár az is igaz, a szülei sosem gyújtották fel az egész fát. Még szerencse, hogy az apja éppen abban a pillanatban nyitott be a nappaliba, és eloltotta a tüzet. Az apja minden évben éppen időben érkezett. A következő karácsonykor idegességében hatalmas fülest akasztott le neki.

Én nem verem az asszonyt, meg a gyerekeket sem, mondta az apja időnként, ha társaságban ez szóba került. *Ha én odacsapnék nekik, lehet, hogy fel sem kelnének többet.* És valóban, attól az évtől kezdve karácsonyi rituálé maradt ez kettejük között. Sírni nem nagyon mert ilyenkor, pedig az ütéstől néha beesett az asztal alá. Ami különben az anyjával gyakrabban előfordult.

Babotics Ernő, a férje sem verte rendszeresen. Talán egy év is eltelt az esküvő után, mire először megütötte. Tulajdonképpen az is jogos volt, ha jobban belegondolt. Akkor is az asztal alatt kötött ki végül. Nem kellett volna annyit nyavalyognia, de nem bírta visszatartani a sírást, ha eszébe jutott, milyen szép kisfiuk születhetett volna. Pedig a férfinak igaza volt, a rengeteg adósság mellett albérletbe gyereket szülni öngyilkosság. Milyen élete lett volna. A férjét annyira bántotta az eset, hogy miután kiitta a sörét, elővette a cigarettáját, de már nem bent gyújtotta meg, kisetett a lakásból. Csak éjszaka jött vissza. Baboticsné a hátán feküdt, és figyelte a konyhából beszűrődő fényben imbolygó árnyékot a plafonon. A férfi óvatoskodva jött be a szobába. Nem tehetett arról, hogy a lába beleakadt a vasalódeszkába. A deszka hatalmas robajjal dőlt a földre. Magával sodorta a vizes poharat is, ami a kisasztalon maradt, miután az asszony bevette a tablettáját. *Hogy az a kurva...* kezdte volna a férfi, ahogy szokta, de ezúttal nem fejezte be. A felesége a robajra kissé oldalt fordult az ágyon, majdnem a hátát mutatva neki. Az ember odabotorkált, és bebújt mellé.

Az ura amúgy kedves volt, amikor ivott, de hamar nyilvánvaló lett, hogy kettejük közül nem ő fog alkalmazkodni. A nőnek meg nem esett nehezére. A férfi alig volt otthon. Hajnalban indult munkába, munka után a cimboráival rendszerint beültek egy kis időre kilazítani a munkahelyen kialakult, elkerülhetetlen feszültséget, megbeszélték, amit meg kellett beszélniük egymás között. Mire hazaért, a kislányuk már aludt, a hitvese pedig a konyhasztalnál várta őt, melegen tartotta a vacsorát. Az volt az ura egyetlen gyengéje. Az egész napi robot után csak megérdemelte, hogy terített asztallal és meleg vacsorával várja a neje. Persze,

hogy megérdemelte. Még azt is megengedte neki, hogy ezt a második terhességét megtartsa. Pedig akkor sem voltak sokkal könnyebb helyzetben. *Ne félj angyalom, csak felneveljük valahogyan*, suttogta a fülébe aznap éjszaka, amikor végül el merete mondani neki, hogy ismét terhes. Ezt olyan gyengéden motyogta, miközben kissé spiccesen begyömöszölte magát a nő combjai közé, hogy az asszony azonnal elfelejtette, mennyire megverte, amikor első alkalommal hallotta meg a hírt.

Féltékenykedni is csak később kezdett. Pedig Baboticsné rá sem nézett idegen férfiakra. Igaz, az egyik kollégáját el tudta volna képzelni maga mellett, bár nem annyira a testi szerelem hiányát érezte. Az embere éjszakánként rendszeresen ráfeküdt, erőteljes mozdulatokkal húzta szét a combjait, rögtön közéjük került. Elviselhetőbb volt, amíg a férfi érdes, nikotinszagú kezét a combjai belső felén érezte, mint amikor végül kétoldalt megtámaszkodott a párnán, a füle mellett. Jó ideje sosem csókolóztak, de ilyenkor hiábavalóan forgatta a fejét ide-oda, nem tudott szabadulni a férfi szagától. Szerencsére aztán a férje minden további tortúra nélkül gyorsan elélezett. Jó lett volna valakivel beszélgetni, időnként elmenni moziba, vagy sétálni, amikor legszebbek az őszi falevelek. De ennél tovább még gondolatban sem jutott. Hogy otthon bármiről beszélgessenek, képtelenségnek tűnt. A közeli kisüzletben dolgozó fodrásznővel járogattak össze időnként, aki közvetlenül mellettük lakott. Annak a férje reggelként hangosan köhögött, és fújta az orrát az erkélyen, az alattuk lakók szerint a cigarettahamu és a csikkek náluk vagy az épület előtti park kis fűszegélyén landoltak.

Hogy a saját férje egyszer csak másképp lett bűdös, azonnal feltűnt neki. Hiába mosta ki az ingét vagy a sálját késő este is akár, amikor a munka és a lazítás után hazaérkezett, az óblító illata, a Primavera vagy a Tavasz erdő estére már nyomokban sem volt fellelhető. Átvette a helyét mindig ugyanaz az ázottkutya-szag. Nyugtalanító volt, nyugtalanítóbb, mint azon tanakodni, vajon mi az, ami aznap este megint – teljes joggal – olyan végtelenül felbosszantja majd az urát. Félt ettől a szagtól.

Honnan tudta meg, hogy a férjének van az a másik nője, az a kutyás? Ez sosem derült ki. Aznap viszont, amikor meggyőződött arról, hogy minden úgy igaz, ahogy mondták neki, maga is érdekesnek találta, de már nem félt annak a másik asszonynak az undorító szagától. Ezt a fodrásznővel is közölte, amikor összetalálkoztak a lépcsőházban. Baboticsné kézen fogva vezette a kislányát, az óvodából jöttek meg éppen. *Tudom, miért nevezik a szeretőket büdös kurvának*, mondta köszönés helyett a szomszédnak, aki megrökönyödve nézett a nő és a gyerek után.

Vacsorára körömpörköltet készített. A körmöt még előző este vette, és nem akarta, hogy pocskékba menjen. A férfi megvacsorázott. Megitta az aznap esti sörét, mert – ahogy emlegetni szokta – ennyi minden férfiembernek kijár, ha egész nap becsületesen robotol. Kissé, a megszokottnál alig jobban dülöngélt még egy kicsit a konyhában. Megpaskolta a neje fenekét, és bebotorkált a szobába, hogy eltegye magát holnapra.

Baboticsné elmosogatta, eltörölgette a szennyes edényeket, mindent bepakolt a helyére. A maradék körömpörköltet a hűtőszekrénybe tette. Megnézte, nem takarózott-e ki a kislánya. Ebben a korán érkező téli hidegben a szobában nem volt elég a délutánra bekapcsolt fűtés. Aztán megnézte a férjét. Bozontos feje fel volt támasztva a nagypárnával. A szeme nyitva volt, és előre, talán kicsit jobbra nézett. Az asszony felemelte a kisasztalról az előkészített vizespoharát, bevette a gyógyszereket, és meggyújtotta az előző évről megmaradt csillagszórókat.

Vörös István

A szerelem dühe és józansága

1

Itt ülök íróasztalom mögött.

A február

vaskos szele a kinti fák

között kaszál.

Szoktatom szívemet a zajhoz.

Elég nehéz –

a megszokás csak bajt hoz,

nem gyűlik egybe, ami tovatűnt,

nem számolgatják odafönt:

úgyis kevés.

A törékeny egyensúly megmarad,

ha kihallom a hangodat

az utcazajon át is.

Hiába támad annyi nesz,

téged a csend úgy körbevesz,

mint szívburok a lelket,

mint bőr a gyenge testet,

s nem dicsekedhet

mással: mint az örület.

De ez is kísértőtünet

ahhoz képest, mit érzek,

nyílnak benned vidékek,

és azáltal, hogy nézed,

a mindent átjáró igézet

felgyújtja, mint egy őrtüzet

a dolgoknak – az ellentétüket.

2

*Ó, mennyire unnálak téged,
hogyha nem érteném beszéded,
ki visszaforgatod a hangot
az önértelmezésen át,
és kongatod, mint nagyharangot,
az éjszakát.*

*Ki mint SMS, önnön mobiljától,
elválsz tőlem, és légben futsz tova,
aztán hazatérsz a munkából,
együtt főzünk gombából,
retekből és céklából
nemlétező világokat.*

*Amikor a fizika is kihagy,
csattogva kombinál kisagy,
világértő sejtelem,
hogy mindenképp egy vagy velem!*

3

*Szeretlek, mint testet a lélek,
a gyónáshallgatást a pap,
amikor olyan vétkekről beszélnek
neki, miről csak hallgatni szabad,
és belelép a hallgatásba.
A test szava a lelket várja.*

*Szeretlek, ahogy élni szeretnének,
a múmiák, vámpírok, denevérek,
és akad is egy pillanat,
mikor feltámadni szabad.
Amikor nemlenni tilos.*

*A szerelmed így otthonos.
Öröm, mit elmondtál nekem.
Te vagy a fény edényeken,
a kép az új keretben,
bármit teszel, megújít engem.*

*A pillanatok köhögve elvonulnak,
ez itt egy szanatórium,
kúrára mennek, nem pedig elmúlnak,
és visszatérnek egyszer, úgy bizony,
bár kell hozzá idő-izom,
mi ellene szegülhet a tanultnak.*

*Hadd tudjalak téged
jövőnek, jelennek és múltnak.
Beváltható reménynek,
amit a bukáshoz csatoltak,
ha majd abból elég lesz,
legyen ahová nyúljak.*

4

*Hát anyag vagyok én,
hogy pillantásod megnyúz,
nyúl vagy talán hiúz,
a húsom kell s a bundám?
Ha azt legalább tudnám,
miért a sok-sok szenvedés,
mit nő mér férfire,
és még észre se vesz.
Miért hideg a szív,
miért remeg a test?*

*Miért látsz a nőben tökéletest?
Ki, ha boldog, csak néha szív.
Az idegpályáid, mint térképen utak,
boldogan kanyarogjanak!
A csontjaid, mint az adószabályozás,
pontosan értik, mit ér a világ.*

*A tüdődben a hólyagok,
akár az emberforma gond,
megtelnek külvilággal.
Azért rendelkezél két lábbal,
hogy kirúghass, ha kell
a hámból.*

*Ember,
a túlvilág az igazából
egy női test:
a méh, hüvely és petefészek.
Ha a nemzésről cseverészek,
fölgangzik érte csereének –
a dallam így tökéletes.
Összeáll gyönyörből, haragból,
sose beszéljek önmagamról,
mert az nagyon lehangol.*

Más érzését nem értheted.

5

*Te vagy a mindenség s a kezdet,
a változások ünnepelnek,
ezért az állandóság része vagy.
Mikor éjjel kihuny az agy,
akkor jönnek ilyen szavak.*

*A lét szunyál,
a törvény a kiskapun át
talál utat.
A többség végül magára marad.*

*Akit hétezer-millió embernek
közönyétől elrejtethsz,
az a tiéd.
És ez nem semmiség.
Valamiség
a sokaság között.
Egymásrautaltságotok örök.*

*(Hallom, ahogy fölött-
ünk szárnyalnak az ördögök.)*

6
(mellékvágány)

*(Visz a vonat, futok előled,
özvegységedre kis előleg.
Milyen együtt, nemcsak utólag
derül ki, közben is adódhat*

*valami dal, valami szólam.
Talán magamtól meghatódtam?
Talán öröm, ha sírni tudsz már,
mint egy csecsemő. Elporoszkál,
nyomunkba lép egy földi zsoltár.)*

Rakovszky Zsuzsa

Az égő sün

– Szóval most itt dolgozol?

Az idősödő, szemüveges férfiarcban van valami kínos, ahogy megpróbálja barátságos érdeklődésnek álcázni a kitörni készülő haragot. Nem mintha nem tartaná teljesen indokoltnak a csalódott dühöt, amit a másik, jóval fiatalabb férfi kelt benne, csak tudja: ha nyíltan kimutatná, az olaj lenne a tűzre. Holott gyanítja, hogy a másik mindezt csak az ő bosszantására csinálja, hogy ez valami bosszúféle, hogy hiába a fennkölt és hangzatos érvek, amelyeket a másik hangoztatni szokott – az idősebb férfi szerint mindez csak afféle kamaszos hőzöngés, amivel a sunyi bosszúállás takarózik. De vajon kin akar bosszút állni a fia? Az apa homályosan úgy sejtí, ő a fia számára mindössze egy jelkép, valamiféle sakkfigura abban a játszmában, amit az az ellenség – a felnőttek, a normálisak világa – ellen folytat. Azért is pereg le minden érve róla, mert nem a szomorú, idősödő embert látja benne, csak ezt a sakkfigurát, az ellenfél, meglehet, legveszedelmesebb bábuját.

Régebben – igen, amikor ez az egész elkezdődött – még nem tudott ilyen jól uralkodni magán. Akkor még ordítva, félig sírva követelte, hogy a fia árulja el végre, mit követett ő el ellene, hogy ezt érdemli tőle. Nem szóltam egy árva szót sem, amikor iskolát váltottál, kifizettem azt a méregdrága nyelvtábor Korszikán, támogattalak anyagilag, hogy nyugodtan elvégezhesd az egyetemet... Lakást vettem neked, tudod, másnak mennyit kell gürcölnie egy ilyen lakásért? Mit vétettem én, miért csinálod ezt velem? A fia ilyenkor elviselhetetlen, szelíd diadallal mosolygott, mint aki végre kiugrasztotta a nyulat a bokorból: az apja félreérti a helyzetet, mondta, ennek az egésznek semmi köze hozzád, én csak szeretném a saját életemet élni, a legjobb meggyőződésem szerint. Vagy közölte: ő is nagyon jól tudja, hogy kivételezett helyzetben van, és éppenséggel ezt szeretné ellensúlyozni, szeretné leróni az adóssá-

gát a szegények, a társadalom peremére szorultak felé. Ha az volt a célja, hogy őt végképp kihozza a sodrából, akkor sikerült neki: a fia, vágta oda, nem holmi peremre szorultaknak tartozik, hanem nekik, a szüleinek, ők dolgoztak látástól vakulásig, hogy taníttassák és lakást vegyenek neki, nekik tartozna azzal, hogy most, felnőttként, keres valami tisztességes állást, hiszen az esze és a képzettsége megvan hozzá. De mintha a falnak beszélt volna!

Keskeny kis téren állnak, nem messze a metrómegállótól, körülöttük robajlik a forgalom, havas eső szemerkél, a nedves járdán sápadtilán fénylik a McDonald's reklámjának elmosódott tükörképe. A fia elfordul tőle, a könyveket kezdi visszarakosgatni a ládába, hogy el ne ázzanak, a ládákat sorra beemeli a könyves szekérbe. Addig is, amíg a fia végez, az idősödő férfi a könyvsorokat nézegeti. Űristen, miféle könyvek! Negyven-ötven éve, gyerekkorában látott efféléket a szülei ismerőseinek a könyvespolcán: Aranyecset, A mantovai herceg muzsikusa, A szerelem iskolája, Sellő a pecsétgyűrűn... Biztosan mostanában halnak meg sorra azok az emberek, akiknek efféle kötetekből állt a könyvtára, és ez itt az ő hagyatékuk, amitől az utódok szabadulni akartak... Átvillan az agyán, hogy talán segíthetne a fiának beemelni a szekérbe a ládákat, tesz is feléje egy tétova mozdulatot, de aztán látja, hogy a fia egy vevővel tárgyal: baseballsapkás, alacsony fiú, furcsa hangon magyaráz valamit, talán farkastorka van. A fia szemlátomást érti, mit mond, keresgél a könyvek között, úgy látszik, félretett neki valamit, ahá, egy ütött-kopott Stanislav Lem-kötetet, a baseballsapkás, úgy látszik, lelkes sci-fi-fogyasztó. Most a vedlett dzsekije zsebében kotorászik, kárvalottan bámulja a tenyerében azt a néhány pénzdarabot, amit sikerült előkotornia, a fia firkál valamit a jegyzetömbjére, a baseballsapkás kezébe nyomja a blokkot, a pénzt belecsúsztatja a perselybe, a baseballsapkás farkasnevetéssel örvendezik a könyvének, ugrándozva indul a metrólejárattal felé. A fia most a saját pénztárcájából kotor elő egy kétszázast, azt is beleejti a perselybe. Aztán odafordul hozzá:

– Anya hogy van?

Aggódik érted, szeretné felelni neki, pedig tudod, hogy az aggodalom árt a szívének... És még szívesen hozzátenne valami csípőset, arról, hogy miféle emberszeretet az, amelyet vadidegenekre pazarolnak, az ilyen baseballsapkásokra, az aluljáróban saját mocskukban fetrengő drogosokra, egyáltalán mindenkire, csak azokra nem, akik a legközelebb állnak hozzánk, akiknek a legtöbb hálával tartoznánk... De tudja, hogy ezzel sem menne semmire, csak alkalmat adna a fiának egy újabb fölényes erkölcsi kioktatásra, így csak annyit mond:

– Még egy kicsit köhög... de láza már nincsen. És szeretne látni! – teszi hozzá nyomatékosan, pedig megfogadta, hogy többé nem próbál a fia lelkiismeretére hatni. És még abban sem biztos, hogy igazat mond: a felesége mostanában már inkább fél a fiuk látogatásaitól, mert tudja, hogy őt mennyire kihozzák a sodrából, pedig egy ideje nincs rendben a vérnyomása... A fia szórakozottan bólint, most nem ér rá, mondja, helyettesítenie kell egy kollégáját, de azért majd valamikor...

A havas eső most már istenigazában rákezdte, a szél mintha láthatatlan tűket vagdosna az arcába, egyik marékkal a másik után. A fia éppen egy ősz, kopottas külsejű férfival beszélget, a férfi gögös, szakállas arcéle valamelyik ógörög filozófuséra vagy államférfiéra emlékeztet, akinek a mellszobrát még a gimnáziumi tankönyvben látta, farmert és kockás kiskabátot visel, meg vedlett tornacipőt, ebben a hidegben, és A szerelem iskoláját szeretné megvenni. Ahogy nézi a fiát, amint a polcon keresgél, rádöbben, hogy rajta is csak kiskabát van: vajon hová lett a télikabátja? Biztosan odaadta valakinek. A szakállas, kopott aktatáskájában A szerelem iskolájával megindul a metrólejárat felé, a fia nekifog, hogy a maradék könyveket is berakja a polcra az utolsó dobozba.

– Mára végeztél? – kérdi az apja, és utálkozva érzékeli, milyen alázatos, már-már esdeklő a hangja. – Nincs kedved most hazajönni velem? Jól átfázhattál... otthon anyád csinálna neked egy meleg teát... szerintem főzött is valamit! – teszi hozzá. Azt nem meri megkérdezni, hogy: eszel te rendesen? És vajon fizeti-e a fűtésszámlákat, töpreng kétségbeesetten, az is lehet, hogy hideg

van nála, hogy kikapcsolták a fűtést... Ahhoz túlságosan gőgös a fia, hogy pénzt kérjen tőle, pedig adna neki, hol van az már, amikor első indulatában azzal zavarta el otthonról, hogy: akkor csak boldogulj magad! Ha legalább most hazajönne, ha egy-két napig ott maradna a régi szobájában, a jól fűtött lakásban, és ő látná, hogy nincsen semmi baja...

De a fia csak a fejét rázza: ma estére már elígérkezett valahová. Igen, egy barátjához...

– Hát akkor szervusz... – A férfi elindul a villamosmegálló felé, és közben azon töpreng, vajon annál a bizonyos barátnál legalább meleg van-e. A zsúfolt villamoson nincs ülőhely, megpróbál megkapaszkodni az ide-oda csúszkáló fogantyúban. Ahogy a villamos zörögve kanyarodik, egy irhabundás váll fölött még látni véli, ahogy a fia behajtja a könyves szekér ajtaját, és bekattintja rajta a lakatot.

A ház, ahol ez a Krisz nevű barátja lakik, fönt van a Sashegyen, Ábel arra gondol, ha az apja megkérdezte volna, hol lakik ez a bizonyos barát, biztosan megörül, hogy egy ilyen „jó környéken”, és nem, mondjuk, a nyolcadik kerületben vagy valahol Kőbányán. Annak még jobban megörült volna, ha megtudja, hogy ez a bizonyos Krisz lány: akkor nyilván azt képzele, vacsorával várja őt, és hogy biztosan hozzá akar menni feleségül. Ezen elmosolyodik: megpróbálja elképzelni Kriszt, amint fodros köténykében tüsténkedik a konyhában, de nem megy: amióta ismeri, talán egyszer ha látta szoknyában, még a nyáron, valami bokáig érő, nagy virágos holmiban. Krisz később elmagyarázta, hogy az még egy előző korszakához tartozott, amelyet azóta meghaladott. Ábel természetesen helyeselt, mi mást is tehetett volna, bár élénken emlékezett rá, milyen tisztán rajzolódott ki Krisz kemény, hegyes kis melle a fekete felső alatt, ugyanakkor szégyellte is, hogy milyen gyakran eszébe jut ez az emlék, mintha ezzel megsértené Krisz autonómiáját, képzelete erőszakot tenne rajta, amikor szoknyában és abban a bizonyos fekete felsőben képzele maga elé... Azóta Krisz kizárólag farmert vagy fekete macskanadrágot visel, és bő pulóvereket, szép

időben pedig bő, kockás inget, amiben úgy fest, mint egy kisfiú. Krisz azt állítja, mostanában gyakran megfordul a fejében: lehet, hogy ő valójában női testbe született férfi? Kamaszkorában, amikor sorra olvasta a klasszikusokat, mindig is a férfi főhőssel azonosult: meg sem fordult a fejében, hogy Renanné vagy Szonyecska bőrébe próbáljon belebújni Julien Sorelé vagy Raszkolnyikové helyett. Mostanában már nem olvas ilyeneket: felháborítja, ahogy ezek a könyvek a nőket ábrázolják.

Ábel elképzeli, mit szólna hozzá az apja, ha megpróbálná elmagyarázni neki, hogy Krisz bizonyos értelemben lány ugyan, de nem úgy, ahogy az apja gondolja: szinte látja maga előtt az apja arcát, először a túljátszott értetlenkedést, aztán azt az önelégtelt, primitív, elviselhetetlenül fölényes gúnymosolyt, amivel az apja az efféle, szerinte „nem normális” dolgokra szokott reagálni. Legjobb esetben is csak legyintene: elkényeztetett kis liba lehet, aki nem tud már mit kitalálni jó dolgában. Majd megjön az esze, ha szült egy-két gyereket... Ábel ebben erősen kételkedik.

Már az sem volt mindennapi, ahogy megismerkedtek, abban már benne volt a lány egész személyisége: Ábel szemtanúja volt, amint Krisz közbelépett, amikor egy ember verte a kutyáját. Ábel éppen hazafelé tartott, és amikor átvágott a parkon, már messziről meglátta a gyepen át loholó fehér-fekete foltos kutyát, és hallotta a kiabálást: Maxi! Mit mondtam neked? Azt mondtam, idejössz! A kutya a kiáltásra kelletlenül megállt, és lassan somfordálni kezdett visszafelé, közben hátra-hátratekintgetett egy pórázon vezetett öreg, kövér tacsukóra: nyilván barátkozni szeretett volna vele. A foltos kutya gazdája, nagydarab, kopaszra nyírt, tetovált óriás, amikor odaért hozzá, még mindig „Mit mondtam?”-ot üvöltve a póráz szíjával rávágott a lábához kushadó állatra. Ábel utálkozva nézte, mindig is felháborította a kegyetlenség minden formája, de tudta, hogy reménytelen lenne közbeavatkoznia. Amikor a kopasz óriás másodszor is ütésre emelte a pórázt, aprócska, vékony kis alak bukkant föl mellette a semmiből, és megérintette a karját. Az óriás álmétkodva odafordult, Ábel biztos volt benne, hogy most mindjárt a közbeavatkozóra is rávág a póráz-

zal, még az is lehet, hogy ízzé-porrá morzsolja, de a vékony kis alak szemlátomást nem ijedt meg tőle, nyugodtan magyarázott neki valamit, mire a kopasz, csodák csodája, leeresztette ütésre emelt karját, felcsatolta a kutyára a pórázt, és elindult vele kifelé a parkból. A vékony kis figura is elindult az ellenkező irányba, történetesen éppen arrafelé, ahol Ábel bámészkodott. Ezt hogy csináltad, öcsi?, kérdezte tőle Ábel, amikor mellé ért. A rövidre nyírt hajú, karcsú kis alak ráemelte nagy kék szemét, Ábel pedig döbbenten állapította meg: hiszen ez lány!

Egy lánynak persze könnyű megszelídítenie egy ilyen vadembert, ugratta Ábel később, amikor beszélgetni kezdtek, de Krisz szigorúan nézett rá, és azt állította, ez a feltételezés sértő: sértő rá nézve, akiről feltételezi, hogy női mivoltát használta fel a cél érdekében, de sértő a kutya gazdájára, sőt általában az emberiségre nézve is, mert ezzel mintha azt mondaná, hogy az embereknel csak a legalantasabb ösztöneire hatva lehet eredményt elérni, mondhatni: az egyik primitív ösztönrel lehet kordában tartani a másikat, holott ő a kopasz óriás észére és belátására apellált, amikor elmagyarázta neki, hogy az állatoknak is vannak jogaik, és ez a fajta bánásmód velük szemben is megengedhetetlen. A lényeg, magyarázta, hogy tartózkodjunk az indulatos megnyilvánulásoktól, mert azok a másiktól is indulatokat váltanak ki, míg a higgadt és logikus érvelés meghökkenti és zavarba hozza őket. Először talán azzal vágnak vissza, hogy „Mi köze hozzá?” vagy „Törődjön a maga dolgával!”, de amikor látják, hogy ezzel nem sikerül őket elijeszteniük, akkor lassanként elveszítik a lábuk alól a talajt, zavartan kerülni kezdik a szemkontaktust, egyesek kínosan mosolyognak, mások riadtan keresik az arra járók pillantását, végül pedig sietősen odébbállnak. Krisznek ezzel a módszerrel sikerült már megszelídítenie kisgyereket pofozó anyát, sőt hajléktalant vegzáló rendőrt is. Az egyetlen ember, akivel mindedig nem boldogult, a tulajdon anyja, aki Krisz szerint „szélsőségesen indulatvezérelt személyiség”, és sehogyan sem fér a fejébe, hogy a lánya, akitől mindenki olyan sokat várt, aki summa cum laude diplomázott, miért egy állatmenhelyen

dolgozik fillérekért. – Régebben néha kiültem a blockflötémmel a Duna-partra, és kiraktam magam mellé egy üres konzervdobozt, a járókelők meg dobtak bele... persze nem mindenki, de elég sokan. Csak aztán egyszer meglátott anyám egyik barátnője, és elmondta anyámnak, ő meg nagyon kiakadt... azon, hogy szerinte koldultam, és hiába próbáltam megmagyarázni neki, hogy én ilyenkor pontosan ugyanazt csinálom, mint azok a zenészek, akik színpadon vagy hangversenyen lépnek fel, és tiszteletdíjat kapnak, csak nekem nem kell terembért fizetnem... Na és, ha történetesen koldulok, akkor mi van? Léteztek kolduló rendek is, a koldulás megítélése koronként és társadalmanként változik... de anyám képtelen racionálisan gondolkodni, szerintem föl sem fogta, mit mondok, csak sírt, és a kezét tördelte, hogy mit szólnak hozzá a barátnői... Sajnos menthetetlenül kispolgár – vonta le Krisz homlokát ráncolva a szomorú következtetést.

Az állatkínzók, pofozkodó anyák és előítéletes rendőrök megszélesítéséhez szükséges indulatmentességet Krisznek a rendszeres meditáció segítségével sikerül elérnie. Ábel arra számított, hogy most is úgy találja majd, ahogy szokta, amikor benyit hozzá (Krisz soha nem zárta kulcsra a bejárati ajtót, a bezárt ajtó, magyarázta, kézzel fogható jele az emberek iránti bizalmatlanságnak, ami viszont a legrosszabbat hozza ki belőlük! De mit csinálsz, ha mégiscsak jön a betörő?, tamáskodott a kishitű Ábel. Mit, mit, hát elbeszélgetek veled!), arra számított, hogy ott ül majd fekete macskanadrágban és bő, kötött pulóverben a földre fektetett ágybetéten törökülésben, két tenyere a két térdén, a szeme csukva, az ajka hangtalanul mozog. De tévedett: a macskanadrág és a kitágult kötött pulóver stimmelt, de Krisz ezúttal nem az ágybetéten ült, hanem félig ülő, félig térdelő helyzetben egy alacsony, leselejtezett irodaszéken, amit egyszer egy lomtalanításból hozott magával, és vadul verte a laptopja billentyűzetét. Ábel halk köhécseléssel jelezte, hogy megérkezett, Krisz felkapta a fejét, az arca égett, a szeme alja duzzadt volt, mintha sírt volna... de nem, ilyesmit feltételezni Kriszről már-már szentségtörés. Az ajka reszketett, ahogy rekedten erőlködve valósággal Ábel arcába kiáltotta:

– Felgyújtottak egy sünt!

Ábel döbbsen áll. Ki, hogyan, mikor?, hebegi, Krisz nem válaszol, kattintgat valamit a gépén, aztán némán a képernyőre mutat, csakugyan, ott van a hír az egyik híroldalon, valaki felgyújtott egy sündisznót, a tetteit elfogták. Szörnyű, rázza a fejét Ábel, még csak elképzelné is... És te, te mit írtál az előbb? Tüntetést szervezek a facebookon, sziszegi Krisz, az ilyesmit nem lehet csak úgy egyszerűen tudomásul venni! Meg kell mutatnunk... De mit? Hogy ez tűrhetetlen, hogy elítéljük! Ábelnek átfut a fején, hogy aki ilyet tesz, az ezzel feltehetőleg amúgy is tisztában van, csak éppen nem sokat törődik vele, de aztán nem mond semmit: nem szeretné Kriszt még jobban elkészeríteni.

– Menjünk azért? – kérdezi bizonytalanul. Krisz esetleg sértőnek találhatja, hogy Ábel feltételezi, ő nincs olyan állapotban... másfelől viszont azt is rossz néven veheti, hogy Ábel nincs tekintettel az őt ért traumára... mert hát ez trauma a javából, semmi kétség... és erőlteti ezt a látogatást. De Krisz már ki is kapcsolta a laptopot, épp rácsattantja a fedelét.

– Persze. Miért ne mennénk? – kérdi remegő szájjal, és végignéz magán. – Egy pillanat, csak húzok egy rendesebb nadrágot.

Az utca, ahol lassan, a házszámokat nézegetve haladnak, az egyik peremkerületben húzódik, és meglehetősen lerobbant állapotban van. A házak valaha jobb napokat láthattak, az ablakok fölött timpanonok és kőkoszorúk, kígyófürtökkel övezett szürke kőarcok pupillátlan szeme mered a járóelőkire, a falak régen talán sárgák vagy fehérek lehettek, de most sötétszürkék, majdnem feketék, mintha tűzvész vonult volna el itt. A kapualjakban csordulásig tömött szemeteskukák állnak, fiatal férfiak dőlnek a kapufélfának, többségük cigarettázik, nagyban tárgyalnak valamit, szókére festett, testes nő vonul el mellettük fenségesen, gyerekkoszit tolván, vézna, szomorú szemű kislány igyekszik lépést tartani vele. Poros, satnya fák vegetálnak a kipufogógáztól szürke levegőben. Mindegy: azért mégiscsak utca, és a házak házak: akikhez igyekeznek, nemrégiben még az egyik város környéki erdőben

laktak, deszkapalánkokból és hullámbádogból eszkábált fabódéban, amelyet nejlonszövet védett az esőtől, a szabadban, téglákkal körülrakott tűzhelyen főztek, és a földre fektetett matracokon és rongycsomókon háltak. Kukázásból éltek, meg abból, hogy lomtalanításkor összegyűjtötték a még használható tárgyakat, és eladták pár forintért. Ábel gyakran meglátogatta őket odakinn, egy idő után jól kiismerte magát a szemetes erdei ösvények, elszórt sátrak, lompos, ijedős kutyák, lakott és elhagyatott deszkabódék között: néha vitt nekik otthonról valamilyen háztartási eszközt vagy lisztet, tejet és tojást, és Margit, az asszony remek palacsintát sütött neki a szabadtéri tűzhelyen. József, a férfi szenvedélyesen javított mindenféle kidobott holmit, egyszer, amikor Ábelnek megállt a karórája, (Na, adja csak ide...) félóra alatt megjavította, és diadalmas mosollyal nyújtotta át. Ábel szeretett elüldögelni náluk a lomtalanításból származó, lábatlan, csíkos fotelben. A leleményesség, amellyel a létfenntartás gondjait, a fűtést, a világítást és a főzést megoldották, ahogy minden szemétre dobott, ócska holmiból képesek voltak valami hasznavehetőt farigcsálni, gyerekkora kedves olvasmányára, a Robinsonra emlékeztette, és bár a kiserdő nem volt éppen lakatlan sziget, gyalog mindössze tíz percre volt a várostól, úgy érezte, az elszórtan álló sátrak és bódék lakóinak életében lehet valami a lakatlan szigeteken élő hajótöröttek szabadságából, valami, amit különben már sehol másutt nem lehet megtalálni. Ábelt megnyugtatta a gondolat, hogy akármi történne is vele – ha például nem tudná már fizetni a számláit –, akkor is meg lenne valahogy, nem kellene az apjához fordulnia. Néha elképzelte a saját fabódéját, amelyhez egy fűvel félig benőtt ösvény vezetne, a habszivacs ágybetétet és a feltornyozott kartondobozokból összetákolt szekrényt, az eső hangját a hullámbádog tetőn, a fényszennyezéstől szürkés-rózsaszín égen homályosan kirajzoló csillagokat, a csöndet. Krisz, amikor erről beszélt neki, először tiltakozott – ez csak afféle kispolgári romantika! –, de aztán elgondolkodva helyeselt: igen, úgy látszik, csakugyan ez az egyetlen megoldás, ki kell vonulni ebből a társadalomból, szabad emberek kis közösségeit kell létrehozni, ahonnan azután majd foko-

zatosan, előbb lassanként, aztán egyre gyorsabban szétterjed... mi is? Hát azt így konkrétan nem lehet megmondani, mindenesetre valami új és váratlan, valami tisztább... Egy időben kedves közös játékuk volt, hogy tervezgették, hogyan fest majd az a bizonyos erdei bódé, mi minden lesz, illetve nem lesz benne (Ábel nem mert rákérdezni, hogy vajon Krisz is közös bódében gondolkodik-e, és ha igen, ez pontosan mit is jelent...). Egy vadetető mindenképpen lesz majd a bódé közvetlen közelében, döntötte el Krisz, és éjszakánként rájárnak majd a szarvasok... Ábel kételkedett ugyan abban, hogy lennének szarvasok a kiserdőben, de ezt nem említette, nem akarta Krisz kedvét elrontani. Azt is sokáig tervezgették, hogy valamikor meglátogatják Margitot és Józsefet a bódében, de mindig közbejött valami, először Ábelnek kellett helyettesítenie egy kollégáját a könyves szekérnél, aztán Krisznek az állatmenhelyen, aztán Krisz belázasodott, és két hétig feküdt, aztán... aztán Ábelt egy napon azzal fogadták a kiserdőben, hogy a Egyesületnek sikerült lakást bérelnie számukra, és mivel elszállítandó holmijuk nemigen akadt, napokon belül be is költöztek.

Az utca sehogyan sem akart véget érni: a lerobbant, százéves házakat ugyancsak lerobbant, sűrű panelkockák váltották fel, Ábel most már emlékezett rá, hogy Margiték említették: egy másfél szobás panelbe költöznek. Hideg-meleg folyóvíz! Táv-fűtés! Vécé benn, a lakásban! Szinte elképzelhetetlen fényezés! Ábelnek úgy rémlett, Margit valami olyasmit is mondott, hogy a Egyesület tagjai azt ígérték, néhány bútordarabot is szereznek nekik innen-onnan, meg konyhai eszközöket... Hogy a rezsit ki fogja majd fizetni, arról Margiték nem beszéltek, Ábel csak reménykedett benne, hogy erre is találtak valamilyen megoldást.

– Százkettő! – szólalt meg Krisz, aki eszerint végig figyelte a házsámokat, amíg Ábel esze másutt járt. Nem, azt igazán nem lehet állítani, hogy a ház nagyon jó állapotban lenne: falfirkák, hámló vakolat... Viszont van kapucsengő. A sötét lépcsőházban átható szemétbűz vagy valami még rosszabb, Krisz önkéntelen grimaszt vág, elfintorítja az orrát, aztán rögtön el is szégyelli magát, komor, ünnepélyes arccal áll mellette, miközben ő többször

egymás után megnyomja a liftgombot, mire felhangzik az ismerős, közeledő zúgás. A hatodikon szállnak ki: végigmennek a gangon, Krisz halálra vált arccal kapaszkodik a karjába (egyszer, egy gyöngö pillanatában bevallotta, hogy tériszonya van). Ábel furcsa, megfeszített gyöngédséget érez, aztán mindjárt el is szégyelli magát, amiért örül neki, hogy az erős és szigorú Krisz most rémültnék és támaszra szorulónak mutatkozik. De mindössze pár másodpercig tart az egész: még csöngetniük sem kell, Margit már az ajtóban várja őket, és szélesen mosolyog. Krisz úgy rántja ki a karját az övéből, mintha valami tilos és szégyenteljes cselekedeten kapták volna rajta. Margit mókás, kerek, sötét szeme végigsiklik rajtuk, felméri Kriszt, de csöppet sem barátságatlanul, inkább valami játékos gúnnyal néz kettejükre, biztosan olyanokat gondol... nem, Ábel nem akarja tudni, milyeneket. Krisz mereven, ünnepélyesen áll, mint aki vizsgázni készül. Már hogy is ne: most találkozik először személyesen az elnyomottak, az áldozatok társadalmának tagjaival, azokkal, akiknek helyzetükből kifolyólag a birtokukban van az igazság, és akikhez ő, kiváltságos szülők kiváltságos gyermeke csak saját elhatározásából, erkölcsi készletére csatlakozott: vajon elfogadják-e, felmentik-e kiváltságainak bűne alól? Margit szélesen mosolyog: Gyertek, gyertek, gyerekek, már nagyon vártunk benneteket! A többes szám mintha nem lenne egészen indokolt: a szobában, ahová Margit betereli őket, teljes hangerővel bömböl a tévé, József egy rozoga támlásszéken ül előtte, előre dőlve, hátra se néz, amikor belépnek, csak a kezét emeli fel, jelezve, hogy: mindjárt, még öt perc, és vége a meccsnek!

Margit leülteti őket a szoba sarkában egy öreg kanapéra, amelyből két helyen is kilóg a lószőr, Krisz mereven, egyenes háttal ül, mintha az iskolában lenne, valami régimódi, poroszos iskolában, maga elé néz, talán nem akarja látni a lakás többi részét. Nem is csoda: a komódon, a szakadt csipketerítőn félmeztelen táncosnő porcelánszobra, az egyik karja hiányzik, mellette egy pohárban csapzott művirág. Előttük, az asztalon műanyag tálban csipsz, két üveg kóla, az egyik már megkezdve, három homályos falú pohár, az

egyik félig tele kólával, nyilván az Margité. Margit széles mosollyal, kínáló mozdulattal mutat az asztalra: Eszegesetek, gyerekek! Na mi az, csillagom, nem szereted a csipszet?, kérdi aggódalmasan, mert Krisz kivett egyet a tálcan tornyosuló csipszhalomból, de a keze megállt valahol félúton a tálca és a szája között a levegőben. Ábel kínosan feszeng: Krisz nagyon tudatosan étkezik, csipszet talán soha életében nem evett. Jaj, Istenem, nem volt időm sütni nektek, jaj, nagyon röstellem! Az az igazság, hogy amióta beköltöztünk, mi is csak ilyen bolti kajákat eszünk, nem tudom én kezelni ezt a sütőt, ami itten van. Margit odakinn nagyszerű palacsintát süttöt! – próbálja Ábel menteni a helyzetet, Margit ellágyultan mosolyog: Igen, az Ábelka nagyon szerette a palacsintámat! Biztosan te is sokszor sütöl neki igaz?, néz bizalmasan Kriszre. Hazudj valamit!, fohászkodik magában Ábel rémulten, mert ha Krisz most elkezd, hogy milyen igazságtalan elvárásokat támasztanak a nőkkel szemben egy ilyen patriarchális társadalomban... De nem kezdi el: Ábel döbbenet látja, hogy Krisz fülön pirul, és alig hallhatóan azt suttogja, hogy sajnos nem tud palacsintát sütni. Margit szelíd helytelenítéssel csóválja a fejét: egy nőnek muszáj tudni főzni, nem lehet mindig ezeket a bolti kajákat enni, mit csinálsz majd, ha gyereked lesz? Engem az öregem agyonütne, ha nem adnék neki mindennap meleg ételt... Ha akarod, szívesen megtanítalak sütni... még ráérsz megtanulni, olyan fiatal vagy, eddig biztosan iskolába jártál... Biztosan te is annyi iskolát végeztél, mint az Ábelka, ugye? Te is olyan tudományos dolgokat tanultál? Igen, biológia szakot végeztem..., dűnnyögi Krisz lehajtott fejjel, mintha szégyellné. Az mit jelent, akkor mi vagy te mostan? Hát képzettségem szerint biológiatanár. Tanító néni!, visít fel Margit boldogan, Figyelj, Józsi, ez a kislány itt egy tanító néni! Anyukád biztosan nagyon büszke rád! Melyik iskolában tanítol? Semelyikben... egy állatmenhelyen dolgozom. Margit szigorú csodálkozással vonja össze a szemöldökét. Állatmenhelyen? Aztán mit csináltok azon a menhelyen? Hát mentjük a kóbor kutyákat meg a megunt húsvéti nyulakat... ilyesmik. És ezért pénzt is kaptok? Hát nem sokat. A kutyákat?, közben befejeződött a meccs, József is odalép hozzájuk,

felpattint egy sörösdobozt, aligha az elsőt aznap. Azokat a ronda dögöket? Teliszarják a várost, némelyiket úgy kényezteti a hülye gazdája, mintha a kölyke lenne... Én, ha rajtam múlna, agyonlőném az összeset! Kértek sört?, néz rájuk, Krisz és Ábel egyszerre rázzák meg a fejüket. Ha nem, hát nem... több marad nekem!, kacsint rá Kriszre, aki kövé dermedt arccal mered rá. Ábel sejti, hogy a kutyaírókról szeretne mondani valamit, arról, hogy az állatoknak is vannak jogaik, és magában azért fohászkodik, hogy ne tegye: nem szeretné ezúttal József arcán viszontlátni az apja elviselhetetlenül fölényes, gúnyos mosolyát... Amikor félórával később elindulnak a lift felé, a gangra nyíló ablak virágos függönyén át még látja, amint a Margit-forma árny egy széket húz a tévé elé, a József-forma árnyé mellé, hogy most ketten nézzenek áhítatosan valamilyen szorotatot.

– Elkispolgáriasodtak! – jelenti ki ellentmondást nem tűrő hangon Krisz. Ábel a sötétben is látja, hogy reszket a szája. Már a Sashegyen járnak, mindjárt odaérnek a házhoz, ahol Krisz lakik. Krisz a hosszú utcán dacosan fölszegett állal, némán jött mellette, és már a buszon összeszorított szájjal meredt maga elé, Ábel nem merte megszólítani. Attól félt, Krisz most bizonyára neki tesz szemrehányást gondolatban, amiért ilyen helyzetbe hozta... Nagy megkönnyebbülés volt, hogy mégsem őt hibáztatja. – Visszailleszkedtek a társadalomba... Most már ők is rendes polgárnak érzik magukat, mert van lakásuk... Úristen, micsoda lakás! Láttad azokat a rémes művirágokat? Meg azt a szörnyű porcelán táncosnőt?

Ábel bólint. Igen, persze, látta... és nagyon sajnálja az egészet, sajnálja, hogy csalódást okozott Krisznek! Krisz nem felel, Ábel furcsa, csukladozó hangokat hall, ijedten megtorpan. Krisz tesz még egy lépést, aztán ő is megáll, és hátranéz, hogy miért maradt le mellőle. Ábel, mielőtt meggondolná, mit tesz, odalép hozzá, a lány fölé hajol, és döbbsenten fürkészi a lány arcát:

– Krisz, te sírsz?

A lány nem felel, csak hevesen megrázza a fejét, a száját összeszorítja, a kézfejjével dühösen elmázol egy könnycseppet a szeme

sarkában. De hát... de hát látom, hogy valami bajod van! Semmi, hülyeség... mindjárt elmúlik. Krisz! Nem abban állapodtunk meg, hogy mi mindig őszinték leszünk egymáshoz? Ábel egy pillanatra elszégyelli magát, mert hát ő vajon mindig őszinte-e Kriszhez – vádlóan villan át az agyán a hosszú szoknyás, fekete felsős Krisz képe. De Krisz becsületes lelkére ez az érv, úgy lát-szik, komolyan hat. Pár pillanatig összeszorított szájjal töpreng, aztán: Jó, tényleg van valami..., dűnnyögi. Még mindig a sün? Igen, az is... de nemcsak. Hanem? Krisz egy darabig hallgat. Az előbb, azoknál a Margitéknál... Ábelt előnti a büntudat. Jaj, ne haragudj... nem kellett volna elvigyelek hozzájuk. Dehogysis, te nem tehetsz semmiről... Ez az egész az én hülyeségem. De mi? Krisz megint hallgat, összeszorított szájjal, kemény, dacos arccal, aztán: Na jó... Szóval amikor az a nő... az a Margit azt kérdezte, szoktam-e főzni neked, és hogy tudok-e palacsintát sütni, és én mondtam, hogy nem... szóval én akkor... tudom, hogy hülyeség meg minden, de én... szóval én szégyelltem magam! Egy pillanatra döbbszent, szigorú arccal, összeráncolt homlokkal néz maga elé a sötétbe, mintha ott keresné a talány megfejtését, aztán elszántan folytatja. – És nem is csak az, hogy szégyelltem magam, nem az volt a legrosszabb... hanem hogy úgy éreztem... de ne nevéss ki!... szóval mintha én valahogyan... micsoda hülyeség... mintha én nem lennék igazi! Nem az, hogy igazi nő, ez hülyeség, tudod, hogy erről mit gondolok... csak úgy egyáltalán, hogy valami baj van velem, mintha nem az lennék, akinek lennem kellene, vagy valami ilyen hülyeség... Te érted ezt? Te éreztél már ilyet?

Ábel elgondolkodva bólint. Hát persze! Ivászatba torkolló iskolai kirándulások bukkannak fel az emlékezetében, körbejáró pálinkásüvegek, miközben ő a körtől távol, józanul üldögél a hálóterem sarkában; nagy röhögésekkel kísért trágár történetek a lányokról, az osztálytársnőikről, akiknek ő a matekleckéjüket segített megírni, és legfeljebb egy hálás mosolyt kapott érte cserébe... Hiába undorodott ezektől a dolgoktól, amelyek a többiek, a „normálisak” számára természetesek voltak, a lelke mélyén ott kísértett a kínos gyanú, hogy nem azokból, hanem őbelőle hi-

ányzik valami, hogy ő nem igazi... És aztán évekkel később az esküvői meghívók, meg az anyja célozgatásai, hogy mit hallott a fodrásznál, melyik volt osztálytársa milyen jó állást kapott... Igen, gyakran érzett valami hasonlót, mint amiről Krisz beszél, egészen addig, amíg Kriszt meg nem ismerte, de most...

– Segítenünk kell egymáson! – tör ki belőle rekedten. Legszívesebben azonnal visszaszívná, de boldog meghökkenéssel látja, hogy Krisz rábólint.

– Igen, segítenünk kell... Most legalább láttuk, milyen iszonyú erősen belevési a társadalom ezeket az előítéleteket az emberek agyába, még a miénkbe is, akik pedig tudatosan küzdünk ellenük... Igen, mindig figyelmeztetnünk kell egymást, ha ilyesmin kapjuk a másikat Na szia! – mondja váratlanul, mert közben a házuk elé értek. – Megyek, gyorsan megnézem, hányan ígérték meg, hogy eljönnek a tüntetésre!

Ahogy Ábel lefelé megy a kertes házakkal szegélyezett utcán, valami gömbölyű sötétség moccan meg az egyik kerítés tövében: egy sündisznó. Vajon Krisz örülne, ha elvinné neki? Ott legalább biztonságban lenne. Eszébe jut egy történet, amelyet még gyerekkorában olvasott, egy sündisznóról, amely az író ágya alatt telelt át, újságpapírból készített fészekben. Az állat fölé hajol, közben letekeri nyakáról a sálját: ebben viszi majd föl Krisznek a sünt. Megpróbálja megfogni, de csak egy tüskés gömböt lát, amelyhez sehol nem lehet hozzáférni: hát persze, sündisznó... Átfut az agyán, vajon nem ez a hozzáférhetetlenség ingerelte-e fel annyira azt a szörnyű embert, aki abban a bizonyos hírben szerepelt... aztán elhessegeti a gondolatot, visszatekeri a nyakára a sálját, és elindul a buszmegálló felé. Hirtelen ráébred, hogy éhes: reggel óta nem evett semmit. Megfordul a fejében, hogy talán mégis elmegy a szüleihez, ilyenkor még fönn vannak, nézik a tévét, de aztán ezt a gondolatot is elhessegeti. Úgy emlékszik, a sarkon van egy kisbolt, az talán még nyitva van ilyenkor, és csakugyan: az ajtaja világos, és nincs még kinn rajta a Zárva! tábla. Két zsemlet vesz magának, elég száraznak tűnnek, ahogy a fogóval belecsusszantja őket a papírzacskóba, de mindegy: az egyiket el is rágcsálja, mire a buszmegállóba ér.

Kopriva Nikolett

A harmat időnként

I.

*Az ablakokat hajnalban nyitva hagyom,
hogy kiszivárognak azok az álmok,
melyekre nem akarok emlékezni.
Míg alszom, átrendezed a szobákat,
utána nekiütközöm mindennek,
és napokig keresem magam.
Futok a tegnappal felé.
Leverem a polcról a tárgyakat, eltörnek,
ahogy azok a mondatok,
melyeket egykor fiókokba rejtettem –
részegen se jussanak napvilágra.
Hogy valahogy igazoljam a létet,
megkeresem, és kidobálom mindet.
Elgurulnak –
nem ütköznek semmibe.*

II.

*Az álmok a szoba falára dermednek,
amikor nincs ki megálmodja őket.
A harmat időnként kiül a tárgyakra,
rajtuk hagy valamit a hajnali hűvösből.
Egyre hidegebb.
Ki kell számolnom, meddig maradhat
nyitva az ablak – a túl hosszú csend
árt a faleveleknek.
Már feketedik a kert.
Itt csak a kamra ajtaja néz Kelet felé.
Reggelente gyertyát gyújtunk,
hogy megfőzhessük a kávé.*

III.

*Álmomban azt mondta a hegy,
lassan elfelejtenek az otthoni fák.
A kavicsok átrendeződnek,
kényelmetlen minden cipő.
A hiányba más tartalmakat illesztünk,
vagy új hiányokat nevelünk,
ne tűnjön fel a föld közönye,
amikor megpróbáljuk rajta hagyni
lábnyomainkat.
Szaggatott a hang – felzabálta az idő.
Talán ezért indázzák be napról napra
kilométerek a hegyet. Megnémul.
Hiába kiáltunk.*

A földrengések bennünk

*Elhagyott darabjainkon megül a harmat.
Órák telnek el, mire rájövünk,
új otthont kell építenünk. Nyirkos a talaj,
bizonytalan, hány téglát bír még el ez a világ.
Földrengések szakítják meg az ébredést,
hogy kételkedjünk, mielőtt
véletlenül lelélnénk így egy életet.*

A fény

*Egyre gyakrabban olvadnak el a színek.
A kanna füléről teámba csepeg a bíbor,
vörösös gőz kúszik a fal repedéseibe.*

*Reggel eltűnt egy fa,
most kéregszőnyegbe temetkezik a kert,
a moha zöldje lecsorog a háztetőn,
elnémítja a fűszálakat.*

*Lassan száműzi magát a valóságból minden,
mintha megbújna még egy hely,
ahol újra lehet születni.*

*Lementem a régi óráshoz – fekete gödör a helye,
senki sem látta elfolyni az időt,
csak a számok esnek le az órákról.
A hidak belecsöpögnek a folyóba.
Senki sem integet a túlpartról.
Vonat fütyül hajnaltájt, de nem érkezik meg.*

*A Hold fénye elhal, mielőtt elérné
a hegy csúcsait.
Hallgatunk róla.*

Elneveztem rólad egy tengert

Hosszu Kálmánnak

*Elneveztem rólad egy tengert, azt, amelyiket
a házunk mögötti szikláról látni.
Amikor megunjuk a falu csendjét, ott lógatjuk a lábunk,
nézzük, ahogy a felhők a horizontra csöpögnek.
Azt mondtad, nem halhatok meg, közben
a téridőről magyaráztál, és a végtelenről.
Felzúgott egy vonat, pedig itt már rég nincs vasút.*

*A tenger illata hajnalban az udvarunkban áll.
Olyankor sirályok ülnek a fákra, hallgatják, hogy
sziszeg a távol: valamikor ez is víz volt.*

*Nem akarom, hogy korábban menj el, mint én, mondtam,
és kaparni kezdtem a sziklát, elrántottad a kezem,
hogy minden összeomolhat: belezuhanunk a tengerbe,
a hullámok felcsapnak a szikla tetejéig, ellepik az udvart,
felkapják a házat, és nem lesz hova visszamennünk.
Nem árultam el, hogy már nem emlékszem, ki voltam azelőtt.*

*A tenger, amit elneveztem rólad, türkiz, ha esik az eső.
Olyankor bentről nézzük a sirályokat, sóillatú mind,
köröznek a kémény fölött.*

Sántha Attila

Vizsgálódások a 'vankuj' szó körül (Bühnagy székely szótár)

Szó cikk:

vankuj *neveletlen, durcás, konok, önfejű, goromba, aki csak a maga igazát ismeri, bosszúálló*

Magyar tájszótár (MTsz.), Új magyar tájszótár (ÚMTsz.), Borbándi Ella (Csernáton), Bán Péter (Székelymuzsna), Csíki Károly (Gyergyó), Dálnoki szójegyzék. Általánosan használt székely szó. Mind az MTsz., mind az ÚMTsz. 'gyámoltalan, visszahúzódo' jelentéssel adatozza Szatmárról. Debrecenben így szerepel: „Eszt a szót, hogy vankuj, akkor hallottam, mikor bejüttek a románok, ők is azok vótak” (Kálnási Árpád: Debreceni cívis szótár, 2005).

Példamondat: „Bár kétségtelenül elcsodálkozott azon (ezt is be kell vallania, ha már a vallomások órájában vagyunk), hogy rendkívül nyakas és rigolyás nagyapja, ez a *vankuj* székely úr első meghívásra igent mondott, sőt, mintha lelke mélyén várta volna az ősz vajda meghívását.” (Bogdán László: A bécsi fogadó. Kortárs, 2001/6.)

Eredet: Bakos szerint a szó eredetileg a román népnevet tartarta (az MTsz.-ben van is ilyen jelentés), és az Oncu, Uoncu 'Jani, Jancsi' névből jön. „A gyakori személynévből népnév, majd melléknév lett.”

Ennek az elgondolásnak ellentmond az, hogy Ürmössy Sándor 1844-ben azt írja, Bukarestben éppen a románok nevezték őt vankujnak:

„csak hamar felferitettem álmomból, a sáncz martya körül állva kilencz vagy tiz gyermekek lábokkal az út porát rúgdosván rám, hármóniás kacajok között kiáltozák: »tu csine jes?« s erre ébrülvén megrettenve szemléltem a körülvett pórgyermekeket és »magyar vagyok« szókkal feleltem nekik, mire ők annál inkább rúgták rám a port, felkiáltván »si ásztá Jánkuj« – nem sokáig mulattam az enyhödörben, hanem kurtán hónyom alá szoritva útimot, távulni

kezdtem a száncztól, de mégsem menekhettem a boszontók alkalmatlanságától, kik nyomon követve földgajakat hajigáltak, és sűrű szavakban kiáltozták utánnam a »Jankuj-vankuj« nevezetet, és néha találtak is a gajok, de ijedségem vagy inkább boszum feltarták fájaldmokat – a messziben voltam már tőlük, akkor is hangzottak füleimbe a sűrű »Jankujvankuj Vankujjankuj« szitok szózatok – hogy e miféle nevezet lehessen, sokáig tünődtem, míg Csoplán osztán megtudhattam, hogy én a szegény Hunyadi Jánosért szenvedtem, aki még él az oláhnép szívében, és most is retgetteti őket győzhetetlen karjaival: az oláh fiú addig nem alszik el, míg dajkája rengőjét két felől meg nem ütvén ezen szókkal nem kiált fel: »tács, nam mintye, vinye Jankuj.«» (Ürmösy Sándor: Az elbujdosott magyarok Oláhországban. Kolozsvárt, Az ev. ref. főiskola könyv- és könyvomó intézetében, 1844, 71.)

Eszerint a szót először a Kárpátokon túli, pontosabban havasalföldi románok használták gúnynévként a magyarokra, innen a 'neveletlen, durcás, konok, önfejű, goromba' jelentés (ilyenek voltak azok, akik „vankujoztak”, például a gyermekek, akik így simán neveletlenek). A székelyek pedig a „vankujozó” románokat egy idő után szintén visszavankujozták. Lehetséges, hogy a ciopleai katolikus papok által adott magyarázat, miszerint a név a „rettenetes” Hunyadi Jánoshoz kötődik, több mint egyszerű népetimológia, hisz a jáнку-vánku mondóka azt mutatja, hogy a szó tényleg a Jáнку ('Jankó') névhez kötődik.

Az, hogy Debrecenben a románok (a regáti román hadsereg) bevonulásához kötik a szót, teljesen egybevág ezzel, és ha még azt is tudjuk, hogy 1916-ban a román betörés elől székelyek százezrei menekülnek a mai Magyarországra, máris megvan, hogyan kerül a szó ilyen távoli pontra is.

Bakos elméletének másik gyenge pontja, hogy az Oncu-ból, akármennyire is ejtjük azt Uonku-nak, nem lesz Vanku, hanem Onku marad, vagy legfeljebb Vonku-vá válik (a székely nyelvjárásokra amúgy is a zártabbá válás jellemző, pl. *házomnál*: a nyílt a-ból félig zárt o lesz).

Amúgy Vancu román név is létezik, ami az Ivan becézése (N. A. Constantinescu: Dicționar onomastic românesc, Editura Academiei RPR, 1963, 83.).

Hevesi Judit

Futnak a lovak

*És a lovak ma is futnak
és futnak szétgyűlölt ország vénái:
a folyók, az aszály is csak egy
katasztrófatípus.
Sorold fel, mi nem vagyok.
Beszélj róluk, akit mind jobban akartál,
szárítsd sivataggá a szívemet.
Mindig a lovak járnak rosszul.
Vakmerőség veled képzelni el
árulás nélküli végeket:
a lovak ugyan ma is futnak,
te újra eltéveszted a nevem.
Ha elvágtatnak innen, és unalomig
ismételtem távozásukat,
új aggodalmat keresek magamnak,
amiben végül egyedül maradok.
Holnaptól nem beszélek hozzád,
láthatatlanul, de még kicsit mellettem ülsz.
Tudom, hogy te lőtted le a lovaim,
két ordítás között már nincsen levegő.*

Kertész Dávid

London minden hattyúja a királynő tulajdona

A groteszk dolgok mindig megnevettettek. Tekintve, hogy törtenem tökéletes példája – mondhatni: szó szerinti esete – az akasztófahumornak, kifejezetten boldogan álltam a törvényszék elé. Ügyvédem nem kis bosszúságára.

– Aengus Donnelly, tagadja-e bűnösségét a fent elsorolt vádpontokban, s ha igen, mi a mentsége Őfelsége törvényeinek semmibe vételére?

– Tisztelt bíró úr, a vádat elfogadom, és bűneimet nem tagadom.

Az ügyvédemet apám fogadta, még az első kártyaügyem után, s azóta megtartottam. Nem is annyira a jogi szakértelme miatt vagy mert nagy szükségem lett volna rá, hanem mert rendkívül szórakoztatott a köpcös, vörös fejű kis fickó. Most, amint a levegőt kapkodta, leginkább egy felfújt békára emlékeztetett, akit forró vízbe dobtak. Apró karjaival kalimpálva követelt szót magának:

– Tisztelt bíró úr! Látható, hogy ügyfelem nem beszámítható, elméje zavart, amint az volt a tett elkövetése során is. Kérem a tárgyalás elnapolását, amíg elméje kitisztul. Amennyiben erre nem kerülne sor, úgy kérem, hogy rendeljenek mellé hivatalos gyámot, aki közbenjárhat az érdekében.

Felkacagtam. A bíró próbálta haragosan összevonni szemöldökét, de nem járt sikerrel, aminek legfőbb oka, hogy csupán egy szemöldökkel rendelkezett, amely az egész homlokát beborította.

– Kíván valamit hozzátenni ügyvédje kéréséhez, Mister Donnelly? – kérdezte.

– Pusztán azt, hogy marhaság. Ez az egész tárgyalás az, bíró úr. Ha meghozta az ítéletet, kérem, legyen kedves kopogni egy párat azzal a kalapáccsal, és fejezzük be ezt az ostobaságot.

Háromszor lecsapott.

– Aengus Donnelly, Őfelsége és Isten által rám ruházott jogomnál fogva halálra ítélem. Tekintve, hogy bűne fölött semmi-

féle megbánást nem tanúsít, így fölöslegesnek tartom bármiféle fellebbezés kilátásba helyezését. Az ítélet végrehajtására holnap reggel nyolckor kerül sor. Törvényszolga, vezesse el.

Utban a siralomházhoz is kacagtam. Ügyvédem izzadt homlokát törölgette és arról dadogott, hogy milyen borzasztó hibát követ el az igazságszolgáltatás azzal, hogy egy szegény elmeháborodottat – mármint engem – halálra ítél. Erős a gyanúm, hogy inkább apámtól félt, mintsem engem sajnált. Fölségesen: apámat valószínűleg jóval kevésbé érdekelte az ítélet, mint őt.

Az ember azt hinné, hogy a siralomház magányos hely. Nos, ez nem egészen így van. Reménykedtem abban, hogy legalább az utolsó éjszakámat egyedül tölthetem, de a cellában az egyik priccsen egy valószínűtlenül koszos úriember feküdt. Ránk zárták az ajtót, én pedig kissé feszülten álltam a cella szélén.

– Foglaljon helyet – mutatott a szakállból és pizsokból álló alak az egyik gyékényágyra.

– Köszönöm! – mondtam, és leültem vele szemközt. – Engedje meg, hogy bemutatkozzam: Aengus Donnelly, szolgálatára.

– Skót?

– Nem, ír. S ön, kedves...

– Trelawney, Malcolm Trelawney. Cornwallból.

– Szép vidék.

– Frászt.

Magam is mindig utáltam Cornwallt, de jobbnak láttam ezt nem szóvá tenni. Másnap reggelig volt még egy pár órám, és lakótársam kellemes társaságnak tűnt.

– Mikor akasztják? – kérdezte a lehető legtermészetesebb hangsúllyal.

– Holnap reggel nyolckor. És önt?

– Engem nem akasztanak.

– Tehát csak a kényelmes ágy miatt van jelenleg a siralomházban?

– Maga vicces ember. Sokra megy vele?

– Csak a bitóra.

– Naszóva, engem nem akasztanak. Szóltam a komámnak, s ő elintézi, hogy száműzzenek a gyarmatokra.

– Az jobb?

– Frászt.

– Megkérdezhetem, hogy miért került ide? – kezdett érdekelni a szűkszavú kelta.

- Hosszú történet.
- Reggel nyolcig ráérek.

Elvigorodott. Legalábbis annak alapján, amit a szakáll és hajcsomó alatt felfedezni véltem, erre következtettem.

– Lámpás voltam – kezdte. – Maguk nem nagyon tudják, mi az. Mifelénk jól fizető munka. Abból áll, hogy fogja magát az ember, esős időbe' kimegyen egy nagyobb szikla tetejére, aztán világít. A szerencsétlen hajós azt hiszi, ott a világítótorony, aztán behajjt a zátonyba. Utána szabad a rablás a rakományból. Egyszer még két láda francia bor is kikerült, abból volt pénz!

– Izgalmas munka lehet. Ezért ítélték halálra?

– Nem. Az utána volt. Egyszer mentem hazafelé, aztán láttam egy csendőrt, az ezredszolddal tartott a laktanyába. Én meg, tudja, hogy van vidéken, nősülni akartam már. Hát pisztoly, bicska a nyakának, s uszgyi a pénzzel. A csendőrből meg annyi vér kifolyt, nem hittem, hogy valaha még bajt okoz.

– Tehát csendőrgyilkosság miatt lettünk lakótársak.

– Nem. A nők miatt.

– Nocsak...

– Mondom, nősülni készültem, hát mentem is Mollyhoz, így hívják a lányt, látni kéne, olyan begyes, mintha két Carrauntoohil-hegy nőtt volna a köldöke fölé, naszóva' mentem Mollyhoz. Kicsit beittam, hát leszunnyadtam egy keveset. Amit nem tudtam, az az volt, hogy Mollyt egy csendőrgyerek is intézgette, akinek nagyon kellett a zsold, hogy el tudja venni a nőt. A fehérnép persze a maga hasznát nézte. Míg aludtam, elvette a pénzt, eldugta a késem, a pisztolyomba meg vizet töltött. Aztán rám hívta a fél kaszárnyát. Mire felkeltem, már késő volt.

– Szomorú.

– Az bizony. De szóltam a komámnak, kell a munkás Ausztráliába, nem kapok én bitót.

– Sok sikert, kedves Trelawney.

– Köszönöm, uram. No és maga? Mi járatban a zárkában?

– Ó, ez unalmas történet.

– Mondja csak el. Maga amolyan úri gyerek. Az ilyenek mindig azért vannak itt, mert rossz ember lányát vagy asszonyát ketyyintik meg.

– Egyik sem.

- Akkor a fiát?
- Sajnos ennél jóval prózaibb az ügyem.
- No, bökje ki.
- Fel akartam akasztani magam.
- És azért kötél jár?
- Úgy tűnik.
- Fura.
- Az.

Nem volt kedvem tovább beszélgetni. Végigdőltem a gyékényen, és próbáltam aludni. Későn hoztak be, ilyenkor már utolsó vacsora sem jár. Cellatársam hamarosan horkolni kezdett, én meg azon tűnődtem, hogy riasztani kéne az ügyvédem. Talán jobban járnék a gyarmatokon. Meghalni Ausztráliában is lehet. Aludnom nem sikerült. Furcsa, ma reggel is tudtam, hogy meg fogok halni, arra készültem, de sokkal nyugodtabb voltam, mint most. Talán az zavart, hogy ezúttal profi végzi a kivégzésemet. Sokkal kisebb hibalehetőséggel, mint ha magamat akasztanám újra.

– Trelawney...

A koszos szőröcsomó felkapta a fejét.

– Egen?

– Az akasztás...

– Egen?

– Ugye, nem tart sokáig?

– Attól függ. Ha jó a hóhér, akkor két perc, annyi se. De hallottam olyat is, hogy valaki két, három órán át rángatózott a kötélén.

– Nem túl szép halál.

– De legalább tovább él, nem?

Ezen elgondolkodtam. Eszembe jutottak azok a gazemberek, akik lerúgták a csizmájukat akasztás közben, mert a cimboráik mindig azzal ugratták őket, hogy csizmában hálnak meg. Meg a történetek azokról, akiket felmentettek, mert sehogy sem sikerült kivégezni őket.

Nyílt az ajtó. Ösztövé, harcsabajszos őr lépett be.

– Malcolm Trelawney, ítéletét a bíróság örökös száműzetésre változtatta, holnap kihajózik Sydney-be. Aengus Donnelly, ítéletvégrehajtásra lépjen elő.

A könyvekben ilyenkor mindig történik valami csoda. Már feszül a hős nyakán a kötél, amikor megjelennek a barátai, akik

levágják a bitóról, vagy az összesereglett tömeg fordul szembe a zsarnok pribékjeivel, fellázadnak és megmentik a főszereplőt, aki békésen ellovagolhat a naplementébe a lánnyal, akit a második fejezetben ismert meg. Nekem nem igazán voltak barátaim, ami pedig a tömeget illeti, egy lélek sem volt kíváncsi a kivégzésemre. Amúgy sem volna lány, akivel elváltathatnék a naplementébe. A hóhér már várt ránk az akasztófa mellett. Fejét nem takarta csuklya. Sajnos meglehetősen ronda volt, és zavart a tudat, hogy ő lesz az utolsó ember, akit látok.

– Pap nincs? – kérdeztem.

– Öngyilkosnak nem jár, azokat nem temeti az egyház.

– De nem lettem öngyilkos. Maga fog megölni.

– Kérem, én csak arra figyelek, hogy minden szabályos legyen.

A nyakamba került a hurok. Most kellene megérkeznie a felmentő seregnek. Behunytam a szemem, és megpróbáltam elmondani egy imát. Nem vagyok vallásos ember, csak az asztali áldás jutott eszembe. Éppen az „áldd meg, amit adott nekünk” résznél jártam, amikor feltűnt, hogy a kötél nem feszül, mellettem pedig vitatkoznak. Kinyitottam a szemem. Köpcös, vörös fejű ügyvédem állt mellettem, kezében írást lengetve és földöntúli boldogsággal vigyorogva. A könyvekben stílusosabb a felmentő sereg, de abban a pillanatban akár vele is ellovagoltam volna a naplementébe.

– Találtam egy joghézagot! – zihálta. – Mivel nem volt sikeres az öngyilkossági kísérleted, így nem tudják bizonyítani, hogy tényleg meg akartad ölni magad. A tanúk nem vallanak ellened. Szabad vagy! Elnézést, hogy letegeztem, uram.

– Tőlem akár meg is csókolhatsz, te dagadt kis csoda!

A hóhér eloldotta a béklyóimat, és kikísért a börtönből. Közben előadta, hogy ő igazából jól végzi a munkáját, és én vagyok az első, aki elsétál a keze alól. Az utcára érve szabadnak és boldognak éreztem magam, legalábbis eleinte. Aztán eszembe jutott valami:

– Ha apám ezt megtudja, meg fog ölni.

Filip Tamás versei

Kék korszak

*Az avignoni kisasszonyok kikönyökölnek
egy vonat rózsablakán. Meztelenek, de
álarc mögül kiáltják: „Hordár!” –
pedig csomagok nélkül utaznak, és
eszükből sincs, hogy leszálljanak,
oly messze még Barcelona.*

*Ott bezzeg nem fognak kiabálni!
Csöndesen lépdelenek a sötét
utcákon haza, a vörös, máskor oly
lármás házba, mely most sóhajok
és szuszogás nélkül alszik magában.
Lobog kétségbeesve.*

*A mozdony kazánja oltár, ahol
a pap rohanássá változtatja át
a föld méhéből vájt szentet
és vén források vizét,
miközben a gőz és a füst
összezilálja az ég haját.*

*A sípszó után, alighogy
megmoccan a zsúfolt szerelvény,
annyi fehér zsebkendő
emelkedik és fog kétségbeesett
lobogásba, hogy az indulók
már nem is látják az integetők arcát.*

Kék

*A vasalónők kékek, a mosónők
még kékebbek, de a legkékebbek
az Avantgare de l'Estre
nyílként befutó szerelvények.
Mintha az űrből jönne mind,
ragyognak, akár az ég
gyönyörűsége meteorjai.
És igen, a büfékocsit
az Úrutasellátó üzemelteti.*

A zebrán át

*Az Igazság utca túloldalán
valaki hevesen integet nekem,
pedig épp rajtam a láthatatlanná
tevő köpeny. Ahogy a zebrán át
futok hozzá, kit nem ismerek,
eszembe jut, hogy vigyáznom kell,
egyetlen autót se üssek el.*

Petrozsényi Nagy Pál

Sírni, sírni, sírni

„Mikor kimondják a nevét, nem hisz a füleinek. Körülnéz, hátha csoda történik, hátha csak agy-rém, nyomasztó lidércnyomás volt, hogy ez az ő neve, és most felébred ebből az álomból. Aztán egy csomó füzetet kap fel a padról.”

(Karinthy Frigyes: *A rossz tanuló felel*)

– Nagy Pál.

Jaj, ez én vagyok! – hasított belém a félelem. Pedig de igyekeztem elbújni Lőrincz Emese széles háta mögött. Mert hátha nem vesz észre Szente tanár elvtárs. Majd azt hiszi, hiányzom, és nem hív ki felelni. Csakhogy észrevett, és most felelnem kell abból, amit meg sem tanultam. De talán, ha nem találom az ellenőrzőm, mást fog kihívni.

– Nem hallod? Mit keresel abban a táskában?

– Az ellenőrzőm. Úgy látszik, otthon felejtettem.

– Majd én kikutatom a táskáját – ajánlkozott szolgálatkészen Eifer Feri, mint mindig, valahányszor egyikünk *otthon felejtette* a kiskönyvét.

– Hagyd, nem számít. Most az egyszer még elnézem. Majd legközelebb elhozza. Nos, készültél, Nagy Palkó?

– Igen. Egész délután az Azték Birodalom bukását bifláztam – fülenttettem, mert azt, ugye, nem mondhattam, hogy ehelyett éppen Nick Carter detektívvel nyomoztunk egy gyilkos húsevő növény ügyében. Le sem tettem a krimit mindaddig, amíg végig nem olvastam. Nézem az órát: tíz óra. Isten veled tanulás! Ilyen későn és álmosan csak nem kezdek el tanulni. Pedig holnap biztosan felelni fogok tőriből. És most tessék, itt állok, mint egy rakás szerencsétlenség.

– Remek! Akkor légy szíves, fáradj ki, és meséld el, hogyan omlott össze a nagy Azték Birodalom!

Kivánszorogtam a táblához. Kellett nekem hazudni! Halványan emlékeztem ugyan egy-két cselekménymozzanatra, névre, évszámra, ami a töritanár előadásából megmaradt a fejemben, de hogy ez hányast ér... Valószínűleg buktát, amivel két dolgot is elveszíthetek egyszerre: édesanyám tíz lejét, amit minden nyolcas¹ vagy nagyobb jegy után szokott adni újabban, és Szente tanár bizalmát, aki a tisztelt tanári karból egyedül nem néz hülyének.

– Parancsolj!

– Igenis – köszörültem meg a torkomat. – A mai Mexikó területén élt egy harcias, magát mexikának nevező népcsoport. Egy ideig békében éltek a szomszédos indiánokkal, aztán elkezdtek terjeszkedni. És csak terjeszkedtek, terjeszkedtek, amíg létre nem jött a nagy Azték Birodalom – végeztem az aztékokkal három mondatban.

Az osztályban felcsendült a nevetés.

– Ennyi? És a bukása? Ez is ilyen gyorsan ment?

Na, kisapám, most találd fel magadat! Csakhogy mi a francot mondhatnék, ha semmi sem jut eszembe. Már-már búcsút mondtam a tíz lejnek, amikor támadt egy ragyogó ötletem.

– Nem éppen gyorsan, el is mondom azonnal, hanem én ennél jobbat ajánlok.

– Mégpedig?

– Épp a tegnap olvastam egy történelmi regényt ebben a témában, ugyanis ha engem érdekel valami, ahhoz én mindig hozzáolvasok egy picikét.

– Csakugyan? – lepődött meg a töritanárom. – Nagyszerű, bár a társaid is követnék a példádat. De mi ebben az ajánlat?

– Én... izé... elmondanám ennek a regénynek a tartalmát, ha meg tetszik engedni, mert miért mondanám el még egyszer, amit már amúgy is tud mindenki.

– Kiegészítésként? Nem bánom. Csak röviden és lehetőleg nevekkel, évszámokkal együtt, hátha tanulok tőled én is egyet-mást.

Újabb nevetés. Ejha, csak nem gúnyolódik velem a tanbácsi!

– Igenis – eresztettem el a fantáziám, mert, mi tagadás, a történelmi regény is kamu volt.

Nagyjából öt percig fantáziáltam, miközben az osztályban még a légy zümmögését is meg lehetett hallani. Vajon beveszi? – sandítottam a magas homlokú, gyér hajú magyar–történelem tanárra. Nem szakított félbe, tehát van remény, és akár két tízest is bezsebelhetek egyszerre. Egyet jegyben, a másikat lóvéban. Is-tenem, de klassz lenne!

– Állj! – pislantott karórájára hirtelen Szente tanár úr. – Szíve- sen hallgatnálak tovább, de...

Nem folytathatta a kitörő taps miatt, amivel osztálytársaim honorálták a szárnyas kígyóistenről, kegyetlen csatákról és egyéb elképesztő dolgokról szóló előadást.

– Nicsak, milyen sikere van ennek a legénynek!

Szerényen, de kipirult arccal hallgattam. Azelőtt és azután sem arattam ekkora sikert én, Nagy Palkó, a 8. osztály legrosszabb diákja. Tudniillik az voltam, ráadásul neveletlen vaddisznó, ahogyan kiváló megfigyelői képességgel megáldott osztályfőnököm jellemzett.

– Köszönöm a feleletet. Még csak néhány kérdés, és végez- tünk. Hogy nevezték, és mikor alapították meg az Azték Biroda- lom fővárosát?

Természetesen nem tudtam.

– Ki volt az aztékok leghíresebb uralkodója?

– Mo..., Monte...

– Milyen hiedelemnek köszönhetőek kezdeti sikereiket a hó- dító spanyolok?

– Passz.

– Semmi vész, kicsire nem adunk. De azt csak meg tudod mondani, ki hódította meg Mexikót.

Megsemmisülten horgasztottam le a fejemet. Úgy látszik, mégsem kapom meg a tíz lejem, és ezt a szimpatikus tanárt is rendesen magamra haragítom.

– Ez is *passz*? Köszönöm a választ. Négyes. Mi az, Emese, te is szeretnél felelni?

– Nem, csak az lenne a kérésem... Szóval... – hebegett az osz- tály legjobb tanulója, akinek a hátát oly előszeretettel paskoltam meg időnként. – Ne tessék haragudni, mindössze az lenne a ké-

résem – nézett körül az osztályban –, helyesebben kérésünk, hogy tessék megbocsátani Palinak. Igaz, hogy nem készült, vagyis készült, mert hiszen végig az aztékokról...

– Fantáziált.

Nem vette be! – állapítottam meg letörten. Hiába, ilyen az én szerencsém.

– Lehet, de olyan izgalmasan, színesen, hogy szerintünk már emiatt megérdemelne egy négyesnél jobb jegyet.

– Így van – bólogattak rá legnagyobb csodálkozásomra többen is.

Különös. Eddig azt hittem, csak a rossz tanulót látják bennem a társaim.

– Mi ez, lázadás? – mosolygott Szente tanár úr. – Ám legyen, ha már ennyire bírjátok ezt a lókött – veregetett vállon vidáman. – Kérem az ellenőrződet!

– Tessék! – húztam ki gépiesen zakóm belső zsebéből, és el sem tudtam képzelni, miért harsant fel harmadszor is a nevetés.

– Mi ez?

– Az ellenőrzőm.

– Melyik? Csak nem az, amelyiket otthon felejtetted, Nagy Palkó?

Ohó, hát ezért rötyögtek! Én tyúkeszű, hogy ugorhattam be ilyen marhául.

– Ötös vagy... semmi, amennyiben jövő órán még egyszer felmondod az anyagot, aztán... Aztán meglátjuk. Szeretsz olvasni?

– Szeretek.

– Igazán? Ez sem semmi, ha tekintetbe vesszük, mennyit, és főleg mit olvasnak manapság az emberek. Neked kik a kedvenc hőseid?

– Nick Carter, Sherlock Holmes, Arsène Lupin, Rózsa Sándor, Angyal Bandi, Rinaldo Rinaldini, Buffalo Bill – soroltam megilletődve, hogy egy ilyen híres tanár, mint Szente elvtárs érdeklődik eziránt.

– Buff! A Pál utcai fiúkat is olvastad?

– A... azt nem.

– A kis herceget, Tamás bátya kunyhóját, a Koldus és királyfit...?

– Azokat sem.

– Nem baj, ami késik, nem múlik. Talán iratkozz be az iskolai könyvtárba, plusz az önképzőkörünkbe, ahol annyiszor fantáziálhatsz, ahányszor csak jólesik.

Majd elfütyentettem magam örömben, ugyanis az olvasás mellett szoktam ám én írni is. Legfőképp persze verseket, be is iratkoztam volna a körbe, ha nem félek attól, hogy felsülök, kikapagnak, megesznek pizszokul jól tanuló társaim.

Hát nem ettek meg, mi több, alig múlt el két hónap, már a jó tanulók néztek fel énreám. Ettől fogva kezdtem büszke lenni magamra. Még egy szavalóesten is felléptem Ady Endre Sírní, sírní, sírní című versével.

Természetesen minden osztálytársam jelen volt, továbbá néhány szülő, az osztályfőnököm, az igazgató, a vegytan- és földrajz-, egyszóval valamennyi „kedvenc” tanárom.

– Bátorság! – követte tekintetemet Sente tanár úr. – Bizonyítsd be nekik, hogy bármilyen szemmel néznek rád, azért bened is motoszkál valami.

Nem a legnagyobb meggyőződéssel, de nekivágtam a bizonyításnak. Előbb félve, meg-megremegő hangon, később egyre bátrabban, hogy csak úgy zengett belé az aula. Meg is tapsoltak mindnyájan, én meg csak ámultam-bámultam, amikor rettegett oszifóm a szeméhez kapott.

– Gratulálok! – fogott kezét velem Sente tanár úr (illetve elvtárs, ahogy akkoriban szólítottuk a tancsikat), és másnap reggel azonnal befirkantott egy tízest a nagykönyvbe.

Ettől a naptól kezdve elkezdtem tanulni. Egyelőre ugyan csak magyarból, s talán, ki tudja, a többire is sor kerül, ha a matektanárom... De ez már egy másik történet.

Visszatérve Sente tanárra: egyik nap bejelentette, hogy az RKP² és Gheorghiu-Dej³ főtitkár elvtárs tiszteletére a színházban rajoni⁴ fesztivált rendeznek, más szóval készüljek, mert nemso-kára ismét sírnom kell – tette hozzá tréfásan.

– Sírnom? Ezt... ezt hogy tetszik érteni?

– Hát csak úgy, kedves Nagy Palkó, hogy újból fel kellene lépned Ady Endre versével.

Ez volt ám a megtiszteltetés, annál is inkább, mert ekkor már színészi ambíciókat is dédelgettem magamban. Ennek ellenére elég minimálisan izgultam, sőt: alig vártam, hogy végre igazi színházban adjam elő a magyar irodalom egyik legszebb gyöngyszemét. Egyedül az aggasztott, hogy nagyrészt olyan közönségnek szavalok, amely kukkot sem ért magyarul.

Amikor kiléptem a színpadra, meglehetősen nagy lárma fogadott, így persze alig hallhatták a vers bevezető sorait:

Ady Endre: *Sírni, sírni, sírni*
Várni, ha éjfél üt az óra,
Egy közeledő koporsóra.

Semmi változás. A nézők tovább traccsoltak. Folytattam. Ezúttal emeltebb hangon, úgy, ahogy egyszer egyik legzseniálisabb színművészünkől, Ódry Árpádtól hallottam:

Nem kérdeni, hogy kit temetnek,
Csengettyűzni a gyászmenetnek.

Aha, már figyelnek! Csupán azt furcsálltam, hogy minél magasabb és erősebb szintre tornásztam a hangomat, annál jobban nevetnek. A magas cét a vers utolsó előtti sorában vágtam ki, amit azonnal *descrescendo* követett halkán, ünnepélyesen, mint ahogy a koporsót eresztik a gödörbe.

Testamentumot, szörnyűt írni,
És sírni, sírni, sírni, sírni.

Hiszik, nem hiszik, attól a verstől, amitől annyian meghatódtak nemrég, itt, a színházban nevetőgörcsöt kapott a publikum. Érti ezt valaki, hölgyeim és uraim?

Azóta sem lett belőlem sem költő, sem színművész, s miután az oskolát is réges-rég kijártam, már jó tanuló sem lehetek.

¹A romániai oktatásban az osztályozás 1-től 10-ig történik, a nagyobb a jobb jegy.

² Román Kommunista Párt

³ Az RKP első titkára 1955–1965 között

⁴ Járási

Pongrácz P. Mária

Post restante

A Névtelen utca

Vonatok sípoltak a fülében. Zúgott a feje, mintha mozdony húzná a testét, ő meg tehetetlenül sodródna a vágányokon. Valahova, az ismeretlenbe, ahol nincs béke és nyugalom, csak örökös búcsúzkodás. Elválás és várakozás. A remény még makacsul dörmöböl, de egyszer majd belefárad a hiábavaló álmodozásba. Az állomás szemfényvesztés. Nem hozza el neki, akire hetek óta vár.

Az ágy bevetetlen. Az asszony formáit még őrzi a gyűrött lepedő. Néha úgy érzi, hogy megmozdulnak, hívják magukkal, hogy elmerüljön a végtelen ölelésben. Érezze a hamvas bőr illatát. Éhes csókokkal érintse mellbimbóit, majd az egész testét. Remegő kézzel nyúl utána, de nem tudja megfogni, az árnykép kicsúszik a kezéből. Lebeg a légben. Csilingelve, kacérul nevet. Aztán tovább száll, mintha ott sem lenne. Talán a képzeletéből bújt elő, s most elkábítja csalóka mozdulataival. Nyakára fonódik, mint a kígyó, hogy kiszívjon belőle minden gondolatot. Ne hagyjon mást neki, mint a szétfosló emlékeket. Az örületbe hajszoló kétségeket, hogy nem vele történt meg az a felejthetetlen kaland.

A nevét sem tudja, az arcára sem emlékszik. Pedig biztosan nagyon szép volt. A testébe oltott minden gyönyörűséget. A haja selymét, a szeme színét, húsos ajkát. Most, hogy nincs mellette, mind jobban látja. Felöltözteti emlékeivel. Kiszínezi, kifesti. Mégis elmegy, libegve. Lidércesen, alig érinti lábával a padlót. Poggysza egyetlen táská. Könnyedén emeli fel, és viszi magával. Ki tudja hova. Talán egy más városba, egy más világba, ahonnan elmenekült egy ismeretlen férfi karjaiba.

A sötétség hozta el neki ezt a ragyogást. Csillagok gyúltak a szobában. Világított a teste, fénylett a bőre, amikor levetkőzött, és puhán elnyúlt az ágyban. Fejére húzta a paplant, mintha nem akarná látni a férfi arcát. Bebújt a titokba. Egyre mélyebbre süllyedt, nem akarta, hogy kihúzzák onnan. A verem éhesen táton-

gott. Felfalt minden sóhajt. Vele együtt lihegett. Édes fájdalom hatolt a testébe. Küszködött, vergődött, mint akit kalitkába zártak. Aztán kiszabadult a fogságságból. Lerázta magáról a képzelt bilincseket. Repdesett az örömtől. Csapkodott felszabadultan a szárnyaival, míg bele nem szédült.

A boldogság elfárasztotta. Az álom lassan hatolt a testébe, majd kiemelte a nő karjaiból. Magával vitte a vágyait, miközben azt sutogta varázsszavakkal, hogy holnap is lesz egy új nap. Ekkor döntött úgy, hogy megkeresi. Akárhova is ment, visszahozza. Nem erőszakkal, hanem vágyakozással. A nő tudja, érzi, hogy mellette a helye. Nem a veremben, hanem a meleg, puha ágyban. Makacsul ragaszkodott minden mozdulatához, emlékei perzselték a lelkét. Talán ezért nem volt nyugta sehol. Mert nem akarta elfejteni.

Naponta kiment az állomásra. Várta a vonatokat. Emberek tolongtak körülötte. Mindenki tudta, hogy melyik járárral érkezik a kedves személy. Sokan azt is megjegyezték, hogy melyik vagonban, milyen szám alatt foglalt helyet. Ők biztosra mentek. Felkapaszkodtak a lépcsőkön, hogy segítsenek leemelni a poggyászokat. Mégis sokan voltak, akikre nem várt senki. A vonatsíp is elnémult, amikor a magányosokat látta. Félszeg mozdulatokkal léptek a peronra. Talán annak sem tudtak örülni, hogy megérkeztek a városba, mely rejtélyesen hívott magához. Segíteni kellene rajtuk. Izmos karjai azonban mintha megbénultak volna. Nem támogatott senkit. Hiába bámultak rá a szemek kétségbeesetten, lehullt róla minden tekintet. Csak állt bambán és várakozott. Az asszonyra, akinek a nevét sem ismerte, de mert egyszer az övé volt, nem tudta elengedni még gondolatban sem. Vissza fog térni, ha nem most, talán holnap vagy holnapután. Megérzi, hogy várnak rá. Oly forrón, mint eddig sohasem. Ha a vágyak is utaznának, a lelkükbe oltódna a visszatérés vágya. A vonatsípok nem ijesztenék meg. Az éles hangok dallammá szelídülve kergetőznének a fülében. Már olyan közel van álmaihoz, hogy meg is érinthetné őket.

A vonatsípok megszakították ábrándozásait. A vagonok kigördültek a vágányról. Magukkal vitték álmait, melyek még ott repdestek körülötte. Mi lenne, ha elutazna valahova. Az ismer-

retlenbe száguldana, tapogatózna a semmiben. Talán ráakadna arra a nőre, aki elmenekült tőle. Nem hagyott mást hátra, csak a reményt. Még tudja őrizni, de érzi, hogy pislákolni kezdenek a sugarak. A tovaszáguldó vonatok tépdésik a lelkét. Kétségek keringenek körülötte.

A Névtelen utcában volt az a tömbház, ahol lakott. Szerette ezt a helyet, az ő otthona volt. Szerencsésnek érezte magát, hogy rátalált erre a lakásra. Nem volt nagy versengés, nem kellett harcolnia az ellenfelekkel. A Névtelen utcát mindenki elkerülte, mintha megátkozták volna, hogy elmerüljön a végtelenben, s ne tudják megnevezni immár sohasem. Mások büszkélkednek hangzatos, patinás nevekkel. Megérinti őket a hírnév. Azt képzelik magukról, hogy valamikor majd részesülhetnek a dicsfényben, még akkor is, ha nem érdemelték ki semmivel. Szeretnek árnyékban élni. Néha megbújnak a nagy személyiség oltalmában, máskor elhitetik magukkal, hogy ők is képesek lennének maradandót alkotni. Csak az akarat hiányzik belőlük. Ezért maradnak névtelenek a neves utcákban trónoló házaikban.

A szülei egy kis faluban laktak. Meghúzódtak egy apróka kunyhóban, mely velük együtt öregedett meg. Beroskadtak a falai az omladozó vakolat alatt. Csak a háztető piros cserepei bújtak néha elő a dombok közé rejtett völgyből, a füstölgő kémény kiáltotta a világba, hogy itt még van élet. Az utcák árván bámultak a semmibe. Nem volt neve egyiknek sem. Úgy mondták, hogy Hosszú utca, Öreg utca, Almafa Sor, Templom utca, Iskola utca... Pedig, már nem volt sem templomuk, sem iskolájuk. A gyermekek kacagását is csak álmukban hallották. Most, hogy egyetlen fiukat is elnyelte a város, azzal vigasztalódtak, hogy legalább béke van. Csend és nyugalom terült a lassan kiháló falura, mintha a mennybe akarta volna emelni. Gondozták a temetőt, virágokat ültettek az árván maradt sírokra. Egyszer ide térnek ők is. Elnyeli a puha föld... Aztán rövidesen eljött, amire csendben vártak. Mindketten ugyanazon a napon hunyták le szemüket. Mintha a sorssal összebeszéltek volna, nem akartak egyedül maradni a túlvilágon sem. Így ért véget földi történetük.

Ma is látja magát, amint ott áll, magányosan, szülei sírja mellett.

Nincsenek siratóasszonyok, nem keringenek fekete varjak az égen. Csak a terméstől meghajló almafák bólogatnak a közelből. A fű betakarja a friss domborulatot. Egyszer volt, hol nem volt, mint a mesékben. A piros cserepes háztető mintha tűzre lobbanna a napfényben, s a lelkük izzón a magasba emelkedik. Ő meg visszatér városba, a Névtelen utcába, hogy tovább kergesse álmait.

Lassan belefárad a keresésbe, a csapongó álmokba. Már nem is tud játszodozni velük. Csendre, nyugalomra vágyik. Nem akarja hallani a vonatsípokat, sem azt, hogy tehetetlenül nézze a tovagördülő vagonokat. Nem szeretne tanúja lenni a lassan elszálló reménynek. Az asszony láthatatlanul is nevet, mintha azt akarná mondani, hogy tőle sohasem fog megszabadulni. Magával hordozza álmai terheit, mert beférközött a képzeletébe. Lágyan, ellenállás nélkül foglalta el a lelkét, aztán magára hagyta a meghódított birtokot. Harcolnia kellene a szellemmel, az arctalan, névtelen testtel, mely női formát öltött, és csalogatóan bebújt az ágyába. Olyan természetesen, mintha minden az ő birodalma lett volna. Ott született, ott ringatózott, ott fektették a bölcsőbe. A fülében most is az a régi altatódal zeng édesen. Elkábítja az ének, talán azt sem érzi, hogy ráfonódnak a férfi karjai. Nem érzi, hogy nő lett. Elrejtőzik a sötétségben, titkokban kering.

Meg kellene szabadulnia látomásaitól, de minden olyan nehéz. Egyelőre csak a vonatoktól búcsúzkodik. Nem akarja, hogy tovább sípoljanak a fülében. Csendre és békére vágyik. Mint szülei egykoron. Álmodni és vágyakozni csak így lehet. Az ágyat beborítja puha, fűzöld takaróval. Meg akar szabadulni az ábrándoktól, de azok még akaratosak, mintha rátapadtak volna. Izzik a teste. Valósággal letépi magáról a felöltőjét, az ingét, a nadrágját. Úgy áll csupaszon a kanapé mellett, mint egy alig felcseperedett gyermek. Ártatlan, érintetlen. Az ágyat elkerüli, nem akar belebújni az emlékeibe.

Az asszony egyre távolabbról integet. Füstbe bújt, ott gomolyog felette. Jámbor bárányfelhők úsznak az égen. Néha alakot öltenek. Aztán átváltoznak. Mégis beleférnek a képzeletébe, hagyják, hogy kergetőzzön velük. Azt képzelje, hogy tereli, mint a gazdátlan juhokat. Némán, engedelmesen botorkálnak az égi mezőn, ahol ő az egyetlen pásztor. Nincs bolondos, hűséges kuttyója, hogy segítsen neki. Nem akar vele utazni senki. Magányosan követi a felhők

útját. Mint akit vándorlásra ítélték volna. Érti, hogy a senki világba érkezik. Benépesítené gondolataival. A báránnyelűk szelíden bólogatnak. Közben új meg új arcot öltenek magukra és nevetnek. Nem búcsúzkodnak, nem oszlanak el, mintha valaki őrszemnek állította volna őket. Vigyázzák mindörökre megfoghatatlan álmait a várakozás végtelen útjain.

Váratlanul kibújik a fátyolos ködből az asszony alakja, felnevet. Aztán ismét eltűnik a homályban. Nem valós, nem is igazi, bár emberformája van. Ő teremtette ezt a lényt, hogy fényt hozzon magányába, s elfedje félszeg próbálkozásait. Sikertelenségeit, kamaszos botlásait. Már a felejtés küszöbén állott, amikor kihúzta onnan egy nő, akinek nem volt arca, csak teste. Ölelő mozdulatokkal emelte ki a szakadékból, és elhitette vele, hogy férfivé változott. Most is azok a féktelen órák táplálják benne a reményt. Amíg vágyakozni tud, addig él. A szellemkép oly valós, nem tűnhet el nyomtalanul... Ha elmenekül, akkor is vele marad immár mindörökké.

A kanapéra feküdt, az ágyat még gondolatban is elkerülte. Álmok nélkül akart aludni. Elmerülni a semmiben, aztán reggelre újjászületni. Lehunyta a szemét, hagyta, hogy átölelje és magával vigye a szuszogás. Mégis csak vergődött az éjszakában. A teste vonaglott. A lába idegesen kalapált, a karja mintha megbénult volna. Egyedül van, nem segít rajta senki. A vonatok is elnémultak. A báránnyelűket ellopták az égről, mert nem vigyázott rájuk. A sötétség ráborult, immár nem láthatja senki. Elveszett. Már bolyongani sem tud az időben. Az ismeretlen tér idegen, ellenséges. Csapdába húzta. Megfosztotta legszebb álmaitól. Nincs szárnya a képzeletének, ezért nem tud repülni.

Kora reggel fáradtan ébredt. Mégis menekülni akart. Elhagyni otthonát, a Névtelen utcát, mintha sohasem lett volna. Ösztönösen sietett a postára. Lehet, hogy megjegyezte a nevét, mely ott aranylott, díszes keretbe foglalva a bejárati ajtón. Valósággal kérkedett azzal, hogy ki is lakik a Névtelen utcában. Ha a nő még emlékezik a tulajdonosra, aki azt a forró éjszakát ajándékozta neki, akkor megkeresheti bármikor. Post restante levelet küldhet neki, titkosat, személyre szólót. Csak ő bonthatja fel azt a borítékot. Miért is érdekelne más, mi történt vele... Abban sem biztos, hogy

valós volt minden és nem csapongó gondolatainak, ébredező vágyainak szüleménye az a senkihez nem hasonlítható asszony.

A Post restante levél úgy bontja ki majd titkait, hogy azok rejtélyben maradnak. De mert névre szólóak, valósággá válnak. Azt üzenik neki, hogy nem képzelt ábránd varázsolta el, szédítette meg. A fehér lapokból eleven lény néz majd rá. A leírt sorok hajladoznak a papíron, mint a mezőn a gyenge tavaszi szélben lengedező virágok. Még az illatot is érzi. Friss földszaga van. Beszívták az ébredő természet soha nem szűnő hívását, s magukkal viszik. Más, ismeretlen tájakra, melyek végtelenek, ezért nem tudja átkarolni még gondolatban sem. Mégis melegíti a szívét. S az egyre hevesebben dobog, mintha már nem férne mellkasában.

A postán hosszú sor kanyarog. Várákozniá kell. A percek nehezen múlnak, de legalább ideje van megnyugodni. Nem is gondolta, hogy annyi embernek van titka, amiről nem akarnak beszélni. Azt hitte, hogy egyedül maradt csökönyös vágyaival, és lám mennyi társa van. És mindenki éhesen várja a neki címzett levelet. Aki már megkapta a várt küldeményt, győztesen globogtatja. Úgy viszi magával, mint a hadizsákmányt. Mohón lobogtatja feje fölött a zászlóvá változott borítékot. Hadd lássák mások is, hogy ő nem akar ki. Gondolnak rá, nem tudják elfelejteni. Aztán elhúzódik egy sarokba, hogy a kíváncsi szemek ne tudják követni, amikor felbontja a küldeményt.

Félszegen várt a sorára. Az idő gyorsan haladt. Aki nem kapott levelet, úgy távozott, mintha ott se lett volna. Talán vele is ez fog történni... Jobban tenné, ha nem érdeklődne, hanem egyszerűen lelépne, futva vinné magával megfejthetetlen titkait. Az asszony nem küld neki levelet. El akarja felejteni. Soha nem fog már visszatérni a Névtelen utcába, nem keresi meg a lakást, amelynek ajtaján fölöslegesen ragyog a táblára írt neve. Nem is neki szánta azt a névtáblát, hanem önmagának, hogy mindenkinek azt kiáltssa, itt ő a tulajdonos.

Már csak egy lépésre volt a pulttól. A postai tisztviselő kedves, fiatal lány volt, pályakezdő. Még tudott örülni a szemek ragyogásának, s biztatta azokat is, akik üres kézzel távoztak. Semmi sincs veszve. Próbálkozzanak újra meg újra, ne adják fel a reményt,

főleg, ha olyan fontos nekik az a személy, akitől titkos üzenetet várnak. Értzi, hogy átöleli a bizonytalanság, mely lassan beférkőzött a testébe és lelkébe. Félszegen támaszkodik a pulthoz, úgy nyújtja át személyi igazolványát, mint aki tudja, hogy hiába jött el, fölöslegesen próbálkozik.

A fiatal hölgy forgatja az igazolványt. Mosolyog. Bizonyára elolvasta, hogy a Névtelen utcában lakik. Aztán int neki, jelezve, hogy minden rendben. Keresgélni kezdi a levelet. Gépies, ki tudja hányszor megismételt mozdulatokkal. Ha névre szóló küldeményt kapott, biztosan meg fogja találni. Ugrándoznak a borítékok a kezében, mintha nem akarnák, hogy megfogja őket. A játék percekig folytatódik, de neki óráknak tűnik a várakozás. Toporog a lábával, majd ernyedten ráborul a pultra. Értzi, hogy nem fog kapni post restante levelet. Az asszony nem is létezik. Álmokból szötte és nem tud felébredni. Megérdemli a büntetést, ha ezt a felismerést őszintén bevallja. Értelmetlen szavakat suttog. Nincs igazság ezen a földön, akarja mondani, amikor a postai tisztviselő rácsap egy lila borítékra, mintha lepkét fogna csupasz kézzel, majd diadalmasan átadja neki a foglyot.

Viszi magával a színes titkot. Ott bujkál a zsebében. Haza viszi, a Névtelen utcába, majd ott bontja fel, óvatosan, hogy meg ne sértse mohó, türelmetlen mozdulataival. Az álom valósággá változott. A szellemlény emberformát öltött. Nem fogja már üldözni bolondos, féktelen gondolatokkal. Lám, elég egy titkos levél, hogy visszahozza a valóságba.

Az arctalan asszony már nem nevet, nem játszik vele. Bebújt egy levélborítékba, és várja, hogy valaki kiszabadítsa onnan. Belépett a lakásba, ahonnan elmenekült. Az üzenet már ott lapul az asztalon. Felforrósodik, aztán parázslík, mintha lángra akar na lobbanni. Segít rajta, tűzálló serpenyőbe helyezi, hadd égjén, mígnem pernyévé nem változik.

Kitárja az ablakot, hogy a füst tovább szálljon a végtelenbe.

A HÓNAP ALKOTÓJA

**DOBOZI
ESZTER**

Leskelő, tűhegyes pillantás

*Te is jól ismered azt a madárszerűt,
a fej mozdulatát. Fészken ugyan elült,
de csak résenlétek, örökös kényszerek
sejlenek szemében: egyszerre félelem,
egyszerre leskelő, tűhegyes pillantás,
mint a gyilkos erő: ragadozókbán vád.*

*A vád, hogy te is élsz, és még itt lélegzel
az éjszaka alján, jobbodon keresztül
s a Könyvek Könyvével el-elbóbiskolsz,
csak bestiaságát növeszti vérszomjas
vaddá. Az effélék küldenek bennünket
bitóra, állítanak – a vezényletükkel –*

*sortűz elé. Csupán mozdulni merészelsz?
Eltaposandó léssz! Féreg a szemében!*

Így jövök én is még mindig Hozzád

„amikor erőtelen vagyok, akkor vagyok erős”
(2Kor. 12:10)

*a kegyhelyek, a mágikus terek
zarándokai törekednek így,
mert szívja őket tűzön-vízen át
valamely bűvös erő, oda tart
mind, aki elesett, aki vesztes,
odaszippantja, odatapasztja
törődött vándorait megszentelt
magaslatokhoz, mélységéhez
erdőknek, a csalitos tájnak,
így jövök én is még mindig Hozzád,
s az erőtlenségből is támad erő,
a tompa némaságba forduló
megszólal: hozná párnám, takaróm,
fölállni se képes bár egyedül,
máskor szinte mozdulatlan; aki
kívül maradt már mindenben, ilyen;
ketten két oldalról emelik,
harmadikunk szemből tartja, érzem,
gyengülő vállamba a remegő
két kéz ahogy' kapaszkodik:
erőtelenbe az erőtelen*

Füred fölött

*A tágasság volt a mi országunk:
az éjszaka kupoláján
mind a miénk a szűrt ragyogás, s úgy
trónolt, mint az égi bárány*

*Füred fölött a sejtelmes lámpás,
elértük a Fiastyúkot
nyújtózkodván túl a földi lármán,
hallottuk azt is, mit súgott*

*Valaki, mint a titkos jeleket,
úgy küldte át, s mint szózatot.
Jöttek, akár hajnali szekerek,
derengésből alakzatok*

*kelvén, s a túlpartról tornyok, tetők
közel futottak hozzánk, mint látvány
festett képeken, s a vihar előtt
a látás fényűzéseként tárván*

*elénk a képzetet. Milyen vizek
simultak hozzánk, micsoda utak
szaladtak talpunk alá! A tied
s az enyém. Még várandósságukat*

*mutatták napok, hetek. Akkor még
a tágasság volt a mi országunk.*

Erős Kinga

Látók, szóljatok! Portré Dobozi Eszterről

Lonc és verbéna: visszatérő növénymotívumai Dobozi Eszter csendes, komoly szavú lírájának, melyben az alkotói igényesség és a formai művesség az emberi lét törekénységének felelősségtudatával folyamatosan szembesülve e növények szimbolikája szerint újul meg kötetről kötetre. 1978 óta publikál rendszeresen Dobozi Eszter, s bár elsősorban költőként tekintünk rá, prózaírói, szociográfusi munkássága is jelentős. Ha az eddigi életmű megkomponáltságát, teljességét figyelem, óhatatlanul a vasfű, vagyis a verbéna általános gyógyító ereje, a lombhullató lonc megújuló, akadályokat leküzdő tulajdonságai jutnak eszembe, s látom magam előtt a költőt, aki „amiként bölcs kertész se fut el sose jégvert kertjéből” (*Ecloga*) sorsfeladatát kérdéseivel igyekszik megfejteni. „A forró talajhoz, az irdatlan, / szakadozott földhöz mi húz, mi kötöz, / a legázolt mezők, aszályos füvek / rongyaihoz mi von közel hajolni” (*Antaeus panasza*). Nem harsány, mégis határozott hangütés az övé, olyan lírikusé, aki tudja, hogy minden, ami divatos, idővel megkopik, ezért sosem ír divatos semmiségeket, sokkal inkább a megtartó hagyományt hangsúlyozza, tudva, hogy a szűkebb pátria az a tér, melyben minden nehézség ellenére érvényes alkotás születet: „Ez volt a föld, mely tapadt, / ragadt talpadhoz. Mint ki megcsalatozott, / vont-húzott magába. S itt épül otthonod” (*Külön világ*). Simone Weil szerint a hazát egyedül részvétellel szabad szeretnünk, ahogyan a nép a népdalokban; a Dobozi életmű eddigi darabjai, mind versei, mind szociográfiai írásai a saját nép, a szűkebb haza iránti mélységes elkötelezettség felelősségére és annak terhére mutatnak rá. Aki végigolvassa a *Kísért a lehetetlen* című kötetét, melyben 1980 és 2014 között

keletkezett szociográfiai, publicisztikai írásait, tanulmányait gyűjtötte össze, annak az a benyomása támad, hogy a költő valóban csak *költőien tud lakozni ezen a földön*, hiszen érzékeny témaválasztásai, sajátos látásmódja, tömör, csiszolt lírikus nyelvezete témafelvetéseit olyan perspektívába helyezi, amelyre csak egy lírikus képes. Dobozi Eszter a szintetizáló gondolkodók közé tartozik, tág kontextusba helyezi témáit, tudván, hogy mindazok számára, akik költőien lakoznak, az irodalom, a társművészetek és a hétköznapi elválaszthatatlanok egymástól. Tanári pályafutása, a tény, hogy hosszú ideje vezeti a kecskeméti Kodály Zoltán művészeti szakgimnáziumot, a zene iránti rajongása több Kodályról szóló tanulmány megírására készítette, kiemelkedően érdekesek a Kodály elméleti írásainak nyelvezetével, valamint a nyelvészeti munkáival foglalkozók. E kötetet olvasva érezzük fájó hiányát az elmúlt évtizedekben indokolatlanul kikopott szociográfia műfajának, melyet Dobozi Eszter a legnagyobbakra jellemző alaposággal, érzékenységgel és tisztánlátással művel. A *Leletmentés* vagy a *Határok határán* című írásai nagyon szép példái annak, hogyan érdemes, lehetséges és szükséges e műfajt megközelíteni. A terepen tartózkodás, a helyzetfelismerés, az épített és szellemi környezet megelevenítése, a megjelenített karakterek mozgatása és hiteles beszélgetése mind a szépirodalom eszköztárával elért sikerei annak az adatgyűjtőnek, aki tudja, hogy vizsgálódásainak tárgyáról tágabb környezetének nincs ismerete, s célja éppen ezért az, hogy felmutassa e helyi ügyek okán a haza látletét. A rendszerváltás időszakában teljesedett ki leginkább ebben a műfajban, s meggyőződésem, hogy ezek nélkül az írói „előtanulmányok” nélkül nem írhatott volna meg két olyan fontos regényt, mint a *Túl a rákbarakkon – Angelika naplójából* és a *Sánta Kata*. „A világ sarkaiból fordult ki, anélkül, hogy ezt a mindenséget átjáró átalakulást látványos felfordulás előzte volna meg. Mindez észrevétlen történt. Ennek ellenére sem lett volna szabad azt mondanom, hogy itt már nincs miért élni. Pedig megtettem, naponta százszor, ezerszer. És most, mikor

itt fetrengék valódi testi kínjaimban, nem jut eszembe egyetlen pillanatra sem, hogy be kellene fejeznem a földi pályámat.” Angelika viszontagságokkal, testi és lelki fájdalokkal terhelt útját járja végig az író ebben a kötetben. A mű nőalakja valósággal újjászületik, miközben egyidejűleg küzd a halálos fenyegetéssel fölrő betegséggel a megkésve megszerzett társadalmi szerep megőrzéséért. A testi tűrőképesség határáig vezetí hősét kálváriája során, hogy végül a hit által önismeretében növekedve lelje meg életének fundamentumát, s szilárd akaratereje révén másoknak is irányt mutasson a terhes hétköznapok elviseléséhez. Dobozi Eszter igazi mai nősorsot írt meg ebben a regényében, távolságot tartva mindenféle pátosztól, pőrén és tárgyilagosan mutatva be egy daganatos betegséggel küzdő nő életélményeit. Másik regénye, a *Sánta Kata* számomra a leghitelesebben megírt kortárs lélektani regény, amely virtuális családtörténet ugyan, de szereplőinek viszonyrendszerében, sorsalakulásában, személyiségük kiteljesületlenségében, csonkaságában láttelepe a huszadik századi magyarság kollektív tudattalanjának.

A jó írástudó szükségszerűen jó helyzetfelismerő, s Dobozi Eszter műveit olvasva a bibliai felszólítás jut eszembe: „Látók, szóljatok!” Meggyőződésem, hogy látóvá válni inkább teher, és semmiképpen sem jár együtt az ismeret, a tudás elégtételével. Felelősség, mellyel az alkotó elsősorban önmagának tartozik. S kinek érzékenysége, részvétteljes odafordulása a másik ember sorsa felé belső igényéből fakad, önkéntelenül is olyan súlyokat helyez önnön vállára, melyek elhordozása naponkénti erőfeszítés. „Téli terheik / alatt hogyan hajolnak, / hogyan hasadnak / szét a fák! Tetők! / Szép veszély, mely sújt s emel” (*Szép veszély*). *Sikisi hercegnő tankáiban*, melyek *Ahogy ő néz, ahogy ő lát* című válogatott verseskötetébe is bekerültek, tekintetét nem a messzi horizontra irányítja, hanem a földre, a természet szépségeire, hogy megtapasztalhassa, hogyan viszonyul hozzá mindaz, ami körülveszi, s neki milyen szerep adatik e viszonyulásban. E magatartás és viszonyulási rendszer jellemzi következetesen teljes életművét.

Dobozi Eszter minden kötete az időbeliség dimenziójának kérdéseit is felveti, a múlt, a jelen és a jövő lehetőségét és tapasztalatát, hiszen az idő múlásáról való beszéd, Heideggert idézve, „annak a tapasztalatunknak ad kifejezést, hogy az idő nem tartható fel. Ez a tapasztalat azonban csak oly módon lehetséges, ha meg akarjuk állítani az időt.” Hogy a költő meg akarja-e állítani az időt, vagy megrettent-e annak múlása, csak találgatni lehet, az viszont kétségtelen, hogy erőteljesen foglalkoztatja, hiszen több írásában utal rá, a *Volt idő* című vers utolsó soraiban pedig így fogalmaz: „Mára *minden esmeretlen*. / Szétolvadó vértetben / a csörtetők. Feldúlva múlt, / s még nincs, mi lesz, de már avult kacat. Mi élő alap, / ma holt anyag. És nincs *való*, / mi van is, csak örök haló... / *Létlen idő*: folyton *jelen*. / Ez hát a *vég*? Ő sem felel, csúfot űz velünk a szó...” Talán az időbe vettség megélésének ellensúlyozása végett jelennek meg verseiben gyakran az örökzöldek. Legutóbbi verseskötetében, a *Hószín átfut, sár fennakad* címűben így fogalmaz összegzőn, mégis új távlatokat szemlélve *Visszaút* című költeményében: „föllobban / az örökzöld sáv előtt / délcegen, magányosan / egy bükk? juhar? eltévedt / ámbrafa? páfrányfenyő? – / míg lengő függöny előtt / a végtelen színpadán / fut ez az órányi út, / tűnő színekben látszik, / átnéz ránk a Magasság, / s ajándék napjaimmal / ott torlódik legbelül / mind, ami volt: visszaút, / a hétrét görnyedőé / ugyanúgy, mint aki győz, / azé...”

Végesben a végtelent, végtelenben a végest

Varga Melinda interjúja
Dobozi Eszterrel

– *Legutóbbi, Hószín átfut, sár fennakad és Ahogy ő néz, ahogy ő lát című verseskötetedet, valamint legújabb, többek között az Irodalmi Jelenben publikált verseidet lapozva próbáltam megállapítani az eddigi életmű fontosabb szimbólumait, összekötő, visszatérő motívumait, és bár egy interjúban nem lehet teljesen körüljárni mindent, úgy gondolom, jelentékeny prózai műveid ellenére inkább költői alkat vagy, versben tudod megfogni a világ rezdüléseit, a pillanat eksztázisát, az Istent, a szerelmet, az időtért, a végtelent vagy a költészetet magát. Ugyanakkor azt is érzem, hogy keresed műfajok és műnemek között az átjárást, hiszen a Túl a rákbarakkon, Angelika naplójából regényed egy-egy részét akár versként is értelmezhetjük. Jól gondolom?*

– Többen is gondolják (pályám ismerői között), hogy a költészet az én fő megnyilvánulási formám. Nem is indokolatlanul, hiszen költőként indultam, s több a verseskötetem, mint a prózai. Ha azonban másként alakul a sorsom, valószínű, hogy hamarabb rátaláltam volna a prózában kifejezhető tartalmakra. A prózai műfajok (pl. a regényírás) munkaigényesek. Hónapokon, esetleg éveken át visszatérni ugyanahhoz a témához, naponta több órán át ülni a számítógép mellett az írás eltökéltségével – ennek az életprogramnak a megvalósítása csak abban az esetben képzelhető el, ha az írónak sokkal több szabadsága van, mint nekem volt az eddigi életem folyamán. Ha nincs bekerítve mindennapi hivatali teendőkkkel, napi 10-12 órás munkahelyi kötelezettségekkel. A pályám elején (a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek első felében) nem volt más lehetőségem a fennmaradásra, mint a

tanítás. Ugyanakkor meg kell jegyeznem, hogy tanítani is nagyon szeretek – különösen az irodalom közvetítése ad számomra szép és jó élményeket. A tanítványok között jól érzem magam. 1995-ben az az iskola, amelyben akkor (tanárságom tizenhatodik évében) dolgoztam, és ma is dolgozom, válságos helyzetbe került, én pedig úgy gondoltam, tudnék segíteni, ha beavatkozhatnék a folyamatok irányításába, ezért megpályáztam az igazgatói állást. Ebben a döntésemben az a felismerés is vezetett, hogy ott kell segíteni, helytállni, ahol éppen szükség van ránk. Hiba, ha nem vesszük észre a közvetlen közelünkben fel-feltűnő elhívásokat, miközben az elérhetetlenről ábrándozva tétlenségben töltjük az éveket. Tőlem az is idegen volt, hogy ún. szabadúszóként – kiszolgáltatva – folyamatosan bizonytalanságban tengessem az életemet. Ez az elfoglaltság, a nevezetes, nemzetközi hírnévnek örvendő Kodály Iskola igazgatása, a hol több mint 150, hol több mint 180 dolgozó, az 1500 (olykor 2500) fős diákság és szülei képvisellete azonban valósággal beszippantott. Most a huszonegyedik vezetői szerepben töltött évemben fogom befejezni ezt a pályát. Közben mindig az a remény csillapított le az elmozdulási lehetőségekről gondolkodván, hogy van még időm. A megírandóra, ha valóban érdemes a megörökítésre, lesz majd idő. Ma már az idővel nem játszadoznám ilyen merészen, elbizakodottan, mint egykor.

A költészet valóban nagyon közel áll hozzám. Olvasmányként és hivatásként egyaránt. Előfordul, hogy egy-egy vers írása hónapokig-évekig is elhúzódik, míg a végleges formára rátalálok. Az alkotásnak e szakaszában voltaképpen fejben írok. Ám a kidolgozás időszaka, mely nagyon intenzív jelenlétet igényel, rövidebb idő, mint a prózai műfajok esetében.

– *A válogatáskötet összegzés, visszatekintés, lezárás is, az Ahogy ő néz, ahogy ő lát című könyved számomra azért is érdekes, mert azt olvastam, te magad válogattad, szerkesztetted, fűzted egybe a verseket, ezek javarésze a régi köteteid versanyagát tartalmaza. Ha nem tudná az olvasó, hogy ez válogatáskötet, nem is jönne rá, ugyanis nem érzékelhető a fiatal, elsőkötetes Do-*

bozi Eszter-versek és a már érett hangú költő művei között szakadék, az életmű nem egyenetlen, mintha a korai versek is most születtek volna. Az első könyvek versanyaga és a későbbi költemények mögött is tudatosan építkező költőt látok. Az Egy című verseskötetet, amely 1986-ban jelent meg, illetve, a második, a Látó címűt visszaolvasva, te ezt hogyan látod, hogyan értékeled? Mi alapján válogattál a régebbi versek közül, volt-e egy olyan ív, viszonyrendszer, amihez igazodni szerettél volna? Gondolom, annak is oka van, hogy nem bíztad másra a szerkesztést, és te magad válogattál, rostáltál.

– Az elismerést köszönöm. Hogy az első kötetem nem a zseni gyűjteménye volt, az a lektori szigornak köszönhető. Az egyik lektor, Rózsa Endre kiadásra javasolta, de a másik nem. Úgy vélte, túlságosan kötődnek a versek a magyar lírai hagyományokhoz. Hát mihez kötődjenek, ha nem a magyar lírai hagyományokhoz? – háborodtam fel az elutasító levél tartalmán. A bírálaton hamar túltettem magam, s folytattam az írást, de az újabb kiadási próbálkozás alkalmával a régi költeményekből semmit sem tartottam meg. Így lett az én elsőként megjelent könyvem kiforrottabb az átlagos első köteteknél. Az Egy valójában már a második kötetem.

El sem tudtam volna képzelni, hogy a rostálást másra bízzam. S hogy mi alapján válogattam? Elsősorban a minőség elve vezetett. Vagy a téma fontossága alapján döntöttem.

– Az olvasók mindig kíváncsiak arra, hogyan indul egy költő pályája, az első köteted megjelenésére sokat kellett várnod. A rendszerváltás előtti időkben mire számíthatott egy fiatal költő Magyarországon, volt-e abból hátrányod, hogy nőként indultál az irodalomban?

– Éppen harmincéves voltam, amikor ez a késleltetett első kötet megjelent. A kézirat leadásától számítva is sokat kellett várni. Akkor még nem lehetett pár nap alatt könyvet előállítani. A technikai változások a kiadási folyamatokat mára rendkívüli módon felgyorsították. De hajdanában sokkal több szűrőn is át kellett mennie az anyagnak. Ma bárki szinte bármit megjelentethet

minden kontroll nélkül is. Az internetes jelenlét a közlést olyanok számára is lehetővé teszi, akik semmilyen szakmai-esztétikai elvárásnak nem felelnek meg. Ott olvasható a zseniális mű is, ott olvashatók a dillettantizmus szülte próbálkozások is.

A rendszerváltás előtt a fiatal költő pályája – ha nem kapott felülről támogatást – nehezen indult. Közlési lehetőségekhez nem könnyen lehetett hozzájutni. Ma viszont azért nehéz a helyzet, mert az igazán értékes mű elvész a közepes és értéktelen szövegek tengerében. S a gyanútlan olvasó nem kap segítséget ahhoz, hogy eligazodjon ebben a katyvaszban. De ennél is nagyobb problémának tartom, hogy csupán az a szerző és műve létezik számára, akinek az arcát a média megmutatta. És mutatja ismét és ismét az unásig. Az a kép pedig, amelyet a média közvetít a mai magyar irodalomról – néhány újabb kísérletet kivéve – rendkívül egyoldalú válogatáson alapul. Ugyanezt mondhatom el azokról a tankönyvi fejezetekről, elektronikus tananyagokról is, amelyeket – a ritka kivételtől eltekintve – a diákok kapnak az általános és középiskolákban a kortárs irodalomból. S még mindig alig elfogadható az emelt szintű magyar nyelv és irodalom érettségire kijelölt művek listájának az a része, amely a mai irodalomból való.

Igen, volt hátrányom abból, hogy nőként próbáltam helyet kiharcolni magamnak az irodalomban. Ha nem volt erre felkészülve a nő alkotó, főként míg fiatal volt, gyakorta előfordult, hogy az íróársak, a szakma képviselői nem az alkotót látták benne, hanem csupán a szexualitás tárgyát. Felháborított az is, ha kritikákban és egyéb értékelésekben tapasztalható volt a nők által alkotott irodalommal szembeni előítéletes gondolkodás. Akkor is ez a véleményem, ha nem voltam és ma sem vagyok feminista, és nem tartozom a feminista irodalom művelői közé. A másik nembem soha nem az érdekelt, ami elválaszt, hanem az, ami összeköti a nőt a férfival, a férfit a nővel.

Ma sokkal több női alkotó tűnik föl az irodalomban, mint akkor, amikor pályakezdő voltam. S gyanítom, a nők jelenléte sokkal természetesebb is, mint korábban.

– *Volt-e olyan nő alkotó, aki segített pályakezdőként, vagy társad volt ezen az úton? Mezey Katalinnak bizonyára nem véletlenül ajánlsz verseket, talán pont ő?*

– Sok költő- és íróársamnak ajánlottam írásokat az eddigi életem folyamán. Legalább annyi férfinak, mint nőnek. Olyanoknak, akiknek a műveit szívesen olvasom, nagyra tartom, személyüket, pályájukat nagyra becsülöm. Az ilyen versek jó része felkérésre készült. Arra törekedtem azonban, hogy az alkalmiságon túlmutasson, amit a tiszteletükre írok. Támogatóim között, s azok között, akik műveimet méltányolják, nem kevesebb a férfi, mint a nő. Mezey Katalin kiadója jelentette meg a *Tíz körömmel* című szociográfia-kötetemet. (A verset azonban nem ekkor és nem ezért ajánlottam neki, hanem jóval később, az ő hetvenedik születésnapjára.) A málenkij robotra elhurcoltakról szóló *Csak a napnyugtát níztük* című könyvemre viszont Bakó Endre, a debreceni Csokonai Kiadó vezetője mondott igent. Deák László volt, aki lektorként támogatta és szerkesztette *Az Egy* című könyvemet a Magvető Könyvkiadónál, később is több könyvem jelent meg az általa vezetett Orpheusznál, a regényeimet pedig Oláh János fogadta el kiadásra a Magyar Naplónál. S tőle kaptam az ajánlatot a válogatott kötet kiadására is. A *Kettőztető* címet viselő könyvem napvilágra kerülése Agócs Sándornak, a *Másolhatatlan* Tóth Lászlónak köszönhető. Az esszékötet (*Kísért a lehetetlen*) és ezen kívül két verseskönyv megjelenetése ugyanakkor Erős Kinga érdeme. Az Orpheusz Kiadót ekkor már ő vezette. Bírálatot nők is, férfiak is írtak a könyveimről. A legátfogóbb elemzést Vasy Géza írta irodalmi tevékenységemről. Aki pedig elsőként olvassa írásaimat, nem más, mint a férjem, Alföldy Jenő irodalomtörténész, kritikus. Őt igen későn ismertem meg. Negyvenéves voltam, amikor először találkoztunk személyesen. Negyvenkettő, amikor összeházasodtunk. Ekkortájt már jóval túl voltam a pályakezdésen.

– *Szeretném, ha abba is beavatnál, mi volt az az első meghatározó versolvasmány vagy regény, személyes találkozás költővel, íróval, amely edöntötte, hogy költő leszel.*

– Nem az írókkal, költőkkel való személyes találkozás indította el bennem az írás iránti vágyat, hanem az olvasás adta élmények. Amint megtanultam a betűket, irodalomolvasó is lettem. Rendszeresen jártam könyvtárba. Általános iskolás koromban Arany János volt rám nagy hatással. Nyolcadikos koromban fedeztem fel a magam számára Németh Lászlót. Középiskolás koromban élmény volt számomra József Attila, Ady Endre. Nem csupán a műveiket tanulmányoztam, hanem a róluk szóló szakirodalmat is. Az ő verseskötetükkel és a Petőfi összessel kezdtem megalapozni saját könyvtáramat. Illyés Gyula Bartókja is – emlékszem – nagyon megfogott. Írtam róla akkor egy elemzést – nem házi feladatként. Az egyetem első évében sokat olvastam Nagy Lászlót, Pilinszky Jánost. Az olvasás szenvedélye ma is tart.

Tizenöt éves korom táján kezdtem írni. Az első próbálkozásom regény volt. Bár ezt a barátnőmön kívül nem olvasta senki. A magyartanárom ugyanakkor felfigyelt az átlagosnál jobb íráskészségemre, és bemutatott szülővárosom újságja, a Ceglédi Hírlap szerkesztőségének. Tizenhat éves koromtól fogva rendszeresen publikáltam itt interjúkat, riportokat. Amit viszont a publicisztikai műfajokban nem mondhattam el, arról verset írtam.

– *Választja az ember ezt az utat, vagy inkább elrendeltetett, Istentől eredő, sorszerű a költőség?*

– Azt hiszem – az én esetemben – sorsszerű. Olyan elrendelés, amelytől a kezdeti – főként kedvezőtlen – körülmények ellenére sem tudtam szabadulni. Arról nem is beszélve, hogy írás közben voltak (többször is) transzcendens élményeim. Az életemet meghatározó döntéseimet is befolyásolta, hogy folyamatosan és állandóan készültem erre a pályára. Akkor is így volt, amikor az egyetem magyar nyelv és irodalom–történelem szakára jelentkeztem, akkor is, amikor Kecskemétre kerültem. Ha itt nem kötődtem volna – akár csak gyenge szálakon is – a Forrás című folyóirathoz, bizonyosan nem vetődöm ide tanárnak sem. A tanári és iskolaigazgatói munka – bár teljes embert igényel – sosem elégített ki egészen. Mindig próbáltam kiharcolni magamnak

azokat az időket, amikor csak irodalommal foglalkozhatom. Ma viszont ez már szinte lehetetlen, az okostelefonok és az internet világában nincs valódi szünet, nem tud soha a vezető szabadságra menni. Rövidesen befejezem iskolai pályámat. Nyugdíjba megyek. Attól nem vagyok kétségbe esve, hogy tétlenségre leszek az iskola nélkül ítélve. Rengeteg tervem van még. S reménnyel tölt el, ha arra gondolok, ezek után nem a kenyérkereső munkám mellékterméke lesz, amit írok, hanem ez lesz a fő tevékenységem. Ha Isten is úgy akarja.

– *Izgalmas az életutadban az is, hogy dokumentumkönyvvel és szociográfiával is foglalkoztál. Regényed 2005-ben írtad, viszont a széppróza korábban is érdekelt. Miért vonzott ez a két műfaj már fiatal poétaként?*

– Amint már mondtam is, volt érintkezésem a sajtó világával szinte gyerekként, egyetemista koromban is írtam publicisztikát pl. a Délmagyarország vagy a Szegedi Egyetem című lapnak. Akkoriban még az újságírói pályához is vonzódtam. A népi írókról szóló többfélèves egyetemi szemináriumon módomban volt tüzetesen megismerni a szociográfia műfaját. Már akkor is volt egy titkos vágyam, hogy magam is írjak efféléket. A rendszerváltás tájékán jött el annak az ideje, hogy kipróbáljam magam ebben a műfajban. Ez idő tájt végtelenül fölerősödött bennem a tantermen túli valóság iránti érdeklődés. 1988–89-ben az addig tabuként kezelt történelmi tárgy, a málenkij robotnak nevezett téma vezetett el a valóságirodalomhoz. Ekkor Móricz Zsigmond-ösztöndíjas voltam, így adódott idő falujárásra, a túlélők fölkeresésére, interjúkészítésre s ezek feldolgozására. Majd 2003-ban a Forrás ösztöndíjával megtámogatva a kárpótlási törvény végrehajtásának ellentmondásairól írtam szociográfiát. S bizonyára írtam volna azóta is a legkülönfélébb témákban, ha nem szegődöm el iskolaigazgatónak. E mellett a munka mellett azonban elképzelhetetlen volt ezt a műfajt művelni. A szociográfia azt követeli, hogy lépünk ki az írószoba zártságából. Sok-sok terepmunkára van szükség. A szociografizálás roppant idő- és munkaignyes tevékenység.

A regényírás vágya pedig mindig is ott motoszkált bennem, de csak a 2000-es évektől váltam ehhez a műfajhoz elég éretté, tapasztalttá.

– *Visszakanyarodva a versekhez, sosem véletlen a kötet záró- és nyitóverse. A válogatáskötet nyitóverse az Üdvtan, a záróvers a Visszaút. Mindhettőben a körforgás, az élet és a természet ciklikus mozgása, a végesség és a végtelenség közötti pallók, az út, az utazás motívuma, az időtér, a mulandóság, a szabadság és víz jelképes értelme kap központi szerepet. Ez áthatja egyébként a többi verset is, egyféle fogalom- és motívumháló. Ennek a két versnek milyen jelentősége van számodra, van-e történet mögöttük, ami az értelmezést súlyozná?*

– Úgy gondolom én is, hogy nem mindegy, mivel nyitjuk, mivel zárjuk a válogatást. Itt azonban mégis a véletlen volt segítségemre a szerkezet alakulásában. A válogatott versekben a kötetek megjelenési sorrendjéhez igazodtam, ezen belül a kiválasztott vers eredeti kötetbeli helye döntötte el, hogy hová kerül a mű az összegező könyvben. Az *Üdvtan* a számon kívül maradtak, a pályán kívülre szorulók panaszverse. A *Visszaút* pedig az érzékszervi tapasztalatokkal befogadható, a rajtunk kívüli, teremtett világ szépségével és áhíthatával való telítettséget sugalmazza. Tehát boldog állapotot sejtet.

– *A második vers, a Költészettan összefonódik az Üdvtannal. Számodra a vers kegyelmi állapot, kulcs Istenhez, a „befelé meneteléshez”, a belső útjaink megértéséhez? Idézlek:*

*„megint a befelé menetelés
következik egy láthatalanná
sok szerint tengerszem-fényességű
központ felé megint mások azt
mondanak a Harmadik arccal*

a Hatalmas harmadik arccal.”

– Az egymást követő, de az egymástól távolabbra eső versek rejtett szálakon és nyilvánvaló összefüggésekben kapcsolódnak

össze, hiszen ugyanaz az elmeműködés rejlik bennük, ugyanaz a kéz írta őket. Előfordul, hogy egy témát nem csupán egyetlen vers érint, hanem több is ugyanarra fűződik föl. Vannak eleve ciklusba rendezett művek. Az egyik versdarabban felvetődő tartalom továbbbíródik egy másikban.

Külső útjaink belsővé is válnak. A belső utak pedig meghatározzák a külsőt. Az írás időről időre visszanyert képessége valóban kegyelmi állapot. Olvasgatom a 2019-es év verseit. Tandori Dezsőnél is ezt találom:

„A költő a *túl*nan mása,
a néma H megszólalása.”

– *Az imént a körforgásra kérdeztem rá, nem véletlenül, hiszen a Circulus versben olvasom:*

„...*napjaink egy-
egy fekete folt
körkörös áram
rajta az este
a reggel, a dél
mi vagyunk
kik a külső héjon
tántorgunk
lökődve hátra-
előre
érpályákon a rög
ki se tudja
micsoda szív ütemére*”

Később pedig:

„*a csomóra kötött
lét bogain le-föl
ballagni kevés.*”

Gondolom, Lao-ce Tao Te Kingje, Weöres Sándor A teljesség felé című költeménye, illetve Hamvas Béla Karneválja meghatározta fiatalkori verseidet, filozofikus gondolkodásodat, a létet madártávlatból figyelni attitűdöt.

– A *Tao Te King* című Lao-ce-könyvet megvettem, amikor 1980-ban megjelent Weöres Sándor fordításában. *A teljesség felé* is gyakori olvasmányom volt. Elő-előveszem, ahogyan a Weöres összeszt is. Hamvas Bélával viszont később foglalkoztam. Sokszor ezeket az olvasmányokból származó ihletéseket jelzem is a motóval, a versbe épülő idézettel. Volt, aki szinte felrótta nekem ezt a sok hivatkozást. Pedig aki az irodalommal, az irodalomból él, annak életében a művek épp oly jelenvalóak, mint a vele közvetlen kapcsolatba kerülő személyek vagy környezetének tárgyai.

– *Lao-ce és az út, úton levés motívuma, az utazás és a vers kapcsolata új verseidbe is beépül. Jól gondolom, hogy nálad minden út, utazás egyféle belső út is, gyakorlás a megérkezéshez, egyensúlyhoz, belső békéhez, és a vers ebben eszköz?*

– Úgy tudom, Lao-ce művében az út egy általános természet-törvénynek a szó többértelműségén alapuló megnevezése. Az „út”-nak ez az elvont, filozófiai fogalma nemcsak a keleti gondolkodótól szüremlett át az én verseimbe, hanem közelebből is származtatható. Az erdélyi Szilágyi Domokosnál is kulcsfogalom. Őt sokszor újraolvastam, róla pedig fiatal koromban írtam tanulmányt, valamint a *Bartók Amerikában* című verséről a közelmúltban is. „*Halál elől meghalásba menekül, aki él – / út-e az út, mely nincsen?*” – olvashatjuk épp ebben a nagyívű költeményben.

– *A kilencvenes években meghatározó lehetett neked az erdélyi utazás, másképp nem született volna belőle vers. Mit jelent Erdély Dobozi Eszternek most, mit jelentett akkor?*

– Egy alkalommal jártam Ceauseşcu diktatúrájának legkegyetlenebb időszakában a Romániához elcsatolt területen. Sosem tudom elfelejteni azt a lepusztultságot, elhanyagoltságot, az életnek azt a lefokozottságát, visszafogottságát, amely az akkori városokat jellemezte. Olyan sötétséggel, a szó szoros értelmében

vett sötétséggel még sosem találkoztam, mint akkor a határon túli éjszakában. Jártam többek között Szödemeteren, Kölcsey szülőhelyén. Három autóbusznyi magyartanárral együtt jelentünk meg ott. A buszvezetőinket bevitték a Securitáté épületébe, mi pedig lélegzetviasszafojtva vártuk a buszokba visszaülve, mi fog történni. Kiutasítottak bennünket! Azonnal el kellett hagynunk a települést.

Az Erdély iránti érdeklődésem azonban korábbi. A történelmi Erdélyt és az elcsatolt terület egészét egyaránt értve e szóban. Egyetemista korom óta rendszeresen olvasom az ottani magyar nyelvű irodalmi folyóiratokat, az onnan átkerült könyveket. Az erdélyi költészet iránt erős vonzódás alakult ki bennem. Bizonyos vagyok abban, hogy az ott született irodalom egészen különleges minőséget képvisel, a legegységibb szegmense az egyetem magyar irodalomnak.

A kilencvenes években azonban már szabadabban utazhatunk. Jártam ott magánemberként is, a Forrás című kecskeméti irodalmi lap szervezésében is. Irodalmi esteket tartottunk Kolozsváron, Marosvásárhelyen, egy másik út alkalmával Székelyudvarhelyen, Csíkszeredában s ismét Marosvásárhelyen. Csíkszeredai vendéglátóink révén bejártuk a Gyimeseket. Szakmai és baráti kapcsolatba kerültem ottani írókkal, költőkkel, szerkesztőkkel, magyartanárokkal, valamint a felejthetetlen előadóművésszel, Illyés Kingával. De emlékezetes az a körút is, amelyen a nagykörösi református tanítóképző tanáraival és diákjaival együtt vettem részt. A málenkij robotra elhurcoltakról írt könyvemből készült szertartásjátékot mutatták be templomokban, gyülekezeti termekben a főiskola színjátszói. (Nekem az volt a feladatomban, hogy beszéljek a téma történelmi háttéréről, az anyaggyűjtésről.) Ekkor eljutottam a Békás-szorosig, a Gyilkos-tóig, a Szent Anna-tóig, átutaztunk a Hargitán. Jártunk a Tordai hasadékban. Máskor egy hetet töltöttem Szovátán a román írószövetség házában, egy másik hetet Borszéken. Volt alkalmam megismerni az erdélyi tájak, az érintetlen természet szépségeit is. Hogy jobban értem például Áprily Lajos *Tetőn* című versét. S hogy még jobban meg-

érintsen az a „titokzatos” szó a vers zárlatában: „Erdély”. Áprily Lajos és Dsida Jenő költészetébe akkor avatódtam be, amikor egy kéthetes nyári tanfolyamon vettem részt a kolozsvári egyetem filológia fakultásán.

A kilencvenes években még nem sejtettem, hogy családi kapcsolatok is kötnek majd Erdélyhez, valamint a Székelyföldhöz, az Erdővidéknek nevezett tájhoz. Testvérem lánya, aki az én keresztlányom, egy erdélyi református lelkészhez ment feleségül. Így vannak nekem most már kis székely rokonaim is: Zselyke, Báborka, Hanga és Zsombor. Mindnyájunk fájdalmára az első gyermeküket, Aport újszülött korában elvesztették. Öt napot élt.

De férjemet is köti családi eredet Erdély földjéhez. Édesapja Erzsébetvárosból való. Árva gyermekként került át magyarországi rokonokhoz Trianon után.

– *Szent Margit legendája több versbe is beépül, de az antik mitológia is gyakran „febukkan”. Miért fontosak számodra?*

– Volt egy szakasz az életemben, amikor visszavonultságomban az élet világi értékeiről való lemondást volt módomban gyakorolni. Szent Margit legendája, az ő sorsa ekkoriban sokat foglalkoztatott. Türelemre intett. Az antik mitológia ugyancsak a világról, az ember természetéről szerzett tapasztalatok tárháza. Természetes, hogy az irodalom él azzal a tudással, amelyet a mitológiai történetek és alakok közvetítenek, s a rájuk épülő ókori görög irodalom rejt magában. Szerettem és szeretem a görög drámákat – olvasni is, tanítani is.

– *A verseid különleges zeneisége igen megkapó, nemcsak a szonettkoszorúra és más kötött formájú költeményekre értem, hanem a szabad áramlású versekre is. Hogyan alakult a formaverselés iránti vonzalmad, milyen formákkal próbálkoztál, és mit gondolsz arról, hogy a mai 20-30-as költők már kevésbé vonzódnak a formához?*

– Verseimben a zeneiség az évtizedek folyamán egyre erősebbé vált. Természetes ez, hiszen a munkahelyemen zenei közeg vesz körül. Az irodám fölötti teremben szagimnazisták gyakorolnak délutánonként, még feljebb zongoraművész kollégánóm

tanítja zenei pályára készülő növendékeit. Nincs olyan hét, hogy ne lenne koncert az iskola dísztermében. Hol a tanítványok, hol művész kollégáim, hol meghívott előadóművészek adnak hangversenyt. Ezekre nem csupán munkahelyi kötelezettségeimnél fogva megyek el, hanem azért is, mert felüdülést jelentenek számomra a hivatali teendők után. Holnap például szagimnáziumunk legtehetségesebb diákjai lépnek fel a Kecskeméti Szimfonikus Zenekarral. Az autóban állandóan szól a Bartók rádió. Hosszabb útjaimon különleges zenei élményekben is van részem.

Természetes volt számomra pályakezdőként is, később is, hogy kötött formákban is írjak. De késztetéseket is kaptam erre vonatkozólag. Olyan szakmabeliektől, akiknek adok a szavára. Már első kötetemben is előfordulnak antik strófaszerkezetek, olvashatók szonettek. Később írtam szonettkoszorút is. Megtalálhatók nálam más olasz versformák is. A rondó, a canzone, a madrigál. Egész sorozatokat alkottam stanzákban. Az antikvitástól ihletődve hexameterben írott verseimet, disztichonban epigrammáimat, eclogáimat említhetem. Kipróbáltam egy maláj versformát, a pantun-láncot, a japán tankát, írtam nagautákat. De nem idegen tőlem a hangsúlyos verselés sem. Tudom, milyen, amikor a forma már nem kötöttség a költőnek, hanem lehetőség.

Az újabb generációk – úgy látom – nem tartják fontosnak, hogy kapcsolódjanak ahhoz a műveltséghez, amelyet az évszázadok/évezredek fölhalmoztak előttünk. Talán nincs is bennük kíváncsiság iránta. A hagyomány kulturális teherként jelenik meg számukra. Úgy írnak, tisztelet a ritka kivételnek, mintha velük kezdődne az irodalom története. A művészet, a kultúra minden területén leépülés figyelhető meg. Sokan föláldozzák tehetségüket a könnyű fogyaszthatóság elvének engedve. Hol a giccs, hol a pornográfia határait súrolva, vagy azon át is lépve. Divat a nyelvi igénytelenség, a trágárság. A jópofaság. A forma helyett a formátlanság az úr. Ezt hozta a dekonstrukció szelleme. A mély gondolkodást igénylő művek nem kellenek. Az irodalomtörténet szemétdombjára dobnák őket legszívesebben.

– Variáció Judit szólamára *című versed Bartók* A kékszakállú herceg vára *ihlette, más versekben is kacérkodsz a zenével, a verseid ugyanakkor nagyon plasztikusak, a költői képeket szinte le tudnánk rajzolni, a jelzőket magunk elé tudjuk képzelni, s benne élünk egy-egy hasonlatban. A társművészetek ezek szerint inspirálóan hatnak rád.*

– Különösen a képzőművészet egy-egy alkotása vált számomra ihletforrássá. A művészetek és az irodalom történetében gyakran fölvetődik a kérdés, melyik képes nagyobb hatást gyakorolni, a költészet, amely – Szimónidészt idézve – „beszélő kép”, vagy a festészet, amely viszont „néma költészet”. 1766-ban Gothold Ephraim Lessing *Laokoon, avagy a költészet és festészet határaitól* című értekezésében a költészet elsődlegességét vallja, hivatkozván az idő dimenziójára, mely a festészettel szemben az irodalom eszközeivel megragadható. A világ- és a magyar irodalomból példák sokaságát említhetnénk arra, hogy a költők megpróbálják ezeket a határokat átlépni. Gondoljunk William Blake képeslapként írott verseire, Guillaume Apollinaire szöveggként és képként is funkcionáló műveire, Kassák Lajos képekben elhelyezett szövegeire. Az ekphrasis műfaja kép, táj, tárgy vagy műtárgy leírását jelenti. Az intermedialitás példáiként ilyenek is születtek szép számmal. Említhetjük egyebek mellett Rainer Maria Rilke *Archaikus Apolló-torzóját*, Babits Mihály *Hegeso sírja* című versét vagy Csanádi Imre *Írott képek* című sorozatát.

Vizuális élményeimet megpróbáltam én is versbe foglalni. Nem szerencsés, ha egy alkotó bezárkózik a maga műfajainak világába. Sokat nyerhet azáltal, ha a társművészetekre nyitott emberként éli az életét.

– *A költeményeid finomak, szinte hallani a hangokat, látni a formákat, színiük, illatuk, tapintásuk van. A költészet érzéki tapasztalat, a látás, a mélyre látás kifejezése? Azért is kérdezem, mert a válogatásköteted címe utal erre, akárcsak a második kötet címadó verse, a Látó, és a Hószín átfut, sár fennakad verseiben is továbbviszed.*

– A költészet – úgy vélem – akkor ér lehetőségeinek csúcspontjára, ha az érzéki tapasztalatot is, az elvont gondolatot is képes plaszt-

titikusan kifejezni. Vannak ebben nagy eredményei a magyar lírának. Hadd utaljak itt például József Attila gondolati költészetére. („Az éjjel rászálltak a fákra, / mint kis lepkék a levelek.” Lehet-e ennél szebben kimondani, hogy kitavaszkodott? „A semmi ágán ül szivem / kis teste hangtalan vacog, / köréje gyűlnek szeliden, / s nézik, nézik a csillagok.” Íme a példa a fogalmiság képpé válására.) De már Csokonai Vitéz Mihály is nagyon sokat tudott erről. („A napnak hanyatlik tündöklő hintaja, / Nyitva várja a szép enyészet ajtaja.”)

Miközben azt sem állítom, hogy nem rejlik lehetőség a lírai tárgyiaságban vagy a líriatlan szikárságban. A tömondatokig, a hangokig, a betűkig lecsupaszított nyelvben.

– „...most: nincs más, csak amit az első pillantás befog,
és nincs valóbb, mint amit a gyermek szeme lát...”

– *írod a Látóban. A költő kicsit gyermek is, képes erre a tisztánlátásra, közelebb van ama mélyre látáshoz, a tisztasághoz, s így Istenhez, a Fennvalóhoz is, meg tudja „látni a lét ficamát”, és azt is, hogy „hiba csúszott teremtésbe”*

– Pilinszky János von párhuzamot – emlékeim szerint – a költői és a gyermeki létmód között. Higggyünk neki, hogy így van. Így is lehet. A huszadik század irodalma – Sigmund Freud nyomán – felfedezte magának a gyermeket, a gyermeki lelket. A gyermeki látásmódot. Móricz Zsigmondtól, Kosztolányi Dezsőtől Robert Musilig, Ottlik Gézáig, William Goldingig hosszú a példák sora. Most egy olyan életszakaszba jutottam én is, amikor ez a tematika egyre fontosabbá válik számomra.

– *A másik ilyen motívum a szurok éj és a kék. A szurok éj értelmezhető a végtelen, az űr jelképeként, míg a kék lehet a végességé, a földi valóságé?*

– A „szurok éj” jelzős szerkezet az Udvardi Erzsébet *Sárkányölő* című képére írott művemben, a *Szent György lánya, néneje, húga* címűben szerepel. Ott a gonosz, a kegyetlenség jelképe. A kék azonban csupán annyit jelent, mint egyéb színek is a verse-

imben. Színek, amelyek bűvöletbe ejtenek: a zöld ezerféle árnyalata, a fehér, az aranyló...

– *A versekben kötőanyag a végtelen és a véges kapcsolata, mint ha ingáznának a versek evilági dolgok és nem földi valóság között, egyszer a füredi táj, máskor a szabadság, a szárnyalás metafizikája jelenik meg. A végtelen végeességét keresi a költő, próbálja megtalálni a vers?*

– Vagy a végesben a végtelent:

„Miként a Nap valami törzsi régi
ábrán vagy gyerekkéz rajzolta képen,
számlap, melyen lassan *léptetve* méri
a percet parányi gép, s mint az érben,
dobol a vér, Napunk istene nézi
e kortalan áramlásnak a véges
végtelenét; bár e körforma itt csak
heges seb, ág, melyet emléke ringat.”

(Rajzok a *Képek és képzetek* című ciklusból)

Hargitai Péter

nyugalmazott egyetemi adjunktus,

Florida International University (Floridai Nemzetközi Egyetem)

A humanizmus és az identitás kérdése a magyar költészetben

Böszörményi Zoltán: A fák lelkiismerete

„Ye, ye can not see the wood for the trees”

„Nem látja a fától az erdőt”

Régi angol közmondás, 1546

A humanizmus az istenivel szemben inkább az emberi világra koncentrálnak, önálló gondolkodásra készítet. A humanista elutasít mindent, ami önkorlátozásként fogható fel. Az önkorlátozó identitás olyan, mint a magában álló fa – ha csakis rá figyelünk, szem elől tévesztjük az emberi tudás erdejét, amelynek pedig áldásait élvezzük.

A kizárólagos etnikai identitás definíció szerint önkorlátozó. Ha egy kultúra elszigetelt narratívája abszolút engedelmességet követel, és ezzel megbéklyózza az egyén lelkét, kultusszá válik, szabályai és parancsai mindenkit kiközösítenek, aki nem engedelmeskedik neki. Miközben a mai magyar diaszpóra büszke Magyarországra egyedi, magában álló kultúrájára, az ország legfelvilágosodottabb uralkodója, Hunyadi Mátyás király nyitottabbá kívánta tenni a magyarok gondolkodását a tudás újjászületésére, amelyet reneszánszként ismerünk.

A humanizmus mozgalma nyilvánvalóan Itáliából indult, de Magyarország lett a második állomása. Hunyadi Mátyás olasz tudósokat hívott az udvarába, akik magukkal hozták a tudásukat is. Mindezt elősegítette Mátyás házassága az olasz Beatricével, de minden idők legnagyobb magyar humanistája, Janus Pannoniusz tevékenysége is hozzájárult a humanizmus felvirágzásához.

Böszörményi Zoltán *A fák lelkiismerete* című legutóbbi kötetében – részben az ókori klasszikusokat újra felfedező Janus Pannonius inspirációjára – időről időre hivatkozik az antik Görögország és Róma nagy gondolkodóira és költőire.

Bőséges utalásokkal idézi meg Szókratész, Platón, Cicero, Vergilius, de a klasszikus panteon más jelentős szereplőinek is a gondolatait és műveit. Bár a szűk értelemben vett humanizmus csak a 14. században, Francesco Petrarccal szökött szárba, voltaképpen a fenti filozófusokat és költőket is humanistáknak tekinthetjük. Ráadásul Böszörményi kibővíti a névsort a középkor, a modern és posztmodern kor humanistáival, egészen a 21. századig. Világát olyan klasszikus gondolkodókkal népesíti be, akik ugyanúgy vezetőivé válnak, ahogyan Vergilius vezette Dantét az *Isteni színjáték*ban. A költő azonban nem szorítkozik a klasszikusokra, Ferlinghetti, Pynchon, Dylan Thomas vagy Bob Dylan modern alakjai között is otthon érzi magát.

Gazdag változatosságot mutató könyvtárában megtalálható Kant, Whitman, Joyce, Kafka, Thomas Mann, Updike, Ginsberg, Ashberry, O'Hara és számos más szerző. Hirtelen szemünkbe ötlik Harold Bloom, a Yale Egyetem kritikusának népszerű listája, *A nyugati kánon: az egyes korok könyvei és iskolája* (*The Western Canon: The Books and School for the Ages*). Böszörményinek megvan a maga saját, originális alkotókból álló kánonja, akik mind rátaláltak önmaguk hangjára, és megvolt bennük a bátorság nem másért, mint önnön művészetük kedvéért (l'art pour l'art) kifejezni önmagukat.

A humanista irodalom egyaránt túllép az etnocentrikus vagy nacionalista narratívák, politikai ideológiák kollektív identitásán, forradalmi hevületén és a szervezett vallások ortodox dogmatikáján. Böszörményi e legutóbbi gyűjteményének középpontjában az erdő metaforája áll, számtalan utalást tesz a fák oszlopcsarnokára. Minden sudár fatörzs egy-egy filozófust, történészt, költőt, művészt jelenít meg, akik kiállták az idők próbáját, és most önálló gondolkodásra tanítanak bennünket. Mélyenszántó intellektusok, akiknek az etika, esztétika, poétika, erkölcs, igazság, szépség kérdéseiről írott könyvei bőrkötésben sorakoznak a

polcainkon, vagy pedig rólunk, életünk értelméről szóló műalkotásokat, tudományos műveket hoztak létre, amelyek magasabb igazságokra tanítanak és értelmet adnak életünknek. Ez önmagában még semmiképp nem új gondolat, mégis nagyon időszerű. Hogy miért? Mert a kor, amelyben élünk, a fundamentalista vallások, az identitásalapú izolacionizmus és etnocentrizmus világához kíván visszatérni, melyek mind elrekesztik a tudás útját és kitartóan próbálják bezárni az emberek agyát.

Erdő-mező című kulcsfontosságú versében Böszörményi jóval tágasabb képet vázol fel, mint ha egyetlen identitáshoz kötődne, legyen az mégoly fontos is a fennmaradás szempontjából. Annyira jelentős vers, hogy a költő humanista manifesztumának is tekinthető.

*Madártávlatból könnyebben magyarázza
mindazt, amit a mezőnek meg kell értenie.
Szabadelvűséget, szabadságot hirdet
(...)*

*Hirdeti: az individuum sokszínűsége erő,
fény és levegő.*

*Bár új dalokra kíváncsi,
szereti a klasszikusokat, a zene őshonát.
Platónt, Shakespeare-t, Erasmust, Lao-cét,
az orfikus dalokat. Szabó Dezsővel,
Máraival, Spiróval is jó viszonyt ápol,
imádja Nietzschét, Rilkét,
s a romantikusokat mind.*

*(...)
Arra tanít, mindegy, hogy az erdő
vagy a mező felől közelítünk
a valósághoz,
csak önmagunkat ne áruljuk el.*

A vers didaktikus hangvétele már csak azért is helyénvaló, mert a fák itt nem pusztán az őrszem, hanem a mentor szerepét is betöltik.

A fák, az egység, a stabilitás, komolyság és bölcsesség szimbólumai saját természeti törvényeik szerint nőnek meg és válnak éretté, így a mi organikus evolúciónk egyedülálló voltára is emlékeztetnek bennünket. A fát nem érdekli, hogy magyar, európai vagy globális-e. Nem játszanak bírót, bíróságot, nem hoznak ítéletet.

A *Majorana az Arno partján sétál* című versben Michelangelo szabadon ajánlja új szonettjét szerelmének, Tommasónak („szerelmének, Tommaso Cavalierinek / írja a tüzes, szenvedélyes sorokat”), senki rosszállásától nem tartva. A *Szerelem Velencében* című másik, tiltott szerelemről szóló költeményben Böszörményi Thomas Mann saját „beteljesületlen vágyát” fejezi ki mint áhítózást egy olyan különleges szépség után, amely még a művészet számára is elérhetetlen. A *Csak kezek és lábak és fejek* egy feszültségekkel teli, hármas vizuális performanszá alakul, utalva Walt Whitman „zizegő suttogások, szerelemgyökér, selyemfonál, villafa és venyige” sorára, amely izgalmasan köszön vissza Böszörményi érzékeny, taktilis képeiben: „bordák rácsain a bőr, lombárd brokát feszül”. A hozzá hasonló társak erdejében álló bölcs tölgy számára ez éppoly természetes, mint hogy rügyeket fakaszt és lombot ereszt. A *fák lelkiismerete* című versben, a kötet címadó darabjában Böszörményi a természet örök nyugalmaához folyamodik:

*a fák lelkiismeretére hass
nyugalmuk a bizonyosság
melyre régóta
még eszmélő fejjel vágytál
nyugalmuk a kétely
a valószínűség valószínűsége
a deresedő
felborzolt hajú világ
mindent felemésztő énje
ők nem félnek a sikertelenségtől
a lázadástól
a semmibe hulló idő
pernyéjétől*

*látják a mulandót
 látják bűneinket
 látják
 bennünket mi emészt fel
 ágaikkal azért kapaszkodnak
 a magasságos égbe*

A Böszörményiben rejlő filozófus arra a prométheuszi bölcsességre törekszik, amely nem hajlandó mások kirekesztésével egyetlen identitás gúzsába kényszeríteni önmagát. Korunk egyik legnagyobb tiszteletnek örvendő regényírója, James Joyce hallani sem akart kompromisszumról. *Ifjúkori önarcképében* tökéletesen világossá teszi, hogy nemzetiségek, nyelvek, vallások hálózata fölé szándékozik emelkedni. Joyce végül ír identitását, dantei katolicizmusát és homályos gael nyelvét is levetkőzte, ám humanizmusa ezáltal csak gazdagodott, ahogy megnövekedett a világnyelven való önkifejezés szabadsága is. Globalista lett volna Joyce ettől? A dolog úgy áll, hogy míg a katolicizmus jórészt világméretű vállalkozásnak tekinthető, maga a „katolikus” szó is „egyetemest” jelent, Joyce-nál a katolicizmus engesztelhetetlen dogmatizmusa az alkotói szabadságot fojtogatta. Én személy szerint úgy vélem, hogy a „globális”, a „törzsi” és hasonló nyelvi bélyegek csak arra jók, hogy felmentsenek a gondolkodás kötelessége alól. Böszörményi természetesen szabadon gondolkodik, akkor és azzal határozza meg magát, amivel akarja. A költők sokszor azonosulnak tárgyukkal, bármiről legyen is szó. John Keats angol romantikus költő például *Óda a csalogányhoz* című híres versében olyan tökéletesen beleélte magát a csalogány szerepébe, hogy minden nehézség nélkül zengte „telt kortyú, lenge, hő melódiád”. A költői képzeletet tehát nem béklyózza semmiféle szűkre szabott identitás. Lord Byron így fogalmazott: „Mi vagyok én? Semmi – nélküled, szellemem! Kivel a Földet szeltem át.” A költő tehát azzá válik, amit elképzelt magának, a felvett persona segítségével pedig a világegyetem hiteles részévé válhat. „Nem önmagamban élek én, hanem / A környező világ része vagyok /

Érzéseim nagy hegyek, az emberek / városzaja viszont kínszenvedés”, jelenti ki Byron a *Childe Harold zarándoklásában*.

Böszörményi maga is fa lesz saját fáinak erdejében. Ebben a kivételes közösségben a költő egyszerre lehet jellegzetesen magyar és jellegzetesen kanadai, barbadosi és erdélyi, mindaddig, amíg versei megrendítően humánusak maradnak. És *A fák lelkiismeretének* erdeje valójában sokkal inkább utal egy humanista könyvtárára, mint bármire, amiben felismerhetjük az erdélyi tájat a maga hegyormaival és fenyőillatú rengetegeivel. Böszörményi viszont az értelem költője, nem a képek megszállottja. Az aradi vértanúkról szóló költeményt leszámítva nem Erdély története foglalkoztatja, hanem az eszmék, köztük a humanizmus története.

Félreérthetetlen rokonszenvet táplál humanista költőtársa, Janus Pannonius iránt. Mindketten több nemzetiségű családból származnak, külföldön tanultak, nagy tisztelői a klasszikusoknak, a műveltségre és a kultúrák egymást megtermékenyítő hatására esküsznek, meg akarnak szabadulni mindenféle dogmatizmustól. Janus Pannonius ezt mondta a vallásos vakbuzgalomról: „Költő és hívő nem férnek össze”. Különös gondolat a katolikus egyházi, pécsi püspök részéről. Egyes tudósok vitatják a kijelentés kontextusát, tréfának minősítik, és kétségbe vonják a jelentőségét. Ezzel együtt okunk van kételkedni a főpap vallásos buzgalmát vagy humanizmusát illetően. És miközben Böszörményi *Ötcsillagos luxusvers* című utolsó előtti költeményében fejtet hajt egy bizonyos Csezmiczei János előtt (Janus Pannonius születéskori neve), hasonló gyötrő kétség támad bennünk is:

*Magyar földön Hunniában,
magasra nőtt a humanizmus fája,
és a magyar dal sem zsenge,
itt ülünk,
bár megveretve,
Isten fényezi nevünk.*

És miközben Böszörményi lerója tiszteletét Janus Pannonius előtt, különös dolog történik: ő, aki kálvinista-ateistának vallja magát, váratlanul elismeri Istent. (Hozzá kell tennem, még nem sikerült megfejtennem, mit is takar ez a „kötőjeles” identitás.) Ha azonban közelebről szemügyre vesszük Isten megszemélyesítését Böszörményi Zoltán költészetében, az istenség nem annyira legfelsőbb lényként, mint inkább a költőkkel együttműködő, őket ihlető segítőként jelenik meg nála. Ily módon Böszörményi némi kétséget támaszt bennünk saját kálvinizmusát és humanizmusát illetően, hacsak – és ez alapvetően lényeges – el nem ismerjük, hogy a humanizmus néven ismert történelmi mozgalomban Istennek a pusztá elfogadáson túl is helye van. Kezdve azoktól a középkori szerzetesektől, akik először alakítottak ki forradalmian új viszonyt a klasszikus hagyományhoz, az első humanistákig, akik úgy formálták át a tradíciót, hogy az az ő keresztény hitüket támassza alá. Így aztán egy kálvinista is lehet humanista, szabadon választhatja a hitet és kételkedést, vagy akár egyiket sem. A világi humanizmus eltökélt ateizmusa később jelent meg, a tudomány térhódításával, Nietzsche, Hume vagy Heidegger és más filozófusok fellépésével. Mára „szabadgondolkodók” nemzetközi társasága lett belőle, agnosztikusok, ateisták, racionalisták egyaránt megtalálhatók itt. Úgy tűnik, Böszörményi ingadozik a szabadgondolkodó és a keresztény humanista között. *Halandónak Isten nem írt soha ily meghatóan* című versében ezt írja: „Csak a hitet nem kérte tőlem soha számon. / Minek is tette volna? / Aki hisz, úgyis keresztre feszül egyszer.” Istent és az ortodox vallásosságot illető habozásában osztozik a nagy forradalmár költővel, József Attilával, akit *Tiszta szívvel* című versének kendőzetlen ateizmusáért kicsaptak az egyetemről. József Attila sokkal erősebben elutasította a társadalmi igazságokkal terhelt fennálló rendet, teljességgel elkötelezte magát a forradalom mellett. Böszörményi meg akarja haladni József Attila és más 20. századi baloldali költők forradalmi hevületét. *A vers nem lett osztályharcos* című költeményében nemcsak József Attilával, de egy másik költőóriással, Ady Endrével is szembe fordul. Felismeri, hogy a

társadalmi utópiáért vívott forradalom szolgálata csak korlátok közé szorítaná a hangját. A vers felütése a Párizst megjárt Ady Endrére utal, ám finom fricskával:

*(elment a vers nem lett osztályharcos
bejárta Párizst látta Ady Bandi
Moszkvában Puskingt kutatta fel makrancos
arcára volt hirtelen kíváncsi
a szabadságot szerelmet kereste
míg fekete lett a nappal felette [...])*

Anélkül, hogy Paul Sohar kiváló fordítását bírálnám, megjegyzem, hogy az eredeti vers „Bandi” megszólítással hivatkozik Ady Endrére, aminek angolul „Andy” felelne meg. A bizalmas becenév nem annyira a két erdélyi költő közti közelséget, mint inkább a magyar költészeti kánon egyik bálványának ledöntését szolgálja. Böszörményi József Attilával még kevésbé finoman bánik, verse közel áll a paródiához, Paul Sohar mesteri interpretációját dicséri, hogy a József Attilára utaló sorok sikeresen felidéznek a költő utánozhatatlan stílusát:

*kiáltottad „eredj, légy osztályharcos!
a tömeggel együtt majd felszállsz!”
csak közben megszűntek az osztályok
én meg kikoptam az időből
sűrű ködben lopakodtam
hiáavalónak éreztem minden próbálkozásom
hidd el nem volt elég erős ökle a szónak*

A költő teljes mértékben elveti az erőszak eszközét, amelyet a cél szentesítene. A fegyverbe hívó József Attilának előfutára is akadt Petőfi Sándor személyében, akinek *Nemzeti dal* című verse az 1848-as forradalom egyfajta csatakiáltásává lett. A humanista ezzel szemben soha nem hallat harsány kiáltást. Az igazi humanista egyben pacifista is, az egyetemes toleranciát és nagylelkű-

séget képviseli. Az efféle álláspont akár naivnak és idealistának is minősíthető, keményebb kritikusan szerint túlhajtott pátosza már-már szánalmas. Ezra Pound amerikai költő, akitől nem állt távol a művészet propagandisztikus használata, egy ízben „fogatlan vénasszonynak” nevezte a humanizmust.

Maga Böszörményi azt veti József Attila szemére, hogy megszállottan ábrándozik valamiféle utópikus jövőről, ahelyett, hogy egyszerűen csak élne, létezne. Ha az álom egyszer véget ér, csatlódás, majd nihilizmus és kétségbeesés követi, ami a nagy szocialista költő esetében öngyilkossághoz vezetett:

vers

látod a jövőt?

*tér ágyán fekszik a teremtő semmi az álom
ködbe veszett a sekély éj vére lobog ma élébed
és hínár ring benne erek mosolyán libeg hozzád
ezzel fűzd magad ódon egekhez emeld szemed énrám
bár elodázza a vágy minden kellékét tapad izmod
húrján értő félelem állj fel vélem a bércre
s képzeld hogy a ma erejét ismét magad éled*

Vitatható, hogy József Attila és Ady Endre valóban humanista költő volt-e. Az viszont kétségtelen, hogy Ady Endre, József Attila és Böszörményi Zoltán egyaránt magyar költők. Magyarágukat tanúsítja, hogy mindhárman nemzeti anyanyelvükön írtak, illetve ír ma is Böszörményi. A politikai elnyomás és társadalmi felfordulások idején a magyar nyelv a nemzeti identitás számára csatakiáltássá válik. Nem is meglepő. Gyakran megfélemedeznek róla, hogy a latin elsőbbségét hangsúlyozó reneszánsz humanizmus egyik máig fennmaradó vonulata szinte minden európai országban küzdelemre készítette a nemzeti nyelvet, a magyar kivételével, ahol a latin megmaradt hivatalos nyelvként. Ennek oka azonban nem annyira a reneszánsz humanizmus feltámasztásában rejlett, mint inkább a politikai célszerűségben. A Habs-

burg uralkodók megtagadták, hogy a magyar az ország hivatalos nyelve legyen, amely ténylegesen jóval később, először csak 1844 és 1849 között, majd 1867-ben váltotta fel hivatalos nyelvként a latint. Ez semmiképpen nem arra utal, hogy a magyarok elutasították volna anyanyelvüket, épp ellenkezőleg, a magyar költészet virágzott a hivatalosság jóváhagyó pecsétje nélkül is, újra meg újra bizonyítva, hogy az alkotó szellem mindig kikezdi a – jelen esetben a nyelv által – kierőszakolt identitást.

A dogmák és a propaganda szolgálatát elutasító költők leleményes módot találtak rá, hogy anyanyelvükön szólaltassák meg egyéni hangjukat, ezáltal élővé és gazdaggá tették a nyelvet. Pannonius, Balassi, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Ady, József Attila, Kányádi és más költők mind nagy újtók voltak. A mai magyar nyelvű költészet él és virul, talán még inkább azokon a területeken, ahol a magyarok kisebbséget alkotnak, és nyelvük fennmaradása veszélyben forog. Hála az olyan költőknek, mint Böszörményi Zoltán és az olyan tekintélyes irodalmi folyóiratoknak, mint az *Irodalmi Jelen*, amely teret ad a magyar nyelvű szépirodalomnak, a magyar költészet továbbra is virágozni fog. Azok az új költőgenerációk művelik, akik identitásának csak egyéni képzelőerejük szab határt, s azon a nyelven, amely oly gyönyörűséggel alkot új szavakat és bűvöl el hangzásával – olykor „a csillagok ámulatára.”

Böszörményi Zoltán: *The Conscience of Trees* [A fák lelkiismerete]. Fordította Paul Sohar. Princeton, NJ: Ragged Sky Press, 2018.

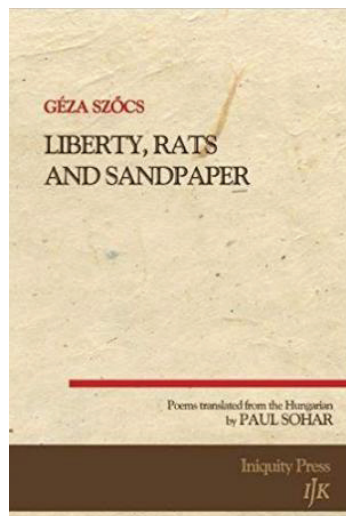
Hegyi Pál

Közelítő távolság

SZŐCS GÉZA és BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN
angol nyelvű verseskötetei Paul Sohar fordításában

2017-ben és 2018-ban két olyan fordításkötet is napvilágot látott, amely a magyar irodalom nemzetközi recepciójának szempontjából régóta esedékes, nehéz adósságot törlesztett. A gyűjteményes verseskönyvek szövegeit a költő-műfordító Paul Sohar ültette át angol nyelvre, akinek több évnyi elkötelezett munkáját a nemzetközi olvasótábor részéről tapasztalható lelkes fogadtatás honorálta. A két megjelenés már csak azért is kiemelt jelentőségű esemény, mert a hazai kánonban magasan jegyzett Szócs Géza és Böszörményi Zoltán versei eddig csak szórványosan voltak hozzáférhetőek a magyarul nem értő költészetkedvelők számára.

A *Liberty, Rats and Sandpaper* (2017) Szócs Géza eddigi életművéből szemezget 1975-től egészen napjainkig. A kötet külön érdeme, hogy a válogatott versek mellett a külhonorban leginkább a Graves-díj és a Bécsi Akadémia nagydíjának birtokosaként, illetve a Magyar Pen Club elnökeként ismert költőnek a rendszerváltás előtti politikai szerepvállalásáról is közöl dokumentumokat. Így a köztes-európai, azon belül a romániai kommunista elnyomó rendszert pusztán történelmi tényként ismerő külföldi olvasó együtt láthatja a birodalmi hatalom és az irodalmi hagyó-

mány rendjét felforgató politikust és alkotót. Hiszen az 1986-ban száműzetésbe kényszerített Szócs politikai akcionizmusánál csak avantgarde és posztmodern kísérleti lírája forradalmibb. Paul Sohar értő, kiváló fordításában angolul is igazi élmény elmerülni az olyan darabok nyelvi játékoságában, mint „The Great Marinetti Car” [A nagy Marinetti autó] (13), „The Ship Propeller” [A hajócsavar] (17), „The Twenty-third Snowfall” [A huszonharmadik hóhullás] (22), „Evening Prayer” [Esti ima] (26), „Listening to Muhammad Ali” [Muhammad Ali két verse] (30), „For my Birthday” [Születésnapomra] (54), vagy a „Kafka and his Sister Stop in Budapest on their Way to Lebanon and Run into the Artist Csontváry” [Kafka és nővére...] (72). A fenti példák a válogatás szempontjait hangsúlyozzák, amik kiemelik Szócs költészetének alakváltó gazdagságát a szövegirodalmon, az izmusokkal folytatott párbeszédén át a szerepjátékokig és a közéleti költészetig. Szócs Géza ugyanis költői pályafutását afféle lírikus *enfant terrible*-ként kezdi Erdélyben, huszonhat éves korára eléri, hogy az addig megjelent három verseskötetével szinte a létező összes bevettnek számító irodalmi normát fenekestül forgassa fel. Ironikus, groteszkbe hajló felülírásai kimerítik az idevonatkozó elméleti terminológiát (parafrázis, travesztia, persziflázis, paródia), a veleszületett tehetség ihletett tiszteletlenségével írja újra az összes szabályt, amit az önfelédtt játszóadás során elsajátít. Szócs Géza költészetét átszövik, behálózzák az irodalmi, történelmi, politikai, kulturális utalások, s ennek révén olyan sajátos, egyedi szövegvilág létrehozására képes, mely mélyen merít Marosvásárhely többnyelvű, kozmopolita, nemzetközi hagyományaiból. Éppen ez a máshol levés, kimozdítottság jelöli ki azt az ismeretelméleti keretet, ami óhatatlanul vezet el a lételméleti kérdések sajátos föltevéséhez, ahhoz a poétikai jellemzőhöz, ami a költői lelemény forrását az elképzelt és elképzeltetlen, a létező és lehetetlen végpontjai közt feszülő területen jelöli ki. A distancia, az eltávolodás okán is izgalmas vállalkozás angolul újraolvasni a magyarul már ismerős verseket. Az anyanyelv áttetszőségének megszűnésével, fordításban még megragadhatóbb a Szócs-vers titka. A posztmodern nyelvjátékok, a váltakozó idősíkok, az eltérő szövegvilágok egymás mellé rendelése

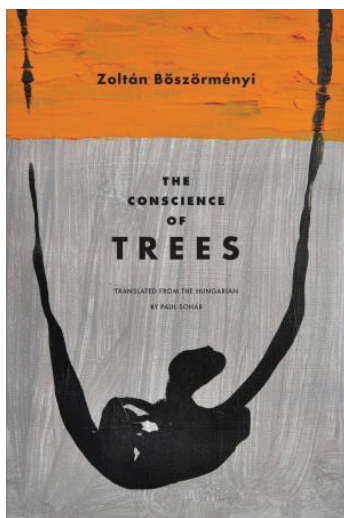
plasztikussá teszi mindazt, ami azonosságként jelenik meg a fiatal, virtuóz lírikus és az érett költő alkotásaiban. Szőcs izgalmas és formaújító verseiben mindvégig ott lappang egy alapmotívum, a metafizikai érintettség nagyon is archaikus hagyománya. A humanizmus tétje nélkül a verstárgy adós maradna legnagyobb ajándékával: a kikapogatott hiányt és a feltépett traumát elviselhetővé tevő szépség vigaszával.

Míg a kötet első része az életműben központi jelentőséggel bíró politikai tárgyú írások közül mindössze néhány szöveg fellillantására szorítkozik – említhető itt a „Ballad about the Police Search of Our Home” [Dal a házkutatásról] (37), vagy az „Indian Words on the Radio” [Indián szavak a rádióban] (71) –, a második egység teljes terjedelmében Szőcs 2005-ös *Liberté '56* című drámájának verseit, egyes jeleneteit tartalmazza. Az '56-os forradalom ötvenedik évfordulójára készült darab a színjáték, a forgatókönyv és a líra határterületein születik meg. Ez a műfaji háttérhelyzet rímeli a politikai, társadalmi marginalizációra, egyben elvezet a függelékben közölt, Gloria Steinem feminista gondolkodónak írt tiltakozó levélhez is. Témájából, hangütéséből következően ez a szöveg, úgy is mint politikai tett, nem dokumentumként, sokkal inkább paratextusként, az életmű margójára írt magyarázó széljegyzetként kerül a kötetbe. Többek között ez a levél vezet el ahhoz, hogy Szőcs Géza egészen a rendszerváltásig külföldi száműzetésben él, s a szöveg zaklatott központosításával, cselekvésre ösztönző tipográfiai megoldásaival, elemi erejű sodrásával valóban veszélyes fegyver a női testet felügyelet és büntetés alá vonó politikai gyakorlattal szemben.

Amiként Marosvásárhely többnyelvű kultúrája, párhuzamos hagyományai Szőcs Géza költészetének esetében posztmodern ismeretelméleti motivációt jelentenek, úgy Böszörményi Zoltán számára a határ közeli Arad elsősorban modernista érzékenységet hozott. Húszas éveire Böszörményi két verseskötetet is publikált a kommunista Romániában, s vált ezzel Szőcshöz hasonlóan a titkoszolgálat zaklatásainak állandó céltáblájává. A száműzetést ő sem kerülhette el, de esetében a távolság, az otthon hiánya a részekre

töredezett valóság hegeli, heideggeri értelemben vett lételméleti kérdései felől tematizálódik. A magyarság megélésének esélyei csak eltérőek, de alapvetően nem mások Toronto vagy Arad felől tekintve, a kulturális megsokszorozódás fénytörésében a végső jelentésség elvesztésének traumája azonos nyelvi lehetőségeket rejt a költészet számára. Böszörményi Zoltán *The Conscience of Trees* című kötetének versei a megszakított folytonosság pontjaként ajánlják magukat. E különálló meditációs objektumokat az olvasó tudat tetszőleges

módon, sorrendben, mintázatok alapján kötheti össze, a befogadás tétje azonban kivétel nélkül mindig egyfajta átfogó rendezőelv irányába történő elmozdulás marad. Ebben a tapasztalatban rejlik Böszörményi költészetének elégikus alapélménye. A transzcendens felé törekvő figyelem a metaforikusság lezárt alakzataiban lelhet otthonosságra, ám a nyelvi töredezettség mindössze metonimikus határhelyzetek megteremtésére teszi képessé. A lezáró és szétartó jelölési módok közötti ilyen értelmű feszültség jellemzi a kötet ars poeticáját író két sort is a „The Dust of My Existence” [Létem pora] című versből: „My poem is a passing footprint / in the soft sands of your soul” [„Lelked homokjában versem, / Csak egy törölhető lábnyom”] (39). A metaforikusságra törő vágyat megelőzik a metonimikus jelölési rendek rész-egész viszonyai, amint a „leked homokjának” birtokos jelzős metaforáját is felülírja a „lábnyom” szinekdochéja. A nagymodernizmus veszteségélménye ezekben a versekben az aranykor teljességével csábítja az önmagát figyelő tudatot, de csak az olvasóval folytatott párbeszéd vezethet el a metafizikai jelenlét esélyéhez. A poétika domináns törekvése az idő felfüggesztése marad az eliramló pillanat nyomainak rögzítése révén. A halványuló lábnyomok körülrajzolása a múltra koncentrált tekintetben

eltünteti a jelent, hogy a múlt darabjaként mégis megőrizzen minden valaha jelen volt pillanatot.

Böszörményi költészetének a modernizmus irányába és ellenében egyszerre ható tendenciái egyedi formanyelvet eredményeznek. A trópusok esetében megfigyelt feszültség áthelyeződik a klasszikus versszerkezetek és a szabad vers ritmikája közti ellentétre, az antik szöveghagyomány és a hétköznapi valóság egymásnak feszülésére, az üdvtörténeti emelkedettség és a nyelvi megelőzöttség ütközésére. Éppen ez a poétikai konfliktus teszi érvényessé Böszörményi Zoltán költészetét, amely kíméletlen következetességgel fogad magába minden esetleges, entropikus, széttartóan kaotikus valóság-elemet, hogy közben átmenthesse maga számára a modernizmus csillogó jelentéseit az ezredforduló utáni korra. Ez a fajta időkezelés perdöntő az olyan versek olvasatainak létrehozásában, mint „The Ellipsis of Mercy” [Az irgalom ellipszise] (16), „Nikola Tesla’s White Dove” [Nikola Tesla fehér galambja] (17), „Seaside Morning with Heidegger” [Tengerparti reggel Heideggerrel] (42), „Francesco Petrarca” [Francesco Petrarca] (83), „What Phaidros Forgot to Ask Socrates” [Amit Phaidrosz nem kérdezett meg Szokratésztól] (29), illetve „The Mirage of our Fate” [Sorsunk délibábjja] (81). A kultúra elemei egyetlen közös, homogén felületen kerülnek dialógusba egymással, mégis mindegyikük kijelöli saját idejét és terét, amikor és ahol egymásba csúszik az általános és az egyedi, a tárgyias és a személyes, mivel a tapasztalat maga válik eggyé az azt megtapasztalóval. Böszörményi líráját olyan filozófiai érdeklődés vezeti, amely számára a heideggeri jelenvalólét egyszerre megragadható esszencia és elérhetetlen jelentéscsuszamlás. Az elmélet távolságtartása, a rideg megfigyelés így társul részvétellel és humanista érzékenységgel ezekben a költeményekben.

Végezetül mindenképp szót kell ejteni a fordító Paul Sohar (Sohár Pál) vállalásának hihetetlen nehézségeiről is, ugyanis mind Szöcs Géza, mind Böszörményi Zoltán életműve felveti a fordíthatóság elméleti problémáit. Marjorie Perloff irodalomtudós 2016-os könyvében (*Edge of Irony*) vezeti be az „Ausztro-modernizmus” fogalmát, amelyet az első világháborút követő korszak sajátos, közép-kelet

Európai modernizmusának leírására alkalmaz. A két kötetben jól azonosítható ironikus, illúzióvesztett, kettősségekben kibontakozó hangnem pontosan illeszkedik Perloff koncepciójába, aki a többnemzetiségű, többnyelvű birodalom sajátos kozmopolitizmusában azonosítja a modernizmusra általában is jellemző kulturális distanciát. Ez a hangütés mégis határozottan elkülönül a modernista fővárosok kulturális hagyományaitól, amennyiben Perloff történetileg a sokszínű kulturális kontextust egyesítő Osztrák–Magyar Monarchia összeomlásához köti e sajátos hang kialakulását. Az utódállamokban, elcsatolt területeken elszigetelten továbbfejlődő kulturális identitások a többnyelvű, többnemzetiségű társadalmi, nyelvi, művészeti örökségtől leválaszthatatlanul fejlődnek tovább. A szerző amellett érvel, hogy az első világháború katasztrófája egy olyan különös közép-kelet európai episztémét hoz létre ezekben a régiókban, amelyek kozmopolita érzékenységet traumák és folyamatos áthelyeződések szervezik. Perloff felvázol egy poszt-Habsburg poétikát is, amelyek központi kategóriákként a trauma és száműzetés fogalmaival ír le. A darabjaira hullt birodalomban idővel a veszteség és száműzetés alapélménye a sokszínű kulturális örökség meghatározó jegyeként rögzül. Marjorie Perloff gondolatmenetének konklúziója arra a megállapításra fut ki, hogy az „Ausztro-modernista” szerzők a kulturális, nyelvi áthelyeződések okán már eleve mindig fordított, lefordított szöveget írnak. Ebben fogható meg az ’56-os menekültként szülőházájától távol élő Paul Sohar feladatának rendkívüli nehézsége. Hiszen mindkét költő esetében a nyelvben való száműzetés nyelvi előadásait kellett lefordítania, és ezzel az újabb áthelyezéssel közel hozni a magyarul nem olvasó közönséget a két költő anyanyelvébe kódolt távolsághoz. Elmondható, Paul Soharnak a két költészeti válogatás esetében ez a lehetetlen feladat ihletett versfordításokat adott.

Szőcs Géza: *Liberty, Rats and Sandpaper* [Szabadság, spiclik, dörzspapír]. Fordította Paul Sohar. Island Heights, NJ: Iniquity Press. 2017, 112 pp.;

Böszörményi Zoltán: *The Conscience of Trees* [A fák lelkiismerete]. Fordította Paul Sohar. Princeton, NJ: Ragged Sky Press. 2018, 127 pp.

EGY KÖTET, KÉT OLVASAT

Rimóczi László

Se gyerekszoba, se gyerekkor

Nem ajánljuk ezt a könyvet az emberi tragédiákra közömböseknél, a keserű valóságtól elfordulóknál, sem azoknak, akiknek a híradókban elhangzó tények csupán ebéd alatti háttérzörejek.

A szerző, Shrek Tímea évekig tanárként dolgozott a Beregszászi 7. Számú Általános Iskolában, ahol hátrányos helyzetű gyerekekkel foglalkozott. A nap mint nap tapasztalt nehéz életek súlya és tragédiája arra készítette, hogy ne csak megértse, de meg is írja őket. Novellái nemcsak életségűek és felkavaróak, hanem szociográfiai mélységűek is.

A kötet két nagy fejezetre oszlik, *Kék sávra* és *Zöld sávra*, s míg az elsőben viszontagságos gyereksorsokat mutat meg, a második felében az emberi aljasság összes szürke árnyalatát vonultatja fel, így nemcsak a jelen, de a múlt nyomorúságát is megragadja letisztult, mégis erős atmoszférájú mondataival, karcos és nyers párbeszédeivel.

A gyerekek még őszinték, és fájdalmas egyértelműséggel reagálják le a körülöttük pergő eseményeket, hol kegyetlenséggel, hol kiközösítéssel, hol magukba zárkózással – és ha ez nem változik meg ebben az életkorban, később is ezt a mentalitást viszik tovább, így a hibás minta a végtelenségig folytatódni fog. És ők fogják alkotni a jövőt. Ha a világ alságos és gonosz, azt egy gyerek

meg fogja mondani, rosszabb esetben beépíti a személyiségébe, ezt is megtanulja, ha a tananyag olykor ki is potyog a fejéből. A gyerek beszél, fecseg (vagy ha hallgat, talán az a legrosszabb), a tanár pedig lehet közvetítő a felnőttek világa és a gyerekek közt, de ugyanúgy lehet ellenség is, aki minden törekvést blokkol, hiszen csak egy rendszer végrehajtó eszköze, tanítógép, akinek mindez csak munka, nem pedig hivatás.

A novelláskötetben egy önfeláldozó és lelkiismeretes tanárnővel találkozhatunk, akit nem hagy hidegen tanítványainak sorsa. Miérteket keres, és nehéz szívvel nyugszik bele a megváltoztathatatlanba. Mindenre ő sem képes, de megteszi a tőle telhetőt, és néha egy rövid, de feltáró beszélgetés is elég ahhoz, hogy a dolgok csak egy kicsivel jobb irányt vegyenek.

„Gyakran jön hír a kijevei táborokról. A helyi náci bandák néha szétverik az ott lakók kalyibáit, feljelentik őket, de legutóbb rájuk gyűjtötték a tákolmányokat. A gyerekek másról nem is tudtak beszélni, csak arról, hogy egy fiatal pár maradványait találták meg a romok között.” Az első fejezetben ábrázolt történetek hajtómotorja az elhagyatottság és a nyomor, melyek még napjaink wifivel gyorsított világában is könnyen felfogható, átélhető fogalmak, mégsem akarjuk elhinni, hogy vannak olyan települések, ahol a szipu még mindig a szegények drogja, gyerekek játékszere, ami a szürkéből színest vagy legrosszabb esetben *semmilyenséget* varázsol.

Talán a *Maugli* a kötet legmegrázóbb története, melyben hűvös októberi reggelen egy cigány kislány érkezik az osztályba. Már a beíratása tragikomédia. Enni adnak neki, de nem tudja az evőeszközöket rendesen használni. Látszik rajta, hogy éheznek. Ahhoz már hozzászokott a tanárnő, hogy az idejárom diákok néha piszkosak, de ez a kislány a kosz alatt meghökkentően szépnek látszik. Anyja leányanya, a nagymuter hozta el, aki piára szokott koldulni a városban. Közel sem ideális gyerekkor. A kislány mindennap bejár, de nem beszél, nem tanul, nem érintkezik a többiekkel. Nem ismeri a tollat, a füzetet, a ceruzát. Olyan, mint Maugli. A tanárnő hamarosan kideríti, hogy az új tanuló

egy kartondobozban alszik, és a kukákból táplálkozik, az anyja haldoklik, apja pedig még papíron sincsen. Ha hivatalból jelenti, árvaház vár rá, ami talán még mindig a legjobb megoldás. Nem érné meg a következő tavaszt, ha ott marad, ahol eddig. Olykor a gyerekek érzéketlenek társuk nyomorára, nem erősségük az empátia, és ha ezt a szellemet idejekorán szívják magukba, az meghatározza életük későbbi folyását. Nevezzük sorsnak.

„Figyelte őket.

A kék ruhás nő feltűnésmentesen lépett a szartól bűzlő fal mögé. Egy elegánsan öltözött férfi követte. A jó munkához idő kell, az pedig nem volt. Tíz perc múlva a férfi sietősen távozott. Kezében átlátszó szatyor, benne pelenka.

A sarkon utolérte a felesége, babakocsival. Megcsókolták egymást.” (Kurvalesen)

Ezen a környéken kevés a kiugrási lehetőség, kevés a remény, csak a kallódás biztos. Túl sok nyomor, túl sok halál. A szeretet- és törődéshiány olyan mélységei mutatkoznak meg, amiket el sem tudunk hinni, elképzelni pedig nem akarjuk kényelmes kis mátrixunkból. Még megzavarná nyugalunkat a sok alkoholizmus, a rengeteg szakadt ruha és a helyi divattal együtt járó élösködők. A gyermekprostitúció és a gyermekmolesztálás is megszokott errefelé, és ami a legiszonyatosabb: mindez magától értetődő és természetes.

A szerző hétköznapi stílusban, szívfacsaró egyszerűséggel, minden rituálé nélkül tárja fel a rettenetes valóságot, és mélyre nyomja a kést, azonban a nyers dialógusokból bontakozik ki az igazi dráma. A történetek minél rövidebbek, annál velősebbek. *„A vállam fölött hátrapillantok, látom, ahogyan a katonák decis pohárból isszák a vodkát. Egyik pillanatban elítélem őket, a másikkban meggondolom magam, hiszen józan ésszel ki bírná feldolgozni, ami velük történt? Gyilkolnak. Ismerőst, ismeretlent, parancsot kapnak. Gyermekkórházat bombáznak le csupán azért, mert rossz koordinátákat adnak meg nekik. A legjobb barátjukat lövik le mellettük, és semmit sem tehetnek.”* Ha ezekre a durvaszemcsés sorokra nem rezonálunk, valami meghalt bennünk. A

reménytelenség fizikai világába kényszerítő lelketlenség, butaság és gyarlóság formálja az embert, amikor egy idő után már csak a túlélés eszközét látja mindenben, a szépség és az élet valódi értelme helyett. Szinte szürreális, mégis tudjuk, hogy mindez a valóság egy szegmense.

Kijelenthetjük, hogy a mai ember információ-túladagolásban szenved, de mégis, amikor a tragédiák sorozatába annyira belenyugszunk, hogy átlagos sztereotípiának tituláljuk őket egy legyintéssel, azzal szinte bűnrészessé válunk. Az elfordulás és a passzivitás a probléma újragenerálása.

Az utóbbi idők egyik legfontosabb kötetéről beszélünk, noha semmi újszerű és semmi meglepő nincs benne. Csak a tehetetlenség és a masszív döbbenet. A „kutya világ” parafrázisa.

*
* *

Frei Gabriella

Szekrény az emlékekben, emlékek a szekrényben

A traumatikus kötelező olvasmányok toplistáján örökös helye van Móricz Zsigmond *Árvácskájának*, amely sokunkat életünkben először szembesített az elképzelhetetlen gyermekkori szenvedéssel. Hatása máig olyan erős, hogy néhányan még akkor is pánikszzerűen nyúlunk a távirányítóért, amikor a tévében a filmváltozatba botlunk. Menekülünk, mert megtehetjük. Shrek Tímeának a Beregszászi 7. Számú Általános iskola tanáraként nem adatott meg ez a luxus.

A kárpátaljai szerző *Halott föld ez* című novelláskötete ugyan két jól elkülöníthető részre (*Kék sáv* és *Zöld sáv*) oszlik, de borítékolható, hogy az első, „árvácskák” teli ciklus nagy majd mé-

lyebb nyomot. Ez ugyanis egy olyan világba kalauzol, amelynek létezése a 21. századi Európában – a média tudósításai ellenére – szinte hihetetlen. Beregszász hatalmas, elkeserítő állapotú cigánytelepe – amelyre tökéletesen illik közkeletű neve, a sokféle asszociációra alkalmas tábor – olyan, mint egy párhuzamos univerzum, ahová „a hetesből” nyílik az átjáró. Shrek Tímea pedig nem volt rest megosztani „utazásai” sokkoló tapasztalatait.

E tágabb környezetét érintő írások kerültek a *Kék sáv*ba (az országos útvonalak turistajelzése), szemben a családja emlékeit feldolgozó *Zöld sáv*val (helyi útvonalak). Ha nem tudnánk a személyes érintettségről, okkal hihetnénk, hogy előbbi témáit (emberkereskedelem, a hatékony koldulásért megnyomorított gyerekek, testvérgyilkosság, nemi erőszak, korai árvaság, éhezés...) a legkeményebb szocioriportokból szemezgette. Esetleg azokból a megdöbbenő videókból, amelyekre a „beregszászi tábor” kulcsszavak alapján irányít az internet. Érdekes kontrasztra bukkanhat, aki emellett az író Youtube-csatornájára is rákeres. Ott ugyanis végignézheti egy roma napi ünnepség felvételét, amelyen a tanárnő szeretettel vezényli e szörnyű helyről érkezett kisiskolások szívmengető műsorát. Ez a szeretet érezhető a *Kék sáv* tizenöt novellájában is.

Legjobban *Az árva* című nyitószövegben, amelyben a segíteni akarás a tehetetlenséggel, az anyai ösztön pedig a racionalitással csap össze. Az édesanyját gyászoló, minden jó szóért hálás Leila csak egyike azoknak, akiknek életét egy pedagógus nem oldhatja meg. Nem kóbor állatok ők, akiket csak úgy haza lehet vinni, az érzékeny, mégsem érzélgős sorok között azonban számtalanszor ott lebeg a vádló kérdés: „mi lett volna, ha?” Mert jönnek egymás után a móríci kislányalakok: a kanalat sem ismerő, látzólag semmit fel nem fogó (*Maugli*), a prostitúcióra kényszerített, mentálisan sérült (*Pocokszemű Erzsi*), az apai molesztálástól szenvedő (*Zsófi panaszai*), a kenyérdarabokat kismadárként elkapkodó (*Etetés*), az uzsonnát guberáló (*Becsengettek*).

És akadnak fiúk is. A környékbeli internátus lényeglátó lakója – „*Gondoltam, hogy tanár vagy, túl jól kérdezel*” – akár az elbe-

szélő mentoráltja, esetleg barátja is lehetne. Rövid, teniszlabdaként adogatott mondatokban, tömör párbeszédekben épül közöttük a bizalom, de a két empatikus fiatal kapcsolata egy kényes ponton megakad. Hogy akkor talákoztak-e utoljára, *A fiú* nyitott befejezése a fantáziánkra hagyja, de sajnos inkább a pesszimista változat felé hajlunk.

A kötet egészéhez hasonlóan a *Kék sáv* elbeszéléseiben is minimális a fikció, *A szövetség*nek azonban lényeges alkotóeleme. Bár a rettegett Ottó ördögi alkuját inkább a táborig babonáinak és a kicsik élénk fantáziájának tulajdonítjuk, a misztikusabb lehetőség sem kizárt. Mégis sokkal aggasztóbb a kisdiákok információiból kirajzolódó realista olvasat, kiskorú lányukat áruba bocsátó anyákkal és korrupt hatóságokkal. A kilátástalan nyomorba direkt szövetség nélkül is könnyen beférkőzik a gonosz, aki a *Szabaddábon* thrilleres végkifejletében egyenesen ránk mosolyog. De ott van a *Fapulya* szociopata asszonyában is, akinek rémtettein a gyerekek – megértés híján – csak nevetnek.

A generációk emlékeiből összeálló *Zöld sáv* csak mérsékelten oldja torkunkban a gombócot. A gazdag forrás nagyobb változatosságot enged, de – új köntösben – néhány korábbi karakter, szituáció is visszatér. Ismerősnek érezzük Az ünnepelt tanárnőjét, akinek diákok iránti elkötelezettsége egy kisebb deus ex machinával társulva ment életet, de a részeges szomszéd szilveszteri fagyhalála (*Kezdet*), a huszonhat éves volt osztálytárs végzetes diagnózisa (*A beteg*) és a kapzsi rokonok hideg számítása (*82 rubel*) is az előző részt idézi. A közeg viszont már annak sem olyan idegen, akinek a tábor még borzongató egzotikum volt. (Különösen, ha vidékről származik.)

Extrém helyzetek azért előfordulnak, a *Zina néni* gyanútlan főhőséből például csak azért nem lesz modern kori rabszolga, mert még van hová menekülnie. A kecskéinek zömét föld alatt sanyargató, szállásért „kisebb” munkákat elváró címszereplő bármely horrorban megállná a helyét. Beugorhat róla Roald Dahl bérlőit kitömő házinénije is, de az a legkevesebb, hogy kertjének feltáratlan vermeibe már embereket képzelünk.

A nyomasztó általános hangulatot a szerző néha morbid fekete humorral (*Perzsaszőnyeg foltokkal*), esetleg abszurdal (*Öt percig halott*) töri meg, és az is megesik, hogy váratlan helyeken nevetünk fel. (Például amikor *A libapásztor lányból* megtudjuk, hogyan lehet véletlenül vízbe fojtani egy libát.) A csattanó azonban nem mindig vicces: az ügyesen felépített *11-482* végén inkább csak váratlan és elgondolkodtató.

A családi történetek egy-két kivételtől (*Rózsák*) eltekintve szintén a valóságból táplálkoznak, az olvasónak kétsége sincs, hogy még a novellákban gyakran felbukkanó üveges vitrin is létező tárgy volt (még ha a *Szekrényben* az emlékezet jelképévé válik is). Az időseket a katonaság és a kemény fizikai megpróbáltatások (*Tört krumpli paradicsommártással*) vagy egyszerűen csak bűntudat szülte babonás félelmeik kísértik (*Nagypapa mesél*), de az ifjú elbeszélő sem lehet nyugodt.

Nemcsak azért, mert az utóbbi években hozzá is egészen közel került a háború (*A 128-as dandár*), hanem azért is, mert érti, hogy a körülötte zajló tragédiák bárkit utolérhetnek. Így amikor az *Olja néniben* együtt nézzük vele az alkoholista, szellemileg leépült idős nő bájos lánykori fotóját, utóbbi számunkra is mementó: ha az Árvácska-létet sikerült is megúsznunk, Olja nénik még mindig lehetünk.

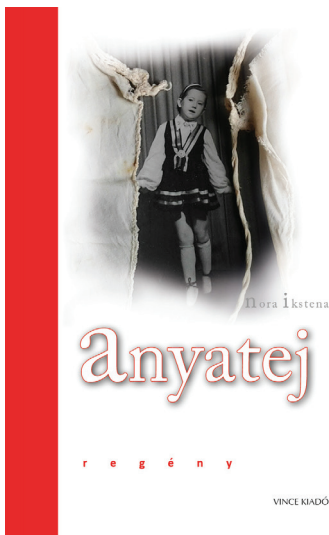
Laik Eszter

Elválasztva

Talán a kelet-európai népek irodalmát jól ismerők számára is ritkaság egy lett szerző magyarországi debütálása – és nem is akármilyen: NORA IKSTENA regénye egy anya és leánya történetén keresztül mutatja be az egykor szovjet elnyomásban vegetáló Lettország küzdelmeit. Nehéz megrendültség nélkül letenni a könyvet.

Ha Nora Ikstena regénye értékmérője a lett irodalomnak, semmit sem sajnálok jobban, mint hogy eddig nem ismertem és olvastam legalább egy-két szerzőjét. Kis szerencsével talán olyan íróhírnöke lehet majd Ikstena Magyarországon a lett kultúrának és történelemnek, amilyen Sofi Oksanen volt indulásakor az észt és a finn (közel)múltnak. Az összehasonlítás feltétlenül indokolt: nemcsak Ikstena szembetűnő tehetsége okán, de ahogy Oksanen, ő is már-már mitológiai sorsukat cipelő asszonyok történetén keresztül mutatja be a múlt küzdelmeit. Regényével nehezen feledhető bemutatkozást tett le az asztalra – az *Anyatej* a huszadik század szovjet–lett történelemébe ágyazott anya-lánya történet a címben szereplő költői szimbólumra építve. A műben édesanya és lánya párhuzamosan beszélnek el életüket születésük pillanatától – ezeket a narratív egységeket eleinte nem is könnyű megkülönböztetni, ám mindez nem véletlen. A regény ennek a szép egybeforrásnak – vagy maradványnak a tej szimbólumánál, *egybefolyásnak* – a lenyomata is: a soha szét nem választható szakrális egység története.

A háború dúlta Lettországban 1944-ben születő édesanya, aki tehetséges orvostanhallgatóként folytatja tanulmányait újra szov-

jet területté vált hazájában, korán teherbe esik, ám megrémül a következménytől. A labilis idegrendszerű, depresszióra hajlamos, sötét lidércekkel hadakozó fiatal nő semmitől sem fél jobban, mint hogy ezeket a démonokat átadja kisbabájának, s ezért úgy dönt, inkább nem szoptatja. A '69-ben világra jött kislány tiszta emlékeket őriz az anyatej helyett kapott kamillatea ízéről, amellyel a rémült nagymama táplálta napokig. A tejtől való undor végigkíséri aztán kisdíákéveit, pedig az iskolatej elutasítása, jöjjön bármennyire zsigerből, önmagában gyanússá tesz egy gyereket a hatalom karjaként működő iskolavezetés szemében.

A kényszerű elválasztottság drámáját kettejük számára a történelem pecsételi meg. A kiemelkedően tehetséges ifjú orvos és anya lehetőséget kap, hogy a leningrádi orvosi egyetemen képezze tovább magát nőgyógyászati ismeretekből, ám egy őszinte felindulásból elkövetett tette miatt számúzik egy isten háta mögötti faluba, ahol özönvíz előtti eszközökkel felszerelt kis rendelőben praktizálhat nőgyógyászként. Kislányára az ingázás vár: iskola-időben a nagyszülőknél lakik, szünetekben az anyját látogatja. Míg a kislány cseperedik, és az iskola képtelen elvárásai közepe is kinyílik a szeme a világra, édesanyja ennek a világnak a peremére kivette lassan elsorvad, felőröli önmagát.

Ebből a kilátástalan alaphelyzetből Nora Ikstena igazi költészetet varázsol. Hiszen semmi sem csak fekete vagy fehér. Hiába nem teljesezhetett ki hőse az orvosi pályán, a végtelenül egyszerű falusi fiatalasszonyok szemében istenné magasztosul – az orvosnő a minimális felszereltség mellett is alkalmaz egy eljárást, amelynek következtében a meddő nők teherbe eshetnek. A vidékre zavart orvosnő és a betegek története Bulgakov kiváló elbeszéléseit idézi meg ifjúkorának falusi orvosként töltött éveiről (magyarul *Kakasmintás törölköző* címmel jelent meg). A körülmények félszáz év alatt sem változtak, sőt. Miközben Leningrádban új felfedezések születnek, itt, a faluban marad a titkos ima és a hit. Ám miközben az orvosnő életet ad, és anyákat ment, a maga életét újra és újra eldobná magától. Lánya, akit egykor önmaga poklától akart megkímélni, az önpusztító hajlamú anya

életének vigyázójává lesz: *„Úgy éreztem, születésem óta azon igyekszem, hogy anyámat bekapcsoljam az életbe. Mint magatehetetlen csecsemő, mint a világot alig értő kisgyerek, mint félénk kamasz, mint fiatal lány. Ő meg csak (...) kioltotta az élet fényét. És így küzdöttünk: én bekapcsoltam, ő kikapcsolta.”*

Birkózásuk háttereként feltárul előttünk a szovjet tagköztársasággá sülyedt Lettország identitásvesztése, ahol az önálló ország képe csupán mítoszként él tovább az azt siratók titokban elmotyogott emlékezéseiben. A főhős kislány párhuzamosan ismeri meg anyja és annak szülei révén (ahol az apa csak nevelőapa, mert a vér szerinti a rendszer áldozata lett) e letűnt világot, miközben már gyerekefjével kénytelen megbirkózni az iskolai kihallgatásokkal, a zsaroló fenyegetésekkel, a becstelen ultimátumokkal. Különösen szép metaforája a regénynek, hogy amit a gyermek nem szívhatott magába az anyatejjel, azt génjeiben hordozza az édesanyja soha meg nem békélő, kompromisszumot nem ismerő, dacos, konok lázadása által. S nem utolsósorban tanulságos összehasonlításra ad lehetőséget a korrajz, milyen különbségek mutatkoztak a Szovjetunió bekebelezte államok létlehetőségei és a papírforma szerinti önállóságukat megőrző szocialista országok között. Megdöbbenő epizódja a regénynek a kislány iskolájából eltávolított tanárember története, aki szakkörével a friss lélegzetet hozza el a gyerekek számára, az egyetemes kultúra és a szabad gondolkodás szépségére tanítva őket, ám minden óvatossága ellenére végül a növendékeinek kell őt elárulniuk. Költői erő lakozik az édesanya apjának a történetében is, aki erdészként a rábízott növendék fenőfákat védelmezte az értelmetlen pusztításba kezdő szovjet katonákkal szemben – végül az erdészt is a kivagdosott fák közé hajítják a teherautóra.

A szerző nemcsak a rideg valóság mozzanataiból csíhol szívmengető jeleneteket, legalább ilyen fontos rétege a műnek a szakrális és pravoszláv motivika. Isten mint egy árny kíséri végig a történetben az anya életét, kezdve az egyetemen nekiszegezett sorsfordító kérdéstől, hisz-e Istenben, a tréfásan Isten fülének elnevezett kávézóig, ahol nyugalomra lel, egészen az orvosnőt az Istenanya ikonja elé citáló és imádságra tanító egyszerű asszo-

nyig, akinél rákot diagnosztizált. Az anya szimbóluma egygýe lesz az Istenanya alakjával, amely hol Életadóként, hol Jessze fájának hajtásaként, hol egy sorsának keresztjét hordozó, teremtő „csodákra” képes orvosnőként jelenik meg. Minden anyában Isten lakik, ahogy Istenben egy anya lakik, olvassuk ki a történetből, és a teremtés apró, öntudatlan gesztusaként az orvosnő kislánya az iskolai agyagozás alkalmával magzatot formál az anyagból. Jessze, a megváltás szimbóluma is több néven bukkan fel a regényben, de a lehangsúlyosabb karakter, aki minden jegyében magán hordozza – így nevében is – a jesszeséget, a végül az állását is elvesztő orvosnő mellett segítőként ottmaradó, elárvult, se nem nő, se nem férfi páciense. Jessze a szüntelen reménykedést, a világosság (azaz a felszabadulás) eljövételében való töretlen hitet, az élet értelmét és önmagában vett értékét képviseli a sötét kilátástalanságba zárkozó orvosnő mellett.

A történet végén a nyolcvanas évek átfordulnak 1990-be, de az anyát a pusztulás szakadékától távol tartó Jessze és a nagylány közös küzdelmének kudarcra végig sejthető. Pedig éppen beköszönt a szabadság, éppen leomlik a vasfüggöny, és éppen kitör az eufória: *„...a tehetetlenségtől sírva meséltük neki, hogy ki kell jönnie, hogy a kezünket nyújtsuk három országon át, amelyek szabadok akarnak lenni.”* Ám az anya sorsa a már említett mitologikumot teljesíti be, elméje árnyai megfojtják. Nehéz megrendültség nélkül letenni Nora Ikstena regényét, amely még nekünk, az egykori Szovjetunióval határos területek lakóinak is merőben ismeretlen világot tár fel: Lettország keveset emlegetett küzdelmét. Ami pedig a nehéz teherként kapott anyaságot, az önpusztítást választó lázadást és a továbbсарjadzó élet erejét illeti, Nora Ikstena az ókoritól a kortárs irodalomig számos erős asszociációnak nyit teret – művének ott a helye a világirodalomban. Magyarul Laczházi Aranka gyönyörű fordításában olvashatjuk, és igen „kis” nyelvről lévén szó, a fordítás minden szempontból megérdemli, hogy felhívjuk a figyelmet kiemelkedően magas színvonalára.

Molnár Dávid

Örökké az út szélén hagyva

Meg tudnál-e bocsátani a testvérednek, ha megölné anyádat vagy apádat? Azon lennél-e teljes erőddel, hogy örökre a börtönben rohadjon, vagy inkább mindent megtennél annak érdekében, hogy legalább őt ne veszítsd el? Hogy reagálnál, ha egy éhenkórász csöves az orrod előtt nyúlná le a drága, starbucksos sajtortádat, amit mindennél jobban vágysz befalni? Agyonverned, vagy inkább széles, fogvillantó mosollyal tolnád fel a Facebookra, hogy végre történt veled valami? És ha berendelne a terrorelhárítás egy barátod miatt, vajon méltatlankodnál, vagy jóízűen elmesélnéd a közös sztoritokat, ami miatt ott ülhetsz egy fél napot a szervnél?

Ha kíváncsi vagy, mennyire tudsz túllépni önmagadon, és hogy miképp zársz le magad mögött egy-egy korszakot, esetleg egy kisebb-nagyobb traumát, érdemes beleolvasnod CSENDER LEVENTE (1977–) könyvébe, mert nagy valószínűséggel meg fogsz lepődni. Az író, mondhatni, most már egész Közép-Európában ismert figura, sokan a magyar novellisztika egyik húzóemberének tartják. Menetrendszerűen két-három évente örvendezteti meg olvasóit egy újabb kötettel, legutóbb pedig egy Nívódíjat is bezsebelt.

Ezt az akkori legfrissebb könyvéért kapta, amely még 2017-ben a Kárpát-medencei Tehetséggondozó Kft. kiadásában jelent meg a karácsonyi könyvvásárra az Előretolt Helyőrség Íróakadémia program keretében. Címe *Örök utca*, amiről rögtön két szövegre asszociálhatunk. Az egyik a nagy német filozófusnak, Friedrich Nietzschének az egyik leghíresebb munkája, az *Így szólott Zarathustra* (pontosabban annak a Wildner Ödön-féle,

kicsit már avíttnak számító 20. század eleji magyar fordítása), a másik pedig Kántor Péter verse, a *Kikötő Blues*, amit a Göncöl-szekér zenekar dolgozott föl. Nietzsche – Wildner tolmácsolásában – így ír: „*Ettől a pillanat-kaputól hosszú, örök utca vezet visszafelé: mögöttünk örökkévalóság vagyon. Nem kell-e, hogy az, a mi mindenkéül közül megeshetik, már egyszer megesett, megté- tetett, mellettünk elfutott légyen?*” (Wildner Ödön fordítása) Az örök visszatérés témáját pedzegeti tehát, hogy ami volt, az újra eljön, s akkor szívhatunk újra. Nagyon passzol ez az idézet Csender novelláskötetéhez, amelyben más-más köntösbe öltöz- tetve ugyan, de ugyanazok a nyomorult sorsok térnek vissza. De ha már Nietzschét idecitáltuk, illő, hogy Kántor se maradjon el:

*„Minden tengerpart örökutca
és minden örökutca nyár,
néha ősz van az örökutcán,
olyankor a nyár félreáll.”*

Itt is megtalálható tehát az örök utca motívuma. Erre az ut- cára bárki könnyen ráléphet, mert Európának ez a szeglete már csak ilyen, könnyen borul a bili meg az élet. De nemcsak azért villantottuk fel ezt a versszaknyit Kántor költeményéből, hanem azért is, mert egy másik olyan motívum is feltűnik itt, amely Csendernél szerkezetszervező erővé lép elő, ez pedig nem más, mint a tengerpart. Túlzás lenne azt állítani, hogy Csender szö- vegei összefüggenek egymással, vagy hogy egy jól kimunkált ke- retbe ékelődnek be, annyi azonban biztos, hogy kimutatható egy erős motívumháló jelenléte a kötetben, amibe beletartozik az is, hogy tengerparttól tengerpartig „hajózunk”. Az első novellában ugyanis a Nirvana nevű szállodából látjuk az Adriai-tengert, az utolsóban pedig a Fekete-tengert foghatjuk be tekintetünkkel. A víz mindkét esetben keveredik a vérrel, ahogy az már lenni szo- kott, mindkét novella ugyanis egy-egy szülőgyilkosság és annak feldolgozása köré szerveződik.

A közrefogott írások változatos témákat ölelnek fel. Találkozha- tunk itt szaftos kis házasságtöréssel, amit a gyerek szemével né-

zünk végig, belefutunk az elmaradhatatlan alkoholizmus-problémába, megismerhetünk egy papot, aki nagy elánnal járt a tilosban, de végignézhethetjük egy mindig derűsen mosolygó és kuncaftjait egy kedves kis kerti hintából leintő prostituált hatalmas karrierjét is. Hosszan sorolhatnánk a végigjárt témaköröket, de azt hisszük, ennyiből is sejtethed, mire számíthatsz. Persze, tudjuk! Azt mondod erre, hogy: „Na, megint itt egy ká-európa-könyv, tele van már vele a padlás!” Valahol igazad van, de ez is egy kicsit más, mint a többi. Hogy mivel? Azzal, hogy ezt gyakorló szociopáták is jó szívvel olvashatják. Az író ugyanis a legkevesbé sem várja el, hogy alakjaival együtt érezzünk, vagy érezzünk valamit egyáltalán. Csender sem ítélkezni, sem szóanalmit kelteni nem akar, csak jelzi, hogy ez van, és kész. „Objektíven” regisztrál. Érdekeselek lehetnek még számodra (de ezt már a reci elején is pedzegettük), hogy az alakok hogyan reagálnak egy-egy „eseményre”, személyes „katalizmára” és hogy dolgozzák fel azt, ennek kapcsán ugyanis aligha fogod a legtöbb szövegben azt találni, amire számíatsz.

Vegyük például a *Csörögéfánkot*, ami nem éppen egy porcukros történet. A romániai rendszerváltás idején járunk, a sztori főszereplője Karcsika, aki most lép tinédzserkorba. Az anyjáról régóta nem tud semmit, apja masszív alkoholista. Karcsika tulajdonképp magát neveli, az iskolájában gondok vannak vele. Tapadós pisztollyal meglövi a főtitkár elvtársat, Ceaușescu ellenállhatatlan arcképét pedig Drakulává dekorálja. A történet, amely visszaemlékezésekkel tarkítva ugyan, de egyenes szálon mozog, úgy van felépítve, hogy nagyon sokáig az apa tűnjön számodra negatív szereplőnek. Nemcsak iszik, mint a kefekötő, hanem balhézik is a feleségével, aki elhagyja őt, nem beszélve arról, hogy a fiát is teljesen elhanyagolja. Karcsika azonban ugyanúgy szereti őt, mint az anyját. Folyton várja, miután anyjához költözik Magyarországra. Aztán egyszer csak meg is jelenik, Karcsika azonban borzasztóan szégyelli őt; s egy félresiklott családgyesítés után újra eltűnik a színről. Totál beállva, szó nélkül megy el. Hurrá, fellélegezhetünk! Véget ér az apa „terrorja”, gondolhatnád. És akkor jön a váratlan fordulat: megtudjuk ugyanis, hogy anyuci „nagyétkűségével” kezdődtek a problémák. Túlzás lenne

azt állítani, hogy minden az ellentétébe fordul (mert sok minden árnyalja az eseményeket), de annyira mindenképp elmozdul a másik irányba, hogy egy jóval komplexebb képet kapj egy sok mindennel megküzdési kényszerülő család széthullásáról.

Érdekes élmény olvasni a kötetnek azt a darabját is, amely *Köpesnyire a múlttól* címen fut. A középpontjában egy anyuka áll, aki „beteg” kisfiát neveli. Expressis verbis nincs kimondva, mi a fiú baja, erős a gyanú ugyanakkor, hogy autizmusban vagy annak valamilyen változatában szenved. Megtudjuk, hogy a kissrác betegségének diagnosztizálása után a történész anya felhagyott a karrierépítéssel, időpocsékolásnak tartotta. Joggal gondolhatsz tehát arra, hogy egy nyomasztó légkörű szövegbe vágnál bele, ha olvasni kezdenéd, amelyben az anya a poklok poklát járja meg. Ez azonban még sincs így. Megmaradt kutatószenvedélye arra készíti a nőt, hogy kiderítse, miért is köpköd a gyermek, s arra kell rájönnie, hogy mélyen a történelemben gyökerező indokai vannak. Abban a történelemben, amelynek ő hátat fordított. De hogy mik is azok, most nem áruljuk el neked.

Ha esetleg kedvet kaptál volna a könyvhöz, de kicsit még mindig vonakodsz, azt ajánljuk, hogy a *Mágussal* kezd. Mi ezt tartjuk a kötet legsikerültebb darabjának. Itt aztán van minden! Ármány, csalás, autósüldözés, budiszex, ahonnan mindenki „szarosan” tér vissza, emberkínzás vidéki módra és sok-sok házi tej. Garantáljuk, hogy ezt élvezni fogod. Ezután pedig te döntheted el, hogyan tovább. Mert hát olvashatsz ebből a kötetből is még jó néhány szöveget, de kipróbálhatsz mást is Csendentől. Ehhez érdemes tudnod, hogy a napokban jelent meg a szerzőnek egy újabb műve, *A különleges Meditittimó kalandjai*, amely az autizmus témáját járja körül, s amely közel állhat a feljebb bemutatott novellához. Csenger ezzel ismeretlenebb vizek felé veszi az irányt, ugyanis kilép a novella műfajából, s ami szintén nem jellemző rá, határozottan megcéloz magának egy közönséget. Lépj te is túl önmagadon, és lapozz bele ezekbe a könyvekbe!

Gáspár Ferenc

A Közel-Kelet távolsága

Vajon miért ajánljunk olyan könyvet elolvasásra, melyben hemzseg az erőszak, embereket ölnek, robbantanak fel, nőket erőszakolnak meg, szerverkereskedők operálják, adják-viszik az árut? Kell-e nekünk olyan regény, melyben a jók végül – nagyjából – megmenekülnek; a rosszak pedig megbűnhődnek? Úgy látszik, kell. És nemcsak azért, mert a könyv olvasása közben a manapság sok esetben démonizált muszlim hívókról is kedvezőbb képet alkothatunk, nemcsak azért, mert egy furcsa, reménytelennek tetsző párkapcsolat történetét követhetjük végig, hanem mert a szerző, RÉTI LÁSZLÓ *Európa, falak mögött* című regényében olyan kérdéseket feszeget, melyek mindennapjainkban folyamatosan újra és újra felmerülnek.

Létezik-e kristálytisztza, mindenki számára minden időkben megelégedéssel szolgáló demokrácia? Hová vezetett az elmúlt százötven évben az egyenjogúság, a nők munkába állása? Létezhet-e a kultúrák keveredése, vagy csak a békés egymás mellett élés az elképzelhető megoldás? És lehet-e békésen egymás mellett élni? Ha igen, kinek a kultúrája a felsőbbrendű? A jóléti szociális háló ringatásában elpuhult, vallását elhagyó nyugati ember liberális demokráciája, vagy a hol szegénységbe, hol háborúba hanyatló, autokratikus felépítésű iszlám országoké, melyek között csodálatos gazdagságú és békében élő államok szintén akadnak? És végül mi a megoldás a migránsválságra, arra az óriási és egyre szaporodó néptömegre, melynek tagjai életük kockáztatásával is Európába akarnak jönni a jobb élet reményében?

Úgy látszik, még mindig vannak letehetetlen könyvek. Ilyen volt Bene Zoltán *Áramszünet* című regénye, két évvel ezelőtt Novák

Valentin *Álomtourbinája*, Király Farkas tavaly megjelent *Sortüze* vagy Pósa Zoltán egy régebbi alkotása, a *Mediterrán tintabúra*.

És ilyen Réti László regénye, mely annyiban különbözik az előzőktől, hogy nem akar szépirodalomnak látszani, „csak” egy hihetetlenül izgalmas kalandregénynek.

A „csak” nem véletlenül van idézőjelben, hiszen a 2033-ban játszódó regény (mint ezt már írtuk, de nem győzzük hangsúlyozni!) számos, gondolkodásunkat és értékrendünket érintő problémát vet fel, amely folyamatosan foglalkoztatja a politikusokat és az európai embereket a migrációs válság kezdete óta. Réti könyve nem feltétlenül filozófiai problémákat boncolgat, mint Bene Zoltán 2030-ban kezdődő és tíz évvel később, 2040-ben végződő utópiája, ám a politikai kérdések végül szintén filozófiai problémákba torkollnak. Például az a tézis, amit baráti körben mindig előszeretettel emlegettem, leírva viszont csak itt láttam először. Hogy tudniillik a demokrácia bizonyos értelemben a jóléti államok békeidőben kierielt luxusa, illetve, hogy kristálytisza demokrácia nem létezik. Hogy Churchillnek igenis kemény intézkedéseket kellett bevezetnie a háború idején, hogy az USA azóta is megvizsgál minden egyes embert, aki az államok földjére akar lépni, hogy háborúban nincs idő és lehetőség mérlegelni, megszavazni, ki a jó ember, és ki nem, lőjünk-e vissza, vagy nyújtsunk békejobbot. Háborúban parancs van. Parancs, amit végre kell hajtani. A kérdés az, hogy 2015 óta Európa háborúban él-e, vagy csak látszólagos békében. A szél csak a felszín borzolta meg, vagy mélyebb rétegeket is felkavart már? Cunami készülődik, vagy csupán ártalmatlan fön fúj, mely megfájdítja a fejeket, de nem okoz zavart a lelkekben?

És hát itt van a nagybetűs Fal... A fal, amit végül mindenütt felhúznak, ahol egy kifinomultabb, gazdagabb kultúrát kell védeni a „barbárok” rohamától. Falat húzott Kína, Róma, az újkorban Amerika; fallal védhető erődöket pedig minden letelepült nép épített magának szerte a világon. Közbeszúrva: Bene utópiájában végül szintén ez a megmenekülés lehetősége: egy égig érő falakkal körbevett erőd az Alföld közepén.

Réti László ebben a regényében úgy véli, hogy 2033-ra már Európában is áll egy fal a macedón–görög, illetve tovább a bolgár határon, százötven méter távolságra őrtornyokkal, géppuskafészekkel. Ugyanakkor az európaiak továbbra is „mazsoláznak”, kiválogatják azokat a bevándorlókat, akik magasabb iskolai végzettséggel vagy hiányszakmával rendelkeznek, s őket beengedik az Unió területére. Így a terrorizmust némileg visszaszorítják, de az iszlám terjesztését korántsem, a nem túl távoli jövőben játszódó történet Magyarországon már kétszázezer igazhitű él, karsú minaret ágaskodik a Gellért-hegyi Sziklatemplom mellett, s a müezzin énekére még a nagy multicégeknél is abbahagyják a munkát Mohamed követői.

Ebbe a jövőbe ágyaz bele több cselekményszálát a szerző, melyeket oly poentírozási bravúrral futtat végig, hogy, amint ezt Nagy Koppány Zsolt egy korábbi Rétiről szóló recenziójában leírja: „... annyira izgalmas, hogy egyszerűen letehetetlen – és annyira magával sodorja az olvasót, hogy még az olvasmányosság technikai kivitelezését kutató filosz sem tud kutatása tárgyára koncentrálni, hanem átadja magát az olvasás örömének. Ritka élmény ez manapság, arról nem beszélve, milyen nehezen győzi le az ember magában a sznobot, aki csupán »szépirodalmat« vesz a kezébe.”

A regény elején afrikai emberrablók után nyomozó amerikai újságíró nő tér vissza hazájába, hogy fejébe vegye: új cikke arról szól majd, miképpen keveredett azok közé a ritka, de mindenre elszánt, illegálisan bevándorolni szándékozók közé, akik az áthatolhatatlannak tűnő Falon is megpróbálják a bejutást az ígért földjére. Beépített emberek megvesztegetésével vagy a fal alatt ásott alagutakon keresztül, végül is mindegy. Sheila úgy gondolja, bejut majd, és nagyszerű leleplező riportot készít korrupcióról, nyomorgó migránsokról és könyörtelen határőrökről. Viszont egyetlen államokbeli médium sem támogatja tervében, így míg korábban kisebb stábbal indult útnak, ezúttal egyedül próbálja meg a lehetetlent. Eközben a magyar Radnai Zsuzsa őrnagy a Fal túloldalán megszállottan gyűlöli és üldözi a menekülteket. Személyes oka van erre, de az ok csak nagyjából a regény közepén

táru! majd fel. Budapestén ezalatt az egyetemen egy dr. Malki Zakariásnak nevezett fiatalember tart előadásokat az iszlámról és a migrációról. Ő szintén elkötelezetten muszlimellenes, ám egy napon kiderül, hogy kisfia halálos beteg, daganat van a májában. Az apa autoimmun betegsége miatt nem alkalmas a transzplantációra, az egyetlen rokon, aki szóba jöhet: a körözött terrorista, a Szíriában élő nagypapa, a negyvennyolc éves Mukhtar. (Utóbbi a regény legsokrétűbb, legárnyaltabban megrajzolt figurája.) Zakariásnak fel kell keresnie tizenöt éve nem látott apját, akinek nézetei teljesen ellentétesek az övével...

Innentől fogva road movie-ként száguldunk az események után, amelyek végén – mint írásom elején jeleztem – megbűnhődnek a gonoszok, s a jók... csakhog! ez nem ennyire egyszerű. Rengeteg megválaszolatlan kérdés marad az európai és más kontinensbeli nők szülési hajlandóságáról (ha így maradnak az arányszámok, száz év múlva nem lesz kérdés, kik lesznek többen a vén kontinensen és szerte a világban), szeretetről és gyűlöletről, a nagypolitika minden alapvető humánumon átgázoló természetéről, és olyan apróságoknak tűnő dolgokról, hog! például érdemes-e újságot írni. Hiszen ma már „mindenki” blogger, s annyi számárságot írhat bele a világhálóba, amennyit csak akar, s követő is akad ezerszám. A háborús tájacról származó riportokat a kényelmes és biztonságos világában reggeli kávéját szűröcsölő európai vagy amerikai polgár pedig gyorsan átfutja, mert mindjárt bele kell vetnie magát a mindennapok utcai áradatába, különben a háborúnál sokkal nagyobb veszély fenyegeti: elveszítheti állását. A párizsi merényletek után sokan kék-fehér-pirosra festették Facebook-oldalukat, írja Réti. Addigra már majd’ félmillióan haltak meg Szíriában, és még annál is többen Irakban. Sem korábban, sem később nem jutott senkinek sem eszébe a háborúba süllyedt muszlim országok nemzeti színeibe öltözködni. Mi, európaiak együtt érzünk a franciákkal. A Közel-Kelet viszont távol van, gondoljuk. De holnap is távol lesz?

Hegedűs Imre János

A Nagy-Küküllő templomfestményei

A méter a Föld sarkain áthaladó dél-kör hosszának negyvenmilliomod része.

Milyen fontos szakasza az egésznek!

Ilyen mértékegység a Székelyföldön belül egy tenyérnyi föld, a Nagy-Küküllő mente Székelyudvarhelytől Székelykeresztúrig. Mindössze húsz kilométer. Parányi szelet a glóbuszból. Kányádi versben panaszolja fel kedvesen, hogy a földgömbre nem rajzolták rá a Nagy-Küküllőt.

Kányádi Sándor földje ez.

Tompa Lászlóé.

Farkas Árpádé.

Bartha Miklósé.

Papp László ökölvívóé.

Petki János székely főkapitányé, erdélyi kancellaré.

És a lovagkirályé? Szent Lászlóé?

Nem. Ő nem itt született. Őt csak honosították a székelyek. Többek között erről a honosításról lesz szó e jegyzetben.

Szűkítsük a kört. Fürkésszük ennek a pompás vidéknek épségben maradt templomait, templomainak faliképeit, freskóit.

Az ürügy Udvarhelyi Nándor nemrég megjelent könyve, *Az Anyaszék szíve*.

Grafikai, nyomdai remekmű. Szerzőtársa, Mudrák Attila gondoskodik erről ragyogó fotóival.

Kétirányú a szerző figyelme: befelé, a részek, a részletek irányába, és kifelé, legalább nyolc-tíz tudományágat bevonva.

Szerzőnk hét település hét templomát választotta ki: Felsőboldogfalva, Farcád, Székelyderzs, Bögöz, Nagygalamfalva, Rugonfalva, Székelykeresztúr.

Farcád, Székelyderzs és Rugonfalva miatt oldalra kellett pillantania, mert ezek nem közvetlenül a Nagy-Küküllő partján fekszenek. Székelyderzs erődtemplomát az UNESCO a kulturális világörökség részének nyilvánította.

Mielőtt bámuló szemmel, emelkedett lélekkel elmerülnénk a falfestészet, a kazettás mennyezetek kavargó forma- és színvilágában, egy fontos, lényeges megjegyzés kívánkozik ide.

A szakirodalom rotundának nevezi Székelyudvarhely Jézus szíve templomát.

Udvarhelyi Nándor korigál, javít, helyesbít. Nem rotunda a híres templom: *„A kis épület négykaréjos alaprajzú centrális templom, tévesen nevezik rotundának.”*

Udvarhelyi Nándor igen nagy érdeme, hogy szakszerű, tudományos, precíz, és csak megbízható forrásokra támaszkodik.

És most már nyugodtan elengedhetjük a szerző kezét.

Szegődjünk a pompás freskók főhőse, Szent László király nyomába!

Tudjuk, persze, hogy László (1040 k. – 1095) I. Béla magyar király és Richeza lengyel hercegnő fia volt. A történészek legjobb tudásuk szerint leírták a kort, a beháborúk eseményeit, a nagy király országmentő tetteit, szigorú törvényeit stb.

De a nép is írt egy történelmet, szépet, színeset, pompásat, ebben a történelemben víz fakad a sziklából, megreped a föld, és a hasadékba hullnak a királyt üldöző martalócok, megmarad a kőben a lópatkó nyoma, s ma is tiszta a forrás, mert abból ivott a bajnok.

Válasszunk ki a faliképek kavargó világából egy hőskölteménybe illő eseményt, amelyik majd mindenik templomban megtalálható:

László üldözi a lányrabló „kun” vitézt. Párbajt vív vele. Megszabadítja a magyar lányt. Lefejezi ellenfelét. Idill, a két szereplő fa árnyékában pihen.

S itt egy villanásnyi mélyfúrást kell tennünk a történelemben. Igényes szakmunkákban már idézőjelbe teszik a „kun” szót, Szent László nagy csatáit a besenyők ellen vívta, de a kor és a templomfestészet jó ismerője, László Gyula a következő adalékkal szolgál: *„Hogyan lettek a legendában kunok az úzokból, megoldandó történelmi, néptörténelmi kérdés.”* (László Gyula: *A Szent László-legenda középkori falképei*, 1993)

Tehát úz vitéz is lehet a lányrabló! Vagy besenyő. De ne zárjuk ki a kunokat sem. Zömmel törtek rá a magyarságra letelepedése után a későbbi vándor népek, és ezeknek a csatáknak kiemelkedő hőse volt a mindenkinél fejtel magasabb, anyja révén inkább szláv, mint magyar férfióriás.

Ezt az izgalmas történeissorozatot látjuk a felsorolt templomok oldalfalain.

Külön-külön képtelenség itt elemezni, értékelni mindenik festményt, de ha egyberántjuk azokat, nyugodtan játszhatunk eposzt.

Váradról indulnak a vitézek. Enumeráció. Következik a csatajelenet. Kiválik a tömegből a hős. Üldözi az ellenség vezérét. Párviadal. A lány is részt vesz a küzdelemben. Bárddal a „kun” lábára csap. A lovak is marják egymást. Lenyakazás. A fa árnyékában a lány a hős fölé hajol. Fejébe néz.

A bögyözi templom falképén nem egy, hanem két lányt szabaddít meg a lovagkirály!

Izgalmas képregény olyan korból, amikor a lakosság írástudatlan volt. Rajzok helyettesítették a leírt szót, képekkel „beszél” a nézőkhöz a festőművész.

Más hősök, más alakok, más események megmintázása is bámulatra méltó a hét templomban.

Például Saul megtérése.

Közismert a történet – a keresztényeket üldöző katonából isteni sugallatra apostol lesz. Szent Pál.

A Királyok imádása jelenet a világkultúrára nyit ablakot. Mágusok jönnek napkeletről, közük lehetett a kozmoszhoz, mert csillag vezeti őket, ajándékuk szimbolikus értéke-értelme súlyos,

az arany Krisztus királyságát, a tömjén az isteni lényt-lényeget, a mirha a szenvedést jelenti, de fajuk, arcbőrük alapján három kontinens, Európa, Ázsia, Afrika fiai ők.

Nagy, súlyos szimbólumok.

Ráadásul Gáspár, Menyhárt, Boldizsár arcán átrémlik, átüt három tündöklő magyar történelmi alak, Szent István, Szent Imre, Szent László.

Szerencsére nemcsak nagy szakállú vének díszítik ezeket a templomokat.

Feltűnően sok a nőalak a képeken!

Szűz Mária legalább annyira kiemelkedik, mint a világi hős, László. Egy helyt a kisded Isten-gyermekek fogja az ölében, másikon leveszi Krisztust a keresztről, de a Mária-kultusz olyan nagy a középkorban, hogy megkoronázzák az Istenanyát.

Sok a mártír! Nagyszerű lányok, asszonyok, akik hitükért életüket áldozzák.

Antiochiai Szent Margit megkínzása, elpusztítása a mártíromság felsőfoka.

Szent Dorottyaé úgyszintén.

A Biblia nem említi Veronikát, a középkor fantáziája szülte a jóságos asszonyt, aki a kálváriaúton letörüli híres kendőjével Krisztus véres verejtékét.

A keresztény világban legismertebb magyar szent, Árpád-házi Szent Erzsébet a faliképeken betegeket gondoz, életeket ment.

A székelykeresztúri templomban a Jelenések könyve bizarr asszonya sárkány hátán lovagol.

Püspökök, mártírok, szentek sokasága.

Nem merev bálványképek, mindenik cselekvő, érző, szenvedő vagy üdvözülő alak, eseménysorok szereplői.

Nehéz szívvel válunk meg a faliképektől, de muszáj figyelni Udvarhelyi Nándor könyvének más témaköreire, fejezeteire is.

A kazettás mennyezetek leírása, méltatása külön tanulmányt érdemelne.

Falutörténetet olvasunk, hét település történetét. Templom-épületek históriáját úgyszintén.

A székelység származástörténetét feszegeti, a határőrséggel járó véres századok krónikáját vázolja.

Ritka gazdag könyv, olyan téglá, olyan sziklatömb, amit nyugodtan beépíthetünk identitásunk alapzatába.

„Erdély nemes és eredeti” – írta Németh László.

Ezt a nemességet, ezt az eredetiséget találjuk meg a Nagy-Küküllő folyása mentén, a mindössze húsz kilométer hosszú föld-abroszon.

Falvak, tornyok, támfalak, a román stílus, a gótika, a barokk emlékei.

De vajon fontos-e ma mindez nekünk? Bízunk a választ ez esetben is a költőkre:

*„ha netán az úrig nem sikerül szállnunk,
s e rögös földre mégis visszatérnénk,
csak lábujjhegyen, halkan!:
apáink hűlő drága arcán járunk.”*
(Farkas Árpád)

Mert:

„Vannak vidékek, féltett kishazák.” (Kányádi Sándor)

Udvarhelyi Nándor: *Az Anyaszék szíve. Udvarhelyszék középkori freskós templomai a Nagy-Küküllő mentén.* Kairosz Kiadó, 2018.

Széles Klára

A végtelen készenlét

Kötetben először közreadott Lászlóffy-versek

ESSZÉ

Lászlóffy Aladár (1937–2009) „életműve olyan szövegtörzset vagy szövegfolyam, amelynek minden műfaji megnyilatkozása – a jellegmeghatározó lírán kívül a regénytől a novelláig (...) publicisztikától a tanulmányig (...) erudíció és nyelvteremtő ethosz bámulatosan szuverén egységben lélegzik.” – olvashatjuk egyik legutóbbi jellemzésében (Bertha Zoltán, 2014). Az „örök kultúra léletteremtő és létfenntartó lényegét sugallja”. Ahonnan fakad, s amit teremt, az az „össztörténelmi és történelem fölötti, természeti és természetméli, kulturális és kultúrateremtő univerzum”. „Transzhisztórikus, transzkulturális lírai enciklopédizmus” – folytatódik a kitűnő összefoglalás.

A költő halála után gazdag hagyaték maradt hátra, köztük öt-száznál több vers, amely nem található életében megjelent kötetekben. A kötet célja ezek közreadása. Felmerült a kérdés, hogy mi legyen a publikálás alapelve. Bizonyára tetszőbb képet mutatna, ha csak a versanyag javát válogattuk volna ki. De a távolibb, alaposabb, irodalomtörténeti perspektívát tartottuk/tartottam szem előtt. Így arra törekedtünk, hogy legalább elvileg „minden papírcetli” olvashatóvá legyen. Ezért bőven akad az olvasnivaló között zsenélyesebb, kevésbé sikerült darab is. Ez abból is adódik, hogy amit a kezünkben tarthatunk, az nagyrészt – de nemcsak – a költő ezredfordulón, majd ez után született lírája, élete utolsó napjáig. Előkerültek korábbi, sőt egészen korai versek is, amelyek szándékosan vagy szándéktalanul kimaradtak az eddigi szemlékből. Ezzel a két pólussal nemcsak és nem elsősorban a költészet kezdeteiről és végéről tudunk meg újat, hanem arról is, ami keletkezésének, létezésének egyedi forrása és fenntartó

ereje. Így mintegy rivaldafénybe állítható az, ami a legláthatatlanabb, miközben legátütöbben lényegadó, sokszor rejtélyeket adó a versekben. Ilyen például a Lászlóffy Aladárnál jelenlévő „személyes madártávtat”. Az a merész szemszög, az a magaslát ez, ahonnan néz, láttat. Legszembetűnőbb ez a történelem, antropológia, kultúrtörténet képeinél. Ebben a versegyüttesben felbukkan, előtérbe kerül maga az az életfordulat is, amikor a fiatal költő megrendülten megéli és megörökíti ennek az adománynak mint elhivatottságnak a megjelenését. A „szél” az, ami felkapja és viszi, „*messzibbre vitt, mint amennyim / jut a végtelenből. / réges-régen kirepített / már az életemből*” (Szél, 1960). De ugyanennek a megrendülésnek folytatása, elfogadása, beteljesülése az, hogy maga „a végtelen” élete, lényé részévé lesz. „*beengedtem magamhoz a végtelent*”, „*Elfogadott, rám lehelte üvegét*”, „*nagyravágyó, óriás eszméletem / Félálomban ültet itt a végeken*”, „*Aki ember, végre itt a végtelen / Fókuszában érzi magát jó helyen.*” (Visszhangok). Nem véletlen, hogy egymás után szerepelteti ezt a két verset a pályameghatározó *Színhelyek* kötetében (1965). Előkerült és ebben az új kötetben új hangsúllyal kaphat helyet az idézett Szél (1960). Maga a költő veszi elő harminc év múltán, hogy *Versek párhuzama* címen friss párverssel egészítse ki, hangsúlyozza újra (*Esti szél*, 1990). Szintén a korábbi versek közül itt található az *Aki a költő* (1986), ahol ez a „szél”–„költő” asszociáció metaforikusan közeli, mintegy azonosítás, azonosulás: „A szél a költő.”

A hagyatékban talált kéziratanyag válogatás nélküli publikálása azt is magával hozta, hogy homloktérbe kerülhet a Lászlóffy-költészetnek másik, szembetűnő jellegzetessége is. Az, hogy nem riad vissza a meghökkentő elme- és képzeletszökellésektől sem, a talányos, rébuszszerű versektől. *Afrikám, finnugorok földje* – szólítja meg hazáját (2001). „*Az egybe lehet visszaesni / vagy kiindulni kell az egyből*” – teszi fel máskor a kérdést (*Akadémia*, 2001); „*Alföldi strucc nagyságú varjak / és kalahári kiskutyák*” – kerül egymás mellé két kép a *Kommunikáció* (2001) című versben. Az ilyenfajta versek is helyt kaptak a jelenlegi gyűjtemény-

ben.

Tehát sokféle és tág skálán helyezkedik el az adott lírai szorozat. De átfogó megjelölésként kínálkozott az egyik, jellemző költemény címe: *A végtelen készenlét* (2001). A korábbi gondolatok jegyében értelmezett „végtelenségre” nyitott poézis és személység képe bontakozik ki, eddig ismert mivoltában és ehhez új vonások, új mélységek járulnak, tárulnak fel. A gondolatilag, poétikailag egyaránt szerteágazó lírai anyag rendezésénél az vezérelt, hogy az egész életmű viszonylatában legyen áttekinthető a szemle. Ezért szerepet kapott az időrend is. Lászlóffy Aladárnál szokatlan ez, mivel ő maga, tapasztalhatóan, nem tartotta szem előtt a kronológiát. Egyes verseinél nem tüntetett fel dátumokat (szemben például Petőfivel), csak nagyon ritkán adott meg napra pontosat, rikító kivételként. Kötetbe válogatásainál is ez figyelhető meg. Jó példa erre, az időrend kezelésére az először 1988-ban megjelent *Felhősödik a mondatokban*, amely ciklusdarabként született (*Benned az őszi erdő*), majd tíz év múlva, 1998-ban, utolsó előtti kötetének címét adó darabjává lett. Hasonlóképpen az 1993-ban írt *Hó az időben, hó a hóban* kompozíciójának ötödik részét változatlanul, önálló versként válogatta be kései, meghatározó *A repülés a zuhanásban* kötetébe (*Északi szél*, 1997). A 2009-ig megírt, előkerült versekből kirajzolódó új képhez magának az itt összegyűlő lírának a belső természetéhez fordultam, azt kerestem. A karikírozó, kiemelkedő szellemi-, képzeleti-, ihletforrások fő áramlatai szerint alakítottam ki az egyes verscsoportokat. Mindegyiknél egy-egy jellegét adó, felmutató vers a központ és cikluscímadó. Így jött létre az összesen tizenegy ciklus: I. *A végtelen készenlét*, II. *A tűfok kapu 2000*, III. *Gutenberg-temetők*, IV. *Poeta nascitur*, V. *A bőralatti én*, VI. *A vár közel*, VII. *Országimázs*, VIII. *A lépegető ember*, IX. *Ami átsegít a havon*, X. *Messze az ég, még nem is tudja*, XI. *Literator ludens*. Az egyes ciklusokon belül viszont a lehetőleg kideríthető időrendet követtem. A többszörös olvasás során úgy véltem, hangsúly lehet annak, hogy milyen szellemi, képzeleti utak, irányok kísérik el legkitartóbban a költőt.

[...]

A lírai hagyaték nemcsak mennyiségileg gyarapítja az eddig megjelent kötetekből ismerhető Lászlóffy Aladár-verseket. Megkülönböztető jelentősége, értéke fakad már abból is, hogy a költő élete utolsó évtizedében, éveiben írta az itt található sorok nagyobb részét. Így akarva-akaratlan visszapillantó, összegező művészi, emberi testamentum áll a szavak mögött. Mindez a költői világ mással össze nem téveszthető, „lászlóffyfaladáros” jellegzetességeivel, karikírozottan mutatkozik meg. Rá vall az az elemi szélsőségeség, hogy legbensőségesebb, legáhitatosabb megszólalásai váltakoznak, érintkeznek, sokszor szomszédosak a legjátékosabb, (szentségtörő?) profanizálásokkal. [...] Utólag felbukkant, elfelejtett, kötetekből kimaradt lírai darabok is kerülhettek a megmentettekhez, így „kései” költemények „korai” párhuzamokkal egészülhetnek ki. Az életmű panorámájának körvonalait láthatjuk. S mindezekben belül jól követhetővé válnak egyedi belső törvényszerűségei.

A végtelen készenlét gyűjteménye mindenekelőtt megőrzi a költő búcsúját. Jelképesnek is érezhetjük, hogy élete utolsó évének verse 2009-ből a *Szórvány* („*Hetven magyar és hét harang. / Ennyi maradt, ahol ti álltok*”). Egybecseng ez azzal, hogy az önvallomások időben utolsó darabja a hű apródé (*Pengeti sírván*). „*Fel-feldobva, visszahullva / síneken az énekem. / Előtt, alatt, közbe-múlva / két apród az életem.*” S a magánember, az oly komplex művészi világot alkotó én sírfelirata végtelenül, letisztultan egyszerű: „*Könyvtárról könyvtárra haladva / rágtam ki magamat a napra, / hogy elhagyhassam ezt a bábót / s bepíllonghassam a világot. / Most rám került a dolgok sora: / leszek mi voltam – Ádám pora.*” (*Epitáfium*, 2008).

Mihálydeák Anika debütversei

szebb a naplemente a házak falán

*azért szültél hogy
végignézzem
gyönyörű fulladásod*

*mint gyermekruhából
kinőttem belőled
innen már látni
a mézszínű citromízű
reggeleket*

*veled maradnék
ha távozásaim
elengednéd*

*te lennél
összkomfortos megváltóm
két pitvarral
két kamrával
és én minden idegen télen
belehalnék abba hogy
egymást csak kibéreltük
a megmaradásban*

belégzés

*ezt is csak úgy meg kellene írni
mint télen a tavaszt*

*sem írni
sem beszélni
nem tudok már
a madarak felszállnak
én maradok
mint bőrön a barnulás
mint tenyérben egy simogatás*

*keveset beszélek
a fontos dolgokról
sokat istenről*

*amúgy jól vagyok tényleg
csak egy cipőfűzőről
eszembe jutottál
kilégzés*

*elfelejtett lélegezni az ég
felhőkbe szívódnak fel
a repülő halak
kitágul az idő pupillája
és lemorzsolódik a tér
éhes galambokként
csipegetjük a történet*

*a vágy a szélső szobákban
karmokat növeszt
anyu levest főz
apu házat épít a kilégzéseiből
én nem hiszek senkinek*

selyem

*semmilyen érzelemben
nem veszek részt
langyossá tett
ez a kifordított létezés*

*a végtagjaim
mint fáradt balerinák
bennem oroszlánokat szelídítenek*

*arra vagyok jó
mit mások elvégeztek
a múlt felvarrásait bontogatom ki
szemhéjamon lassan apad az álom*

pirkad s feltámasztjuk a tegnapot

eső

*mint a gyöngykavics
hull az isten itt hagyott
szomorúsága*

MIHÁLYDEÁK ANIKA 1998 januárjában született Székelyudvarhelyen. Jelenleg Budapesten él, és a Tan Kapuja Buddhista főiskolán tanulja, hogyan kell kirakóst játszani a világgal. 2015 szeptemberétől ír verseket. Ez az első publikációja.

- 3 **Böszörményi Zoltán:** A képzelet lüktető szíve (vers)
- 4 **Aradi Gizella:** Ernesto (próza)
- 9 **Vörös István:** A szerelem dühe és józansága (vers)
- 13 **Rakovszky Zsuzsa:** Az égő sün (próza)
- 28 **Kopriva Nikolett** versei: A harmat időnként, A földrengések bennünk, A fény, Elneveztem rólad egy tengert
- 32 **Sántha Attila:** Vizsgálódások a 'vankuj' szó körül (Bühnagy székeley szótár)
- 34 **Hevesi Judit:** Futnak a lovak (vers)
- 35 **Kertész Dávid:** London minden hatyúja a királynő tulajdona (próza)
- 40 **Filip Tamás** versei: Kék korszak, Kék, A zebrán át
- 42 **Petrozsényi Nagy Pál:** Sírni, sírni, sírni (próza)
- 48 **Pongrácz P. Mária:** Post restante – A Névtelen utca
- 55 A hónap alkotója: **Dobozi Eszter**
- 55 Leskelő, tühegyes pillantás; így jövök én is mindig Hozzád;
Füred fölött
- 58 **Erős Kinga:** Látók, szóljatok! Portré Dobozi Eszterről
- 62 Végesben a végtelen, végtelenben a végest – **Varga Melinda**
interjúja **Dobozi Eszterrel**
- 78 **Hargitai Péter:** A humanizmus és az identitás kérdése a magyar
költészetben (esszé)
- 88 **Hegy Pál:** Közelítő távolság – Szócs Géza és Böszörményi Zoltán
angol nyelvű verseskötetei Paul Sohar fordításában
- 94 Egy kötet, két olvasat (Shrek Tímea: Halott föld ez)
- Rimóczi László:** Se gyerekszoba, se gyerekkor
- Frei Gabriella:** Szekrény az emlékekben, emlékek
a szekrényben
- 101 **Laik Eszter:** Elválasztva (Nora Ikstena: Anyatej)
- 105 **Molnár Dávid:** Örökké az út szélén hagyva (Csender Levente:
Örök utca)
- 109 **Gáspár Ferenc:** A Közel-Kelet távolsága (Réti László: Európa,
falak mögött)
- 113 **Hegedűs Imre János:** A Nagy-Küküllő templomfestményei
(Udvarhelyi Nándor: Az Anyaszék szíve)
- 118 **Széles Klára:** A végtelen készenlét – Kötetben először közreadott
Lászlóffy-versek (esszé)
- 122 Debüt – **Mihálydeák Anika** versei

- Böszörményi Zoltán
A képzelet lüktető szíve
- Filip Tamás
Kék korszak
- Hevesi Judit
Futnak a lovak
- Kopriva Nikolett
A harmat időnként
- Vörös István
A szerelem dühe és józansága
- Aradi Gizella
Ernesto
- Kertész Dávid
London minden hattyúja a királynő tulajdona
- Petrozsényi Nagy Pál
Sírni, sírni, sírni
- Pongrácz P. Mária
Post restante A Névtelen utca
- Rakovszky Zsuzsa
Az égő sün

Sántha Attila: *Vizsgálódások a 'vankuj' szó körül (Bühnagy székelly szótár)*

A hónap alkotója: **Dobozi Eszter**

Leskelő, tűhegyes pillantás;
Így jövök én is mindig Hozzád;
Füred fölött

- Erős Kinga: *Látók, szóljatok! Portré Dobozi Eszterről*
- Végesben a végtelent, végtelenben a végest –
Varga Melinda interjúja Dobozi Eszterrel

500 FORINT • 6 LEJ • 1.50 EURÓ

nka
Nemzeti Kulturális Alap